

Dogfennau Ategol – CommitteeName

Lleoliad:	I gael rhagor o wybodaeth cysylltwch a:
MeetingLocation	MeetingContact
Dyddiad: MeetingDate	Committee Clerk
Amser: MeetingTime	CommitteeTel
	CommitteeEmail

Noder bod y dogfennau a ganlyn yn ychwanegol i'r dogfennau a gyhoeddwyd yn y prif becyn Agenda ac Adroddiadau ar gyfer y cyfarfod hwn

MeetingTitle – SupplementTitle

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a
Chyfathrebu
**Ymchwiliad Strategaeth Iaith
Cymraeg:
Ymatebion i'r Ymgynghoriad**

Cynulliad Cenedlaethol Cymru

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

Tudalen y pecyn 1

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yw'r corff sy'n cael ei ethol yn ddemocrataidd i gynrychioli buddiannau Cymru a'i phobl, i ddeddfu ar gyfer Cymru, i gytuno ar drethi yng Nghymru, ac i ddwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif.

www.cynulliad.cymru/SeneddDGCh

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu
Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Bae Caerdydd
CF99 1NA

Ffôn: **0300 200 6565**

E-bost: SeneddDGCh@cynulliad.cymru

Twitter: [@SeneddDGCh](https://twitter.com/SeneddDGCh)

© **Hawlfraint Comisiwn Cynulliad Cenedlaethol Cymru 2017**

Ceir atgynhyrchu testun y ddogfen hon am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng cyn belled ag y caiff ei atgynhyrchu'n gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol na difriol. Rhaid cydnabod mai Comisiwn Cynulliad Cenedlaethol Cymru sy'n berchen ar hawlfraint y deunydd a rhaid nodi teitl y ddogfen.

Cynnwys | Contents

Rhif Number	Sefylliad	Organisation
WLS01	Prifysgol Aberystwyth	Aberystwyth University (Welsh Only)
WLS02	ATL Cymru (Saesneg yn Unig)	ATL Cymru
WLS03	Cyngor Tref y Barri (Saesneg yn Unig)	Barry Town Council
WLS04	Cyngor Gofal Cymru (Saesneg yn Unig)	Care Council Wales
WLS05	Chris Sully (Saesneg yn Unig)	Chris Sully
WLS06	Coleg Cymraeg Cenedlaethol	Coleg Cymraeg Cenedlaethol (Welsh Only)
WLS07	ColegauCymru (Saesneg yn Unig)	CollegesWales
WLS08	Cymdeithas Cyfeithwyr Cymru	The Association of Welsh Translators (Welsh Only)
WLS09	Cymdeithas yr Iaith Cymraeg	Welsh Language Society (Welsh Only)
WLS 10	Cyngor y Gweithlu Addysg yng Nghymru (Saesneg yn Unig)	Education Workforce Wales
WLS 11	Estyn	Estyn
WLS12	Dafydd Roberts	Dafydd Roberts (Welsh Only)
WLS13	Glenys M Roberts	Glenys M Roberts (Welsh Only)
WLS14	Huw O Jones	Huw O Jones (Welsh Only)
WLS15	Michael Williams (Saesneg yn Unig)	Michael Williams
WLS16	Cyngor Tref Aberdaugleddau (Saesneg yn Unig)	Milford Haven Town Council

Rhif Number	Sefylliad	Organisation
WLS17	Mudiad Meithrin	Mudiad Meithrin (Welsh Only)
WLS18	Un Llais Cymru (Saesneg yn Unig)	One Voice Wales
WLS19	Popeth Cymraeg	Popeth Cymraeg (Welsh Only)
WLS20	Cymwysterau Cymru	Qualifications Wales
WLS21	UCAC	UCAC (Welsh Only)
WLS22	Urdd Gobaith Cymru	Urdd Gobaith Cymru (Welsh Only)
WLS23	Comisiynydd y Gymraeg	Welsh Language Commissioner (Welsh Only)
WLS24	Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru	Welsh Local Government Association
WLS25	Cyngor Bwrdeistref Sirol Wreccsam (Saesneg yn Unig)	Wrexham County Borough Council
WLS26	Cyngor Sir y Fflint (Saesneg yn Unig)	Flintshire County Council
WLS27	Swyddle	Swyddle
WLS28	Prifysgol De Cymru	University of South Wales
WLS29	Cylch yr Iaith	Cylch yr Iaith (Welsh Only)

1. Cyflwyniad

1.1 Canolfan ymchwil rhyngddisgyblaethol newydd ym Mhrifysgol Aberystwyth yw Canolfan Gwleidyddiaeth a Chymdeithas Cymru. Nod y ganolfan yw datblygu ein dealltwriaeth o wleidyddiaeth a chymdeithas gyfoes yng Nghymru trwy gyflawni gwaith ymchwil o safon a chyfrannu at wybodaeth gyhoeddus a datblygiad polisi. Mae gweithgareddau ymchwil y Ganolfan yn canolbwyntio ar dri thema allweddol: Llywodraethiant, Cyfranogiad a Chymdeithas Sifil; Chysylltiadau Byd-eang; a iaith a Hunaniaeth.

1.2 Caiff y dystiolaeth a gyflwynir isod ei seilio ar waith ymchwil gan dri aelod o dim ymchwil y ganolfan newydd sy'n meddu ar arbenigedd ym maes polisi a chynllunio iaith. Yn benodol, mae'r dystiolaeth yn deillio o ganfyddiadau dau brosiect ymchwil y bu iddynt weithio arnynt dros y misoedd diwethaf:

- i) Adfywio iaith a newid cymdeithasol: dadansoddi cynnwys strategaethau iaith Llywodraeth Cymru (Dr Huw Lewis a Dr Elin Royles)
- ii) Ymateb i fewnfudo: cymharu a chloriannu modelau cymhathu (Dr Catrin Wyn Edwards)

1.3 Bydd y dystiolaeth yn cychwyn â rhai sylwadau sy'n ymwneud â'r cwestiynau ynglŷn â'r gweithlu a hyfforddiant a nodwyd gan y Pwyllgor yn yr alwad am dystiolaeth. Yna, eir ati i nodi rhai materion ehangach y credir sy'n bwysig i'r Pwyllgor eu hystyried wrth gynnig mewnbwn i'r broses o lunio'r strategaeth iaith newydd.

2. Addysg a'r gweithlu

2.1 Mae lle i fabwysiadu dehongliad mwy cynhwysfawr o addysg nag a wneir yn y ddogfen ymgynghorol. Y duedd ar hyn o bryd yw i bwysleisio'r sector addysg statudol, ac yn sgil hynny prin yw'r sylw yn y ddogfen i addysg ymhlith oedolion ac i hyfforddiant ieithyddol mewn cyd-destunau penodol, er enghraifft yn y gweithle.

2.2 Mae tystiolaeth ryngwladol o leoliadau megis Quebec a Catalwnia yn awgrymu bod ymdrechion i ddatblygu sgiliau ieithyddol mewn meysydd proffesiynol gwahanol, er enghraifft meysydd iechyd, gweinyddu, y gyfraith neu addysg, yn fwy effeithiol pan fo'r hyfforddiant yn cael ei ddarparu mewn modd sy'n cysylltu â'r gweithle. Hynny yw, trwy deilwra'r hyfforddiant ar gyfer gweithleoedd a phroffesiynau penodol caiff dysgwyr eu paratoi mewn modd ymarferol i fedru defnyddio'r iaith wrth gyflawni eu gwaith.

2.3 O ganlyniad, wrth fynd ati i geisio cynyddu maint y gweithlu sy'n medru addysgu trwy'r Gymraeg, dylid edrych am ffyrdd i integreiddio hyfforddiant ieithyddol pwrpasol i drefniadau hyfforddiant proffesiynol cyffredinol ym maes addysg. Dylid hefyd dilyn arfer tebyg mewn meysydd proffesiynol eraill lle mae galw am gynyddu maint y gweithlu cyfrwng Cymraeg.

3. Yr angen am strategaeth hirdymor

3.1 Mae bwriad y Llywodraeth i lunio strategaeth a fydd yn gosod cyfeiriad hirdymor i bolisi mewn perthynas â'r Gymraeg i'w groesawu. Mae'r her o geisio atal a gwrthdroi shifft ieithyddol yn un sy'n galw am gynllunio cyson dros gyfnod estynedig o amser, gan bod newidiadau o arwyddocâd ond yn tueddu i ddod i'r amlwg fesul cenhedlaeth.

3.2 Ar yr un pryd, os mai'r bwriad yw mabwysiadu strategaeth hirdymor, mae'n angenrheidiol bod y strategaeth honno'n un gynhwysfawr sy'n seiliedig ar dargedau clir. Yn ogystal, mae'n hollbwysig bod y targedau hynny'n rhai sy'n cwmpasu'r gwahanol ffurfiau ar gynllunio iaith sy'n

nodweddu ymdrechion adfywio iaith effeithiol, yn enwedig cynllunio caffael a chynllunio statws/defnydd (gweler adran 4).

3.3 Ymhellach, os yw'r Llywodraeth yn mabwysiadu strategaeth hirdymor bydd yn hollbwysig bod cynlluniau gweithredu manwl (cynlluniau 4–5 mlynedd dyweder) hefyd yn cael eu datblygu. Dylai'r cynlluniau hyn amlinellu'r ymyrraethau a fydd yn cael eu blaenoriaethu yn ystod y cyfnod dan sylw ac fe ddylent gynnwys targedau tymor byr sy'n deillio o dargedau hirdymor y prif strategaeth. Bydd dilyn trefn o'r fath yn fodd o sicrhau cynnydd cyson dros gyfnod y strategaeth.

3.4 Mae'n bwysig hefyd bod ystyriaeth ddigonol i gyd-destun y strategaeth hirdymor, yn enwedig felly o ystyried taw hon yw'r drydedd strategaeth ers sefydlu llywodraeth ddatganoledig. Mae lle felly i werthuso cryfderau a gwendidau ymyrraethau blaenorol a manteisio ar ymchwil perthnasol, gan gynnwys adolygiadau polisi a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru yn nhymor diwethaf y Cynulliad a gwersi polisi ehangach.

4. Targedau

4.1 Bydd sicrhau dyfodol hyfyw i'r Gymraeg yn galw am daro cydbwysedd priodol rhwng gwahanol ffurfiau ar gynllunio iaith, yn arbennig cydbwysedd rhwng yr hyn a gaiff ei ddisgrifio fel cynllunio caffael (h.y. cynyddu niferoedd) a chynllunio statws/defnydd (h.y. cynyddu lefelau defnydd).

4.2 Fodd bynnag, mae'r targed o geisio sicrhau miliwn o siaradwyr Cymraeg yn ymwneud yn bennaf â'r math cyntaf o weithgaredd (h.y. cynllunio caffael). O ganlyniad, dylid mabwysiadu targed ychwanegol i adlewyrchu'r pwyslais sydd hefyd angen ei roi ar yr angen i gynyddu lefelau defnydd gan nodi cerrig milltir penodol i'r targed hwn dros amser.

4.3 Ymhellach, drwy'r strategaeth (ac mewn unrhyw gynlluniau gweithredu a fydd yn dilyn) dylid cloriannu'r graddau y mae'r ymyrraethau penodol a

drafodir, o'u dwyn ynghyd, yn taro cydbwysedd addas rhwng y gwaith o gynyddu niferoedd a chynyddu lefelau defnydd.

4.4 Mae dadansoddiad manwl o'r gwahanol beuoedd a bwysleisir yn y ddogfen ymgynghorol fel rhai allweddol ar gyfer dyfodol y Gymraeg, yn dangos yn glir bod addysg yn faes sy'n derbyn lefel sylweddol o sylw. Yn arwyddocaol, mae'r sylw i beuoedd, er enghraifft y teulu, y gymuned, bywyd cymdeithasol a'r gweithle yn llawer iawn llai.

4.5 Mae addysg yn faes a gysylltir yn bennaf â chaffael iaith a meysydd megis y gymuned, bywyd cymdeithasol a'r gweithle yn rhai a gysylltir yn bennaf â defnydd iaith. Oherwydd lefel y sylw i addysg mae lle i gasglu nad yw'r math o ymyrraethau a drafodir yn y drafft ymgynghorol o'r strategaeth yn llwyddo i daro'r cydbwysedd priodol rhwng cynyddu niferoedd siaradwyr ag ehangu defnydd o'r iaith.

5. Strategaeth Genedlaethol neu Strategaeth y Llywodraeth?

5.1 Mae peth amwysedd i'w weld yn y ddogfen ymgynghorol o ran union natur y strategaeth arfaethedig. Mae rhagair y Gweinidog yn disgrifio'r dasg o 'wneud gwahaniaeth gwirioneddol i sefyllfa'r Gymraeg' ac o 'gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050' fel her i'r 'genedl gyfan' ac 'yn fater i bob un ohonom'. Ar yr un pryd, mae dadansoddiad manwl o gynnwys gweddill y ddogfen yn dangos mai gweithgaredd gan Lywodraeth Cymru sy'n cael ei drafod a'i bwysleisio yn fwy na dim arall. Prin, er enghraifft, yw'r cyfeiriadau at actorion pwysig eraill megis llywodraeth leol, cyrff trydydd sector a chyrff cymdeithas sifil.

5.2 I raddau helaeth, mae pwyslais sylweddol ar gyfraniad Llywodraeth Cymru i'w ddisgwyl – hi yw awdur y ddogfen a hefyd does dim dwywaith bod cyfraniad llywodraeth i'r dasg o hybu rhagolygon y Gymraeg yn un allweddol, fel ag yn achos unrhyw iaith leiafrifol arall. Ar yr un pryd, mae angen i'r

pwyslais ar rôl y Llywodraeth gael ei gydbwysu gan gydnabyddiaeth glir drwy'r strategaeth na all pob agwedd o'r hyn sydd angen ei wneud i sicrhau cynnydd sylweddol yn y nifer o siaradwyr Cymraeg, a hefyd ehangu'n sylweddol ar y defnydd a wenir o'r iaith, ddeillio o ymyrraeth gan y Llywodraeth.

5.3 O ystyried y pwyntiau uchod, awgrymir y dylai'r strategaeth fod yn:

- i) ei gwneud yn eglur bod y weledigaeth ar gyfer y Gymraeg a fynegir yn y ddogfen, a'r targedau sy'n deillio o hynny, yn cyfleu'r cyfeiriad y dymuna'r Llywodraeth weld y Gymraeg yn symud;
- ii) ei gwneud yn eglur bod y dasg o symud i'r cyfeiriad hwnnw yn un sy'n galw am gyfraniad sylweddol gan y Llywodraeth, ond hefyd cyfraniad pwysig gan ystod o actorion eraill;
- iii) manylu ar y math o gamau y bydd y Llywodraeth yn eu cymryd er mwyn gwireddu'r weledigaeth;
- iv) manylu ar y meysydd hynny lle byddai gweithgaredd gan actorion ar wahân i'r Llywodraeth (e.e. llywodraeth leol, trydydd sector, cymdeithas sifil) yn fuddiol ac, o bosib, yn fwy priodol, a nodi camau (trefniadol, deddfwriaethol a chyllidol) y bydd y Llywodraeth yn ystyried eu cymryd er mwyn hybu gweithgaredd o blaid y Gymraeg gan yr actorion hyn.

5.4 Mae dau reswm pwysig dros ystyried dilyn trywydd tebyg i'r uchod. I ddechrau, mae cynllunio iaith effeithiol yn gynllunio cyfannol sy'n cwmpasu gweithgaredd gan bob math o actorion o fewn cymdeithas. Yn ail, o ystyried y gwasgu presennol ar wariant cyhoeddus mae'n fanteisiol i'r Llywodraeth fod yn hollol eglur ar beth yw hyd a lled yr hyn y gall ei gyflawni, ond hefyd beth y dylid disgwyl i actorion eraill ei gyflawni.

6. Natur y meysydd datblygu

6.1 Mae galw am ailedrych yn fanwl ar natur y meysydd datblygu sy'n darparu strwythur y strategaeth ac a fydd yn cyfeirio gweithgaredd i'r dyfodol. Nid oes digon o eglurder yn perthyn i'r modd y caiff y meysydd a gyflwynir yn y drafft ymgynghorol eu cysyniadoli ac o ganlyniad mae cryn amwysedd ynglŷn â pa fath o weithgaredd sy'n berthnasol i'r meysydd hyn.

6.2 Ymhellach, nid oes digon o eglurder o ran sut mae'r meysydd datblygu cyfredol yn adlewyrchu, ac yn cyfrannu at hyrwyddo, y ffurfiau ar gynllunio iaith sy'n nodweddu ymdrechion adfywio iaith effeithiol, yn enwedig cynllunio caffael a chynllunio statws/defnydd. Ar hyn o bryd, mae tuedd i weithgareddau ac ymyrraethau a fyddai'n perthyn i'r naill gategori neu'r llall i gael eu trafod bob yn ail ar draws ystod o wahanol feysydd ac mae hyn yn ychwanegu at yr ymdeimlad o ddiffyg eglurder.

6.2 Er mwyn ymateb i'r problemau uchod, dylid anelu at ddiffinio meysydd datblygu newydd sy'n adlewyrchu mewn modd mwy eglur yr her ddeuol o gynhyrchu ac atgynhyrchu siaradwyr Cymraeg ac o gynyddu ac ehangu ar y defnydd o'r iaith. Ymhellach, er mwyn cyfleu yn well i eraill sut mae gwahanol feysydd o fewn y strategaeth yn cysylltu â'i gilydd, dylid ceisio darlunio hynny'n weledol yn rhan ddechreuol y ddogfen mewn modd tebyg i'r hyn a wnaed mewn strategaethau blaenorol (gweler Iaith Fyw: Iaith Byw, tud. 17).

7. Mewnfudo ac allfudo

7.1 Mae dadansoddiad manwl o gynnwys y ddogfen ymgynghorol yn dangos mai prin iawn yw'r sylw a roddir i oblygiadau mudo, er gwaethaf y cytundeb cyffredinol bellach bod tueddiadau o'r fath yn arbennig o berthnasol wrth ystyried rhagolygon y Gymraeg. Hyd y gwelir, ni cheir unrhyw gyfeirio at oblygiadau mewnfudo ac un cyfeiriad yn unig a geir at oblygiadau allfudo. Law yn llaw â hyn, nid oes cyfeirio o gwbl at dueddiadau cysylltiedig megis trefoli neu gwrthdrefoli.

7.2 At ei gilydd, goblygiadau hyn yw bod y ddogfen ymgynghorol yn seiliedig ar ddehongliad eithaf statig o natur poblogaeth Cymru ar draws rhychwant bywyd. Mae'r diffyg sylw i effaith allfudo yn arbennig o broblematig o'i ystyried ochr yn ochr â'r pwyslais ar geisio cynyddu'r nifer o siaradwyr Cymraeg i filiwn erbyn y flwyddyn 2050. Os yw'r ymdrech honno i lwyddo, mae galw ar i'r pwyslais ar fesurau ym maes addysg gael eu cyplysu ag ystyriaeth o sut i osgoi sefyllfa lle bo nifer sylweddol o siaradwyr Cymraeg ifanc yn gadael Cymru'n flynyddol (gweler, er enghraifft, gwaith Hywel Jones, 2008). Heb wneud hyn mae peryg ein bod yn chwythu gwynt yn barhaol i deiar fflat!

8. Cymunedau newydd

8.1 Nodwedd gadarnhaol o'r drafft ymgynghorol yw'r ymgais i ystyried oblygiadau ieithyddol tueddiadau cyfoes, megis: cynnydd mewn symudoledd personol; newid o ran dylanwad tiriogaeth/lleoliad ar arferion ymwneud cymdeithasol; twf ffurfiau mwy ffurfiol a rhwydweithiol o ymwneud cymdeithasol (e.e. cymunedau diddordeb). Yn arbennig, mae'r drafodaeth o effeithiau tueddiadau o'r fath a geir ar dudalen 14 i'w groesawu.

8.2 Awgrymir yn gryf y dylid parhau i feddwl ar hyd y trywydd hwn wrth fynd ati i ddiwygio'r strategaeth. Dylid cyfeirio yn y ddogfen derfynol at yr angen bellach i asesu'n ofalus y graddau y mae'r gymuned/gymdogaeth leol yn parhau'n brif ddylanwad ar arferion defnydd iaith unigolion, a bod yn barod i ddatblygu ymyrraethau polisi sy'n cydnabod y cynnydd mewn symudoledd personol. Fel rhan o hyn, mae lle i ystyried gwneud cynllunio iaith ar y lefel rhanbarthol neu sirol yn rhan integredig o'r strategaeth, ochr yn ochr â'r lefelau lleol a chymunedol mwy traddodiadol.

Ymateb gan Dr Huw Lewis, Dr Elin Royles a Dr Catrin Edwards
Canolfan Gwleidyddiaeth a Chymdeithas Cymru

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

1. About ATL Cymru

1.1 ATL Cymru, the education union, is an independent, registered trade union and professional association, representing teachers, head teachers, lecturers and support staff in maintained and independent nurseries, schools, sixth form, tertiary and further education colleges in Wales. AMiE is the trade union and professional association for leaders and managers in colleges and schools, and is a distinct section of ATL. We recognise the link between education policy and members' conditions of service.

2. Our response

2.1 ATL Cymru responded to the consultation on the Welsh language strategy. This is a summary of some key issues raised in our response.

2.2 We strongly believe that the education system is key to helping achieve 1 million Welsh speakers by 2050. Children and young people need the opportunities in school, college and university to learn, use and extend their knowledge of the Welsh language. Adults also need those same opportunities to ensure Welsh becomes a language which is used every day.

2.3 However, without clear funding commitment for Continued Professional Development for current teachers, lecturers and support staff, the current workforce will not be able to learn or improve their Welsh language skills.

2.4 Changes to Initial teacher education¹ (ITE) will not meet the needs of the current workforce. Cuts to the funding for adult and community learning

¹ <https://consultations.gov.wales/consultations/initial-teacher-education-accreditation>

over recent years² mean that the current workforce needs opportunities to learn Welsh too.

3. The FE sector

3.1 Our members highlight that the FE sector and vocational courses face additional challenges in providing courses through the medium of Welsh. The nature of vocational courses can mean that lecturers come from professional backgrounds and may not have a lecturing background. Filling vacancies within FE and vocational courses can be a challenging in general terms.

4. Education reform agenda

4.1 Education professionals in Wales face many reforms in the coming years. These include (but are not limited to):

- the new Curriculum for Wales;
- changes to professional standards;
- changes to the qualifications system;
- changes to additional learning needs (ALN) provision;
- the New Deal, or professional learning offer;
- digital competency framework;
- literacy and numeracy framework;
- changes to categorisation

4.2 Whilst we would agree that changes to the education system do need to happen, we believe that the workload for education professionals must be closely monitored to ensure that the reforms do not have a detrimental impact on staff.

4.3 It is within the context of the above reforms that we would highlight the need for the education sector to have the opportunities to develop their use

² <http://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-25755799>

of the Welsh language in schools and colleges, and enable future generations of children and young people the opportunities to use and develop their Welsh.

5. Other information

5.1 For further information on the use of the Welsh language please note the Education Workforce Council (EWC) gathers [data](#) on the numbers of its registrants who speak Welsh.

5.2 Please find our full response to the Welsh Government consultation on the Welsh Language Strategy [here](#).

5.3 Please find our response to the consultation on Initial Teacher Education [here](#).

Mary van den Heuvel
Policy Officer, ATL Cymru

1. Barry Town Council is not responsible for education and therefore has limited evidence to submit to this Inquiry. However, through its work Barry Town Council contributes to the aims of Welsh Government's target of increasing the numbers of Welsh Speakers.

2. Currently, Barry Town Council:

- Recruits Minor Authority Representatives onto Governing bodies of all Primary Schools in Barry including Welsh Medium Primary Schools.
- Provides funding for non-curriculum based books to all primary and secondary schools in Barry, including Welsh Medium Schools, to encourage reading.
- Provides a community grant scheme that can be accessed by all community and voluntary groups in Barry
- Provides a bilingual website
- Operates a Welsh Language Scheme

3. Having circulated the information on the Welsh Language Strategy Inquiry to Councillors, some suggestions have been proposed for the future which include:

- Working in partnership with the Vale Council to Invite the Urdd Eisteddfod to Barry – the last time the Urdd eisteddfod visited Barry was in 1977.
- Working in partnership with the Vale Council to provide an Immersion Unit for children wanting to transfer from non-Welsh medium to Welsh medium education. They have this in Cardiff where it was worked very well. Many children arrive from other countries and counties and may

have missed the opportunity to receive Welsh medium education due to lack of awareness or through being new arrivals in this country. An immersion unit would enable children who wish to enter Welsh medium education to do so. 10 weeks is normally all it takes to get a child fluent and confident enough to enter Welsh medium primary education full time from starting an immersion unit.

- Working in partnership and providing support for Rhag and Mudiad Ysgolion Meithrin in order to promote Welsh medium education
- Improved financial support for the local language initiative or “Mentrau Iaith”
- Redefine some council posts with higher Welsh requirements on advertising.
- A review and strengthening of Barry Town Council’s Welsh Language Policy

4. At this point in time, it should be noted that these proposals are at suggestion stage only and have not yet been discussed wider or ratified via Full Council. They have been included in this response in order to make a positive contribution to the consultation and will be discussed further at a Barry Town Council Consultation Working Party meeting in December 2016.

Emily Forbes, Town Clerk, Barry Town Council.

Welsh Language Strategy Inquiry

We welcome the opportunity to respond to the inquiry which has an emphasis on creating a workforce with the appropriate skills to educate and provide services through the medium of Welsh.

Our remit

We have a leading role in supporting social care employers and workers to deliver care to a high standard. This includes developing a confident and competent workforce in social care, social work and childcare who can work effectively with the individuals and families.

Background

Under the Social Services and Well-being (Wales) Act, 2014 care providers are required to consider individuals' needs. An individual's language choice is essential in delivering this vision. Therefore, the Care Council believes that linguistic needs must be considered as an integral part of the standard of care that a person receives.

The Care Council has provided a range of practical resources to support and develop the use of the Welsh language in providing care and support.

We have delivered workshops, engaging with approximately 2,000 further education students on the importance of Welsh as a skill in the workplace. 'Working in Welsh' practice-exchange workshops have also been delivered to approximately 200 registered managers, in response to demand. There is an established 'Working in Welsh' webpage to reflect the Welsh language

resources produced by or in partnership with the Care Council, along with links to the resources of other organisations¹.

We have aimed to raise awareness with practitioners of the benefits of learning and using Welsh. We have supported employers in considering how they develop workplaces with an open, inclusive and flexible ethos towards the Welsh language.

The Care Council is responsible for setting standards for training and for regulating professional social work education. In relation to social work we have required programmes to provide opportunities for learners to learn and be assessed through the medium of Welsh and we have provided information on the numbers of Welsh speakers involved in qualifying training. To further support them we have published a range of resources to raise the profile of language awareness.

Social work training

In terms of social work education, the Care Council has set a requirement that programmes prepare students to identify, understand, and respond to issues which are specific to or characteristic of the needs of citizens in Wales, and ensure that there is provision for students to learn and be assessed through the medium of the Welsh language. Many programmes also provide students with opportunities to learn or improve their Welsh while studying for a Degree in Social Work. All our resources, in terms of careers information, induction and professional development resources are bilingual.

The Care Council is responsible for regulating social work education. We have used our powers to work with the universities to ensure that all social work degree courses provide opportunities to train through the medium of Welsh. In 2015–16 34 students pursued their degree course entirely through

¹ [Working in Welsh](#), Care Council for Wales

the medium of Welsh and another 40 pursued their course partially through the medium of Welsh. There are Welsh-medium lecturers in the Open University, Swansea University, Bangor University and Cardiff Metropolitan. The decision by the Coleg Cymraeg to develop an academic programme for social work has provided an important boost to the work. In 2015, a massive open online course in language awareness for social workers was announced, and is being delivered jointly between the Coleg Cymraeg, the Care Council and the Open University.

Social Work education needs to prepare the social workers of the future and others to meet the linguistic needs of Welsh speakers, and the Care Council consistently scrutinises Welsh language issues in its annual monitoring work. All programmes offer course materials in both English and Welsh, and one programme is able to offer all teaching through the medium of Welsh. Others offer some teaching in Welsh and provide bilingual course materials.

The Care Council's Continuing Professional Education and Learning Framework for Social Workers takes linguistic requirements into account. Delivery is mainly via distance and online learning. An alliance between Cardiff, Bangor, Glyndŵr and Swansea Universities has committed to ensure that all programme materials and assessments are available in both English and Welsh. All materials are published simultaneously in both languages. Bangor University, through a Memorandum of Understanding, has a leading role in advising and driving Welsh language matters. Bangor also has a key role in assessing work submitted in Welsh.

Since their introduction, degree programmes in social work have been required to develop their provision for social work students to be able to learn and be assessed through the medium of Welsh. The latter includes the need for all programmes to audit the Welsh language skills of students, which has enabled us to identify their learning and assessment needs.

The Care Council is working with the Coleg Cymraeg and providers of degree programmes in social work to increase the number of learners who choose to learn and be assessed through the medium of Welsh. There are agreed targets for this increase and resources that help learners to work effectively and confidently in a bilingual environment. The Coleg Cymraeg, supported by the Care Council, has commissioned the development of a massive open online course on language awareness.

Care worker training

Care workers form the majority of the care workforce in Wales. They provide care and support in residential settings and in people's own homes. The Regulation and Inspection of Social Care (Wales) Act 2016 provides for the registration of the two largest groups of care workers². It also provides some powers to our successor body, Social Care Wales to regulate their training.

The Care Council is already undertaking significant work in this area. By collaborating with the sector we have developed general qualifications in care. The Award and Diploma in Social Care make clear reference to the importance of the Welsh language.

We recognise communication skills are extremely important skills for care staff. Good communication enables a true understanding of an individual's needs, and can therefore provide high quality, person centred care and support. Communicating in the individual's language of choice is an important factor to consider when planning and providing excellent care.

Recognising that the ability to speak Welsh is a skill to be valued and utilised in a positive manner in the workplace will ensure that it is seen as a professional skill. In the care sector it is a communication skill that is

² Domiciliary care workers and adult residential care workers will the Social Care Wales register in the coming years. Care managers and children's residential care workers are already registered.

essential for some jobs and desirable for others. In many instances, as referenced in Mwy Na Geiriau, it is a vital skill for working with individuals and families.

If you require any further information or clarification please don't hesitate to contact me.

Yours sincerely

Sarah McCarty

Director of Workforce Learning and Development / Cyfarwyddwr Dysgu a Datblygu'r Gweithlu

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / The Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Ymchwiliad Strategaeth Iaith Gymraeg / Welsh Language Strategy Inquiry
CWLC(5) WLS05
Ymateb gan Chris Sully / Evidence from Chris Sully

See

<http://ioantalfryn.tumblr.com/post/153779789563/creu-miliwno-siaradwyr-cymraeg>

The only way to meet the primary goal is to rapidly increase the numbers studying through the medium of Welsh at Primary school level.

This is obvious. You don't need a consultation. Just do it.

Chris Sully

Ymateb i ymgynghoriad: Ymchwiliad i Strategaeth newydd y Gymraeg

1. Cyflwyniad

1.1. Mae'r Coleg Cymraeg yn croesawu'r cyfle i ymateb i'r ymgynghoriad hwn. Rydym eisoes wedi ymateb yn llawn i'r ymgynghoriad cyhoeddus ar strategaeth ddrafft Llywodraeth Cymru: miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, a chroesawn y cyfle hwn i gyflwyno ymateb pellach mewn perthynas ag agweddau penodol o'r strategaeth.

1.2. Y mae nod y Llywodraeth i gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 yn uchelgeisiol, ond croesawn y weledigaeth hon, a'r ymrwymiad i sicrhau twf gwirioneddol yn nifer y siaradwyr Cymraeg dros y degawdau nesaf. Rydym yn gefnogol iawn i'r egwyddor o greu strategaeth hirdymor ar gyfer yr iaith, a hyderwn y bydd adnoddau priodol yn cael eu darparu gan y Llywodraeth er mwyn rhoi'r cynlluniau ar droed. Bydd llwyddiant y strategaeth arfaethedig yn amodol ar ymrwymiad y Llywodraeth i sicrhau bod y strategaeth a'r targedau ynghlwm â hi yn cael eu perchnogi ar draws holl adrannau'r Llywodraeth. Yn yr un modd bydd ymrwymiad cyrff sy'n gweithio mewn partneriaeth â'r Llywodraeth yn hanfodol, ac edrychwn ymlaen at gydweithio gyda'r Llywodraeth a phartneriaid eraill wrth weithredu amcanion y strategaeth hon.

1.3. Wrth gyflwyno'r strategaeth newydd, credwn ei bod yn bwysig sicrhau cydbwysedd addas rhwng adnabod blaenoriaethau a thargedau cychwynnol, sydd yn gyraeddadwy, ond hefyd cymryd camau buan a phwrpasol tuag at weithredu'r newidiadau strwythurol hirdymor sydd yn allweddol os am gyrraedd targed 2050. Mae'n bwysig gosod cerrig milltir a thargedau clir a

phwrpasol ar hyd y cyfnod amser er mwyn gallu monitro cynnydd a chyflawniad, gan ymateb ac addasu cynlluniau fel y bo'n briodol er mwyn sicrhau cynnydd parhaus. Credwn bod angen cyhoeddi cynllun gweithredu llawn i gyd-fynd â'r strategaeth newydd hon, a chredwn fod angen gosod targedau a cherrig milltir penodol ar gyfer 5,10 a 15 mlynedd cyntaf y strategaeth er mwyn mesur cynnydd y cynlluniau a gyflwynir. Er enghraifft, gan fod gwireddu amcanion y strategaeth, yn ddibynnol i raddau helaeth ar dwf a chynnydd addysg Gymraeg, credwn bod angen craffu'n fanwl ar ddata dilyniant mewn addysg er mwyn sicrhau fod cynnydd yn y nifer sy'n parhau i astudio drwy gyfrwng y Gymraeg drwy'r sectorau, gan ddefnyddio'r data hynny i ymateb ac ymyrryd yn bwrpasol.

Ymateb y Coleg i brif bwyntiau ymchwiliad Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

2. Cynllunio a chreu gweithlu cyfrwng Cymraeg

2.1. Mae Llywodraeth Cymru wedi nodi mai un o'i phrif amcanion yw creu gweithlu sydd â'r sgiliau priodol i addysgu a darparu gwasanaethau trwy gyfrwng y Gymraeg. Credwn bod angen cymryd naid fawr ymlaen yn y cyd-destun hwn, ac mae angen ymgymryd â gwaith cynllunio priodol a blaenoriaethu adnoddau i ddatblygiadau a fydd yn amcanu at gyflawni'r nod. Credwn bod angen dwysáu a chyflymu'r broses o adnabod anghenion gweithlu'r dyfodol mewn gwahanol feysydd, gan ystyried pa lefel ac ystod o sgiliau Cymraeg a dwyieithog y bydd eu hangen mewn meysydd penodol ymhen degawd a mwy.

2.2. Mae angen datblygu gweithlu â sgiliau dwyieithog cadarn ym mhob maes o wasanaeth, a dylid ceisio gosod targedau penodol o ran nifer y gweithwyr a all weithio'n ddwyieithog ar draws y sectorau. Mewn meysydd unigol, lle bo bylchau amlwg yn y ddarpariaeth bresennol, megis yn y sector cyhoeddus (er enghraifft, ym maes addysg, iechyd, a gofal cymdeithasol) dylid cyflwyno cynlluniau ysgogi ac ymyrryd er mwyn dwysau'r ymdrechion i

ymgyrraedd at y nod, gan osod cerrig milltir er mwyn sicrhau cynnydd yn y tymor byr a'r tymor hir. Yn y cyswllt hwn, drwy gynllunio'n ofalus a defnyddio data marchnad lafur, credwn y dylid gosod targedau blynyddol ar gyfer nifer y graddedigion prifysgol sy'n cwblhau cyfran o'u hastudiaethau drwy gyfrwng y Gymraeg. Yn yr un modd, dylid gosod targedau cyffelyb ar gyfer y nifer o fyfyrwyr sy'n graddio neu'n cymhwyso ar ôl astudio drwy gyfrwng y Gymraeg mewn addysg bellach.

2.3. Nid yw darparu cyfleoedd astudio cyfrwng Cymraeg, a cheisio ymgyrraedd at dargedau yn y niferoedd sy'n astudio drwy gyfrwng y Gymraeg, yn ddigon ynddo'i hun i sicrhau cynnydd yn y gweithlu cyfrwng Cymraeg. Credwn bod angen strategaeth hyrwyddo integredig hirdymor sy'n pwysleisio gwerth yr iaith fel sgil ac fel mantais mewn pob cyd-destun o fywyd – mewn bywyd, mewn gwaith, ac mewn cymdeithas. Mae'r Coleg wedi cyflwyno Tystysgrif Sgiliau Iaith sy'n cynnig dull cyffredin a syml o fesur a chydabod sgiliau iaith myfyrwyr, ac mae'n gymhwyster y gellid ei addasu a'i gymhwyso i feysydd gwahanol, gan gynnwys y gweithle. Mae bodolaeth tystysgrif o'r fath yn gam tuag at roi bri ar sgiliau iaith yn y gweithle, ac mae darparu cefnogaeth i fyfyrwyr wella eu sgiliau yn gyfraniad pwysig tuag at y gwaith o ddatblygu unigolion a fydd yn gallu defnyddio'r Gymraeg yn hyderus ac yn broffesiynol yn y gweithle maes o law. Edrychwn ymlaen at ddatblygu'r Dystysgrif ymhellach yn y dyfodol, gyda'r nod o weld y Dystysgrif yn cael ei datblygu i fod yn un o'r prif gymwysterau iaith a ddefnyddir i gydnabod sgiliau iaith myfyrwyr, a hyfedredd iaith yn y gweithle.

2.4. Mae'r Coleg ar fin cyhoeddi Cynllun Academiaidd newydd, sy'n adeiladu ar waith y Coleg yn ystod ei bum mlynedd cyntaf, gan osod fframwaith ar gyfer cynyddu'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg mewn ystod eang o feysydd, ar draws prifysgolion Cymru. Drwy weithio'n agosach gyda chyflogwyr, ac ymateb i bolisiau'r Llywodraeth, bydd y Coleg yn adnabod sectorau i'w blaenoriaethau, ac yn targedu meysydd penodol er mwyn

cynyddu'r cyfleoedd i astudio a chymhwyso drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae gan y Coleg rôl yn y gwaith o sicrhau cyflenwad o raddedigion cymwys ar gyfer pob gweithlu, a bydd yn gosod targedau i'w hun ac i'w bartneriaid o safbwynt cyflawni'r weledigaeth sydd ganddo yn ei Gynllun Academaidd newydd. Yn y sector iechyd a gofal, er enghraifft, ni fydd modd cyflawni'r 'cynnig rhagweithiol' a amlinellir yng ngweledigaeth Mwy na Geiriau heb ymarferwyr iechyd sy'n hyderus i gyfathrebu â'u cleifion a'u cleientiaid yn y Gymraeg yn ogystal â'r Saesneg. Er mwyn gwireddu hyn, a gyrru'r newid yn y ddarpariaeth, mae angen arweiniad clir gan y Llywodraeth a'r Gwasanaeth Iechyd, a phroses hyfforddi ac addysgu sy'n pwysleisio'r angen am sgiliau dwyieithog.

2.5. Er mwyn gwireddu uchelgais y strategaeth iaith arfaethedig, mae angen rhoi pwyslais ar 'greu' gweithlu sy'n gallu darparu gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg, ond rhaid hefyd dwysáu ymdrechion i Gymreigio gweithleoedd presennol a sicrhau fod y galw am sgiliau iaith Gymraeg a dwyieithog yn y gweithle yn cael ei adnabod, ei annerch a'i hyrwyddo. Mae'r cam hwn yn gam allweddol tuag at gynyddu'r gwasanaethau Cymraeg yn ein cymunedau, ac yn gwbl allweddol i'r gwaith o normaleiddio'r iaith. Mae'r gwaith y bydd y Ganolfan Dysgu Cymraeg yn ei wneud yn y cyd-destun hwn yn allweddol, ac mae'n bwysig bod adnoddau digonol yn cael eu clustnodi i waith y Ganolfan er mwyn cyflwyno rhaglenni newydd i ddysgu Cymraeg yn y gweithle. Bydd y Coleg yn cydweithio gyda'r Ganolfan Dysgu Cymraeg a phartneriaid eraill wrth ymateb i dargedau'r strategaeth hon.

2.6. Rhaid nodi y bydd adnabod anghenion y gweithle a'r cyflogwyr hefyd yn arf marchnata ychwanegol wrth annog rhieni i ddewis addysg Gymraeg i'w plant, a sicrhau fod myfyrwyr yn parhau i astudio drwy gyfrwng y Gymraeg drwy gydol eu cyfnod mewn addysg. Mae'n annatod felly i'r gwaith o annog dilyniant mewn addysg Gymraeg o'r crud i'r gweithle.

3. Cynyddu'r gweithlu addysg cyfrwng Cymraeg

3.1. Y mae'r maes addysg yn gwbl greiddiol i weithredu a gwireddu amcanion y strategaeth iaith arfaethedig, a chredwn fod cyflwyno newidiadau i'r sector addysg statudol, ac ail gyflunio hyfforddiant cychwynol athrawon yn gwbl allweddol i lwyddiant y strategaeth hon. Er mwyn ymateb i'r heriau presennol, mae angen trawsnewid y disgwyliadau ar hyfforddeion o safbwynt y Gymraeg er mwyn sicrhau bod pob athro neu ddarlithydd sy'n cymwys i ddysgu yng Nghymru yn medru, i raddau mwy neu lai, addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg.

3.2. Nid oes unrhyw amheuaeth bod angen cynlluniau penodol i gynyddu'n sylweddol nifer yr athrawon ac ymarferwyr blynyddoedd cynnar sy'n medru'r Gymraeg, ac yn hyderus wrth ddefnyddio'r iaith yn eu gwaith. Dylid dadansoddi'r sefyllfa'n genedlaethol a chyflwyno targedau hyfforddi er mwyn diwallu'r angen am gynnydd yn y gweithlu addysgu sy'n medru'r Gymraeg. Rhaid hefyd buddsoddi adnoddau a sefydlu ymgyrchoedd penodol er mwyn recriwtio a hyfforddi athrawon cyfrwng Cymraeg, a'u cefnogi wrth iddynt ddechrau ar eu gyrfaoedd. Mae angen meithrin lefel uchel o sgiliau iaith ymysg athrawon presennol ac athrawon y dyfodol er mwyn cryfhau'r sector addysg Gymraeg a chodi safonau llythrennedd yn ein hysgolion. Rhaid felly sicrhau fod rhaglenni hyfforddiant yn cynnig cefnogaeth ieithyddol gadarn, gan roi bri ar lefelau uchel o sgiliau yn y Gymraeg.

3.3. Mae llawer o newidiadau yn yr arfaeth ym maes hyfforddiant athrawon ac wrth bennu canolfannau wedi eu hachredu i hyfforddi athrawon yn y dyfodol, mae'n allweddol bod ystyriaethau'n ymwneud â'r Gymraeg yn ganolog i'r broses o'r cychwyn. Credwn y dylid gosod gofynion penodol yn ymwneud â gallu sefydliadau i ddarparu drwy gyfrwng y Gymraeg wrth bennu darparwyr a dilysu rhaglenni hyfforddi, ac yn yr un modd, dylid gosod disgwyliad ar ysgolion partneriaeth i gefnogi'r gwaith o ddatblygu gweithlu sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg.

3.4. Mae'r Coleg Cymraeg wedi datblygu Tystysgrif Cymhwysedd Iaith ar gyfer Athrawon, sy'n gam cychwynnol tuag at ddatblygu sgiliau ieithyddol darpar athrawon, a chryfhau'r gydnabyddiaeth a roddir i athrawon sy'n medru dysgu drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae'r Dystysgrif yn darparu sail i ddatblygiadau pellach, gan gynnwys y cysyniad o gyflwyno continwmm iaith ar gyfer athrawon. Mae'r Coleg hefyd yn y broses o adolygu Cynllun Colegau Cymru, sef y cynllun a ddilynir gan fyfyrwyr ar gyrsiau TAR / HCA cynradd nad sy'n rhugl yn y Gymraeg i ddysgu'r Gymraeg fel iaith. Y nod wrth adolygu'r cynllun fydd datblygu strwythur newydd ar gyfer dysgu'r iaith a datblygu sgiliau iaith darpar athrawon sy'n ddysgwyr neu'n newydd i'r iaith, er mwyn sicrhau bod modd iddynt ddysgu drwy gyfrwng y Gymraeg i ryw lefel neu'i gilydd erbyn iddynt gymhwyso fel athrawon.

3.5. Yn ogystal â chryfhau'r pwyslais ar yr iaith, a lefelau sgiliau iaith myfyrwyr ar gyrsiau hyfforddiant athrawon, mae'n rhaid cyflwyno cynllun cynhwysfawr i gefnogi athrawon sydd newydd gymhwyso ac athrawon sydd eisoes mewn swydd fel bo hyfedredd ieithyddol yn cael ei weld fel rhan annatod o Ddatblygiad Proffesiynol Parhaus addysgwyr yng Nghymru. Mae llwyddiant y Cynllun Sabothol, a'r ystod o raglenni a ddarperir drwy'r cynllun hwn yn gosod sail gadarn i'r gwaith hyn. Ond, bydd angen cynyddu'r adnoddau a ddarperir i gynlluniau o'r fath er mwyn sicrhau cynnydd digonol yn y nifer o athrawon sy'n gallu dysgu drwy gyfrwng y Gymraeg dros y degawdau nesaf. Yn yr un modd credwn fod lle i ymestyn natur y rhaglenni hyn ymhellach er mwyn targedu carfannau gwahanol o athrawon sydd ag ystod amrywiol o sgiliau yn y Gymraeg.

3.6. Yn ein barn ni, yr hyn sy'n allweddol, yw sicrhau bod hyfedredd ieithyddol, a'r angen i ddatblygu sgiliau uchel yn y Gymraeg yn cael ei weld fel rhan naturiol o ddisgwyliad mynediad, a datblygiad proffesiynol pob athro neu athrawes yng Nghymru. Edrychwn ymlaen at drafodaethau pellach ynghylch mewnbwn y Coleg i'r maes hwn, ac edrychwn ymlaen at gydweithio â phartneriaid eraill wrth i'r gwaith ddatblygu yn y dyfodol.

Diolch am y cyfle i ymateb i'r ymgynghoriad hwn, a'r gwahoddiad i gyflwyno tystiolaeth i'r Pwyllgor. Edrychwn ymlaen at gydweithio â'r Llywodraeth yn y gwaith o gynllunio a gweithredu'r strategaeth allweddol hon.

Yn gywir

Dr Gwennan Schiavone

Uwch Reolwr Academaidd y Coleg Cymraeg Cenedlaethol

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

1. Introduction

ColegauCymru / CollegesWales is a charity and limited company that raises the profile of further education among decision-makers in order to improve educational opportunities in Wales. It is a member-led body, representing all 14 further education colleges and institutions in Wales.

ColegauCymru represents its members on a wide range of matters that directly or un-directly affect FE. One element of our work involves promoting and facilitating Welsh/bilingualism learner opportunities in FE.

FE's focus is on bridging the link between school and work – supporting people to gain the vocational / academic qualifications and skills they need to secure and progress into employment or further learning.

FE are that under utilised link in workforce planning and supporting linguistic progression. The FE sector can play an intrinsic role in supporting this vision, it is the missing part of the jigsaw in terms of Welsh language development opportunities for learners in Wales.

FE is crucial to delivering a Welsh language workforce fit for purpose with sufficient bilingual skills to be responsive to employer needs.

2. Further Education statistics

- Over **2/3 of 16-19 year olds** are enrolled at an FE college.

2014/15 Enrolments on learning programs	FEI (college)	WBL (work based learning)	ACL (adult community learning)	HE	Total in FE
	167,325	65,405	28,710	1,875	263,315

- Of these learners enrolled, **12,000 learners had been educated at a Welsh or bilingual school**, and unless they are adult learners or have moved to Wales would have all received some form of Welsh medium

education. (albeit the old Welsh second language GCSE qualification, that as evidenced has not created confidence in speaking Welsh).

- With Wales Welsh speaking population roughly 20%, measuring the demand is important, however **creating the demand and planning for growth to achieve this vision and beyond is crucial.**

3. Provision

- College provision is diverse, over 250 courses at some colleges across 8 campus within one college alone. The largest proportions of delivery being in, Engineering, Health care (especially for older, part time learners), Business management, Construction and IT as well as retail, performing arts, agriculture and sport.
- FE colleges recognise the importance of bilingualism and Welsh language skills for employment in Wales. In 2010, WG identified 6 key priority areas for FE of Welsh/bilingual provision and delivery, identified by LMI as to where there is a demand for Welsh language skills. They are;
- Child care, Health and Social Care, Business Services, Creative industries, Tourism and Agriculture. All colleges can provide some Welsh/bilingual provision in Child care and Health and Social care across Wales. (to varying degrees) We need to research this data more closely - the LLWR data input still remains vulnerable.

4. ColegauCymru Normalisation of Bilingualism strategy:

Launched in 2010 as a national FE response to the Welsh medium education strategy, this strategy was adopted by all 14 colleges and institutions. This strategy remains at the core of how FE compile their individual language action plans for Welsh, based on the following three elements:

1. Developing a bilingual ethos
2. Developing bilingual skills to augment English medium provision
3. Developing Welsh medium provision

We are in the process of updating this strategy in line with the new strategy and will be including an element on employability and employer demand.

5. Welsh Government Targets

Welsh language provision: Colleges have surpassed the Welsh Government targets in its Welsh-medium Education Strategy. The WG's latest annual report on the Strategy (published July 2015) showed that the FEI figure for 2013/14 was 8.5%.

Surpassing the 2015 target of 7% and well on track to achieving the 2020 target of 10%.

FE and WESPS work are closely aligned however there needs to be greater partnership and clearer progression routes and opportunities for learners in their area. If the opportunities that FE provide are to be realised in supporting achievement of this strategy/ vision we need to identify what percentage of this growth FE can deliver and set higher targets and provide resources/funding to support sustainable growth of bilingualism and achievement.

6. Progression

More needs to be done to evidence do these FE learners then progress into HE or jobs were they use their Welsh language skills. (or are they part of the pool of lost Welsh speakers)

7. FE WG Welsh language / bilingualism support

Although not to the same degree as HE or Gen Ed, FE has received some financial support, that has been key in Welsh language / bilingual developments at FE, and recognition must go to the following projects:

- **Sgiliaith** - that provides support and training to FE practitioners and managers on bilingual teaching methodology and bilingual provision integration and planning.
- **Bilingual Champion Scheme** – a huge success as identified in the ARAD report (has since come to an end)
- **Sabbatical scheme** –this scheme works and it creates Welsh speakers, however due to staffing pressures and filling the covering positions this scheme hasn't been fully utilised or suited to FE needs.

Following a discussion with a secondary school, they also felt that support within the school and on site would be more beneficial. Are there collaborative opportunities for 14-19 collaboration on Welsh language training for staff. It might be worth looking and re-evaluating the flexibility of the sabbatical scheme with providers and practitioners on what would work and increase participant levels from FE.

All of the above support the planning and delivery of a bilingual workforce.

8. Success of integrating Welsh language and normalising bilingualism in workforce planning

- The success of this vision depends a lot on the people in further education – leaders, teachers and support staff. 3 of the 14 Principals speak Welsh.
- We need to further support and encourage FE to be confident leaders of Welsh language integration and normalisation. Whether this be through Welsh medium/bilingual teaching, our young people at 16 deserve the opportunity to have choice, be that in following a vocational or academic route and that the linguistic offer becomes a given.
- We are still playing a post code lottery with our learners. A growth in Welsh medium education at primary and secondary levels is being evidenced around Wales, however at 16 the Welsh language progression offer is treated less fairly than the English offer.
- If you live in certain areas of Wales, the vocational Welsh language route is extremely limited, and so parents, schools and students stay on at school and study A Levels, which sometimes is not the right route.
- We are aware of this and are keen to work with WG and Welsh language promotion bodies to change this.
- We welcome the review of Coleg Cymraeg Cenedlaethol and the establishment of the working group, to look at the possibility of a similar staffing scheme to CCC for FE as for HE. FE and HE are very different and so we are pleased that Barry Liles as an FE specialist is a part of this panel.

9. Leadership

Those who lead and teach in the further education (FE) and skills sector play a crucial role in serving people and employers in their communities and raising educational and skills levels – Welsh is a skills amongst a host of skills that FE supports, develops and maintains, thereby directly supporting both economic development and social mobility.

10. Education and Training

- **ITE and PGCE** – radical change and introduce a compulsory Welsh language element and language awareness part of the course (changing perception) – Welsh needs to be seen as a priority in literacy.
- **Dual professionalism** – the benefit in supporting workforce planning – can move across from schools to college (collaborative practice) as in place with shared learning (especially with digital and blended learning developments)
- **EWC** – FE lecturers and support staff as in schools are registered practitioners
- **Estyn** – FE is regulated by Estyn, 2 colleges received excellence this year

(Welsh language skills recognition – needs to be aligned and support workforce planning) Highlight demand and shortages

11. Young people

- According to 2011 census – at 16 people the number of people speaking Welsh compared to the 10-15 group significantly drops.
- Do they lose their language or not want to continue to use it?
- **Careers Wales, schools (English, Welsh and bilingual) and colleges have a crucial role to play in raising awareness and evidencing career paths with linguistic progression a key part of this advice.**

12. Employer engagement

Engage with employers - across all sectors to talk about their Welsh language skills needs? LMI is crucial to change. Colleges can support the delivery of

these needs and ensure that people are learning, developing and maintaining their Welsh/bilingual ability.

- Welsh language standards helping with the public sector under the Measure
- Health and Social care – supporting the ‘more than words’ strategy
- Must engage a new audience strategically – work with private sector (provider of services), retail, tourism and hospitality, business representative bodies – fsb, cbi, IOD -what skills are they looking for, and respond to these needs.

Evidence were the demand is and support links between education and training and skills providers (schools, colleges and WBL) to ensure a flow of people with these skills in the necessary areas coming through.

(similar research to WG report on identifying Welsh language skills needs in 8 sectors would be welcomed) – on the back of this, what plans are in place

- Role of the Regional Skills Partnerships – lightly touch on Welsh language skills
- WG Employability plan – reference Welsh language (when launched in 2017)
- Alignment across WG strategies and plans

13. Partnership

Colleges and schools – fforum 14-19 was a welcome development that opened doors to cross sector collaboration between Welsh medium schools and colleges. It was just beginning to work, sadly funding cut and the partnerships came to an end. Both parties would benefit from a similar catalyst to reintroduce these partnerships.

14. Challenges

- Perception of Welsh language opportunities and progression is traditionally linked to compulsory education (not necessarily vocational)
- Welsh language not inclusive more exclusive – make it real for the whole of Wales – a sense of belonging and public support

- Need to engage new audiences (gain support from non Welsh speakers as well as new speakers)
- Changing perception of young people about Welsh as an employability skill

15. Opportunities

- Change in ITE and PGCE (like Basque model, all practitioners must have a certain level of Basque (North Wales police model) – (central Govt have a central bank of teachers who can be located as needed to support linguistic delivery)
- Work with Welsh language promotion bodies, Dysgu Cymraeg, Mentrau and Urdd to promote a more positive image of the Welsh language and bilingual skills
- Careers Wales and ColegauCymru to bridge the learner and employer links and highlight linguistic routes
- It's time to adapt operations of some Welsh language promotion bodies – to engage with a new audience (colleges) / the non Welsh speakers / the hidden speakers and create new speakers – create an inclusive feel to language learning

16. Conclusion

In order for this vision to be achieved we need to engage new audiences – FE as anchor institutions in communities in Wales can be that catalyst to this change. Collaboration and partnership working with new sectors to engage wider pan Wales support and relevance of the Welsh language to more will make that difference.

We are happy to be contacted to discuss these suggestions further and are committed to solutions and outcomes in this space.

1. Yn yr ymateb hwn, rydym am ganolbwyntio ar gyfieithu.

Mae Llywodraeth Cymru wedi nodi mai un o'i phrif amcanion yw creu gweithlu sydd â'r sgiliau priodol i ddarparu gwasanaethau trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae cyfieithwyr yn aelodau allweddol a phwysig o'r gweithlu hwnnw. Er mwyn gallu parhau i ddatblygu'r proffesiwn/diwydiant cyfieithu yn effeithiol bydd angen buddsoddiad ariannol uwch o lawer na'r un presennol.

2. Yn ein hymateb i ymgynghoriad Llywodraeth Cymru yn ddiweddar, nodwyd cefnogaeth Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru i'r nod o gael miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050. Mae'n darged heriol ac uchelgeisiol iawn y bydd gofyn am gydweithio effeithiol rhwng gwahanol gyrff, mudiadau a phartneriaid i'w wireddu. Bydd gan y Gymdeithas ei chyfraniad hithau i'w wneud.

Ond un peth yw gallu siarad Cymraeg, peth arall yw ei defnyddio yn naturiol ym mhob agwedd o fywyd. Mae'n rhaid i bobol hefyd allu darllen dogfennau ac ati yn y Gymraeg a llenwi ffurflenni Cymraeg. Golyga hyn y bydd gan gyfieithwyr rôl allweddol wrth annog siaradwyr Cymraeg i ddefnyddio'r Gymraeg.

3. Mae cyfieithu yn rhan o 'Maes datblygu 5: Cefnogi' yn y Strategaeth, ac rydym yn falch o weld y "bydd buddsoddiad hirdymor yn y seilwaith hwn yn parhau'n flaenoriaeth er mwyn rhoi'r iaith ar sylfaen gadarn at y dyfodol".

Yn sicr, rydym yn awyddus i weld Llywodraeth Cymru yn parhau i fuddsoddi yn y proffesiwn/diwydiant cyfieithu, a pharhau i gefnogi

Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru gan mai ni yw'r corff sy'n arwain, datblygu a hyrwyddo cyfieithu proffesiynol.

I gael gwybod rhagor am Gymdeithas Cyfieithwyr Cymru, ewch i'n gwefan,

<https://www.cyfieithwyr.cymru/>.

4. Mae'r gwahanol amcanion a restrir ym 'Maes datblygu 5: Cefnogi' yn cwmpasu cyfieithu, cynlluniau corpws, geiriadura a therminoleg, ac adnoddau addysg, yn ogystal â pharhau i ddatblygu'r seilwaith technolegol a digidol (cyfieithu â chymorth cyfrifiadur, deallusrwydd artifisial (AI), technoleg adnabod llais, ac ati) a'r cyfryngau. Gan fod llawer o'r meysydd hyn yn cyd-blethu a chyd-berthnasu â'i gilydd, credwn fod angen dod â'r rhain i gyd o dan yr un to fel bod un corff yn gyfrifol am lunio a gweithredu strategaeth ar gyfer gwireddu'r amcan o gynnal seilwaith ieithyddol modern a sicrhau y gellir defnyddio'r Gymraeg mewn cynifer o gyd-destunau â phosib mewn oes gynyddol dechnolegol.

Dim ond trwy wneud hyn y credwn y gall Llywodraeth Cymru "arwain a gosod cyfeiriad yn y maes cynllunio ieithyddol ar gyfer y Gymraeg" yng nghyd-destun 'Maes datblygu 5: Cefnogi'.

5. Mae'n 40 mlynedd eleni ers sefydlu Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru. Yn ystod y cyfnod hwnnw rydym wedi darparu arweiniad effeithiol a chadarn i'r proffesiwn/diwydiant cyfieithu yng Nghymru. Y Gymdeithas a fu'n bennaf cyfrifol fod gan y proffesiwn seiliau mor gadarn a'i bod wedi datblygu fel y gwnaeth.

Gwnaethom hyn trwy:

- gynyddu ein haelodaeth i gynrychioli mwy a mwy o gyfieithwyr;
- cynnal arholiadau aelodaeth cyfieithu a chyfieithu ar y pryd;

- hybu datblygiad proffesiynol cyfieithwyr trwy drefnu rhaglen amrywiol o weithdai, ac annog a hyrwyddo datblygu proffesiynol parhaus;
- cynnal perthynas â sefydliadau Addysg Uwch, yn enwedig y Coleg Cymraeg Cenedlaethol;
- cynnal a meithrin ein cysylltiadau â chyrff a sefydliadau eraill oddi mewn a'r tu allan i fyd cyfieithu;
- hyrwyddo a marchnata safonau a gwerthoedd proffesiynol y Gymdeithas a gwasanaethau ein haelodau.

Mae'r Gymdeithas yn cynrychioli pob agwedd ar gyfieithu proffesiynol Cymraeg/Saesneg. Mae ein haelodau'n gweithio yn y sector cyhoeddus, yn y sector preifat, ac yn unigolion sy'n gweithio ar eu liwt eu hunain. At hynny, rydym hefyd yn ymwneud ag unigolion sy'n dymuno dilyn gyrfa yn y proffesiwn.

6. Mae Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru'n parhau mewn sefyllfa ddelfrydol i ddarparu'r arweiniad angenrheidiol ac i adeiladu ar y gwaith y bu'n ei wneud ers cyfnod maith. Ond os ydym am lwyddo i wneud hynny bydd angen cynyddu'r buddsoddiad cyhoeddus ynddi. Bu lleihad o 31% yng ngrant y Gymdeithas yn ystod y cyfnod 2013–16 (pan ariannwyd y Gymdeithas gan Gomisiynydd y Gymraeg), sef toriad ariannol o £87,500 i £60,000. Mae'r toriad hwn yn fwy fyth wrth ystyried mai £97,269 oedd y grant yn 2012–13, ac mai £50,000 yw'r grant yn 2016–17. Arweiniodd hyn at golli un swydd yn y Gymdeithas.

Yn 2016–17 caiff Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru grant gan Lywodraeth Cymru. Ein gobaith yw y bydd y trefniant hwn yn parhau am gyfnod hir iawn.

7. Byddai cynnydd yn y grant yn caniatáu i ni, yn y lle cyntaf, adfer nifer y staff i 3 fel y gallai'r Gymdeithas wireddu a gweithredu ei nod ac amcanion, sef cryfhau a phroffesiynoli'r maes cyfieithu, yn fwy effeithiol nac ar hyn o bryd. Byddai hyn yn ein galluogi i roi sylw manylach i sawl agwedd ar ein gwaith, gan gynnwys datblygiad proffesiynol yn ei wahanol agweddau (gan gynnwys gweithdai a fu'n un o lwyddiannau'n rhaglen waith), ymateb i ddatblygiadau technolegol er mwyn gwella effeithlonrwydd, ac ymateb i ofynion newydd ar gyfieithu a geir yn Safonau'r Gymraeg.
8. Roedd ein tystiolaeth i'r Gweithgor ar yr Iaith Gymraeg ym maes Datblygu Economaidd a Gweinyddu Llywodraeth Leol yn gynharach eleni yn pwysleisio swyddogaeth bwysig cyfieithu wrth ddatblygu a chryfhau'r defnydd o'r Gymraeg yng ngweinyddiaeth Llywodraeth Leol ac wrth weithredu Safonau'r Gymraeg. Roedd hefyd yn cynnig nifer o argymhellion a fyddai'n arwain at wireddu hynny ac yn dangos sut y gallai cyfieithu arwain y ffordd wrth i awdurdodau chwilio am ddulliau o gydweithio'n effeithiol. Dilynwch y ddolen hon, <https://www.cyfieithwyr.cymru/cy/newyddion>, ac ewch i 4 Ebrill 2016, i ddarllen y dystiolaeth honno.

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

1. Cyflwyniad

1.1. Mae Cymdeithas yr Iaith Gymraeg wedi bod yn ymgyrchu ers hanner canrif a mwy dros y Gymraeg a holl gymunedau Cymru fel rhan o'r chwyldro rhyngwladol dros hawliau a rhyddid.

1.2. Croesawn ymrwymiad y Llywodraeth i greu miliwn o siaradwyr Cymraeg. Cefnogwyd ein gweledigaeth ar gyfer y Gymraeg gan y prif bleidiau yn y Cynulliad cyn yr etholiad a bu nifer fawr o ymgeiswyr o bob plaid yn ei chefnogi ynghyd â nifer fawr o bobl eraill ar hyd a lled y wlad.

1.3. Croesawn ymhellach sylw penodol y pwyllgor ar gynllunio'r gweithlu, un o'r prif themâu y codwyd yn ystod ein hymgyngoriad a thrafodaethau gyda grwpiau eraill wrth lunio ein dogfen weledigaeth 'miliwn o siaradwyr Cymraeg'.

1.4. Mae'n bwysig cofio bod tri nod yn rhan o'n dogfen weledigaeth, a ysbrydolodd darged y Llywodraeth ynghyd ag ennyn cefnogaeth drawsbleidiol, gan gynnwys cefnogaeth y Gweinidog Alun Davies AC, sef:

1. cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg i filiwn
2. atal yr allfudiad a chynnal cymunedau ynghyd â sicrhau llwybrau i ddod â Chymry Cymraeg yn ôl i'w cymunedau
3. defnyddio'r Gymraeg ymhob rhan o fywyd er mwyn sicrhau mai'r Gymraeg yw'r iaith naturiol o'r crud i'r bedd

Mae angen gweld gweithredu pwrpasol er mwyn sicrhau cynnydd ar y nodau hyn er mwyn troi'r uchelgais yn realiti.

1.5. Mae cynllunio'r gweithlu, yn enwedig y gweithlu addysg, yn rhan allweddol bwysig o'r agenda. Fodd bynnag, mae'n bwysig nad yw'r gwleidyddion yn anghofio am eu hymrwymiad i'r ddau nod arall o ran defnydd y Gymraeg ac atal yr allfudiad. Mae'r rhain hefyd yn hanfodol er mwyn cryfhau cyflwr yr iaith.

1.6. Rydym wedi cyflwyno pedwar adroddiad¹ i'r Llywodraeth ers mis Gorffennaf y llynedd, yn amlinellu agenda uchelgeisiol ond ymarferol. Ail-gyflwynwn y papurau hyn gyda'n hymateb; nid ydym yn bwriadu ail-adrodd cynnwys yr adroddiadau yn helaeth, ond erfyniwn ar y Llywodraeth i'w hystyried a'u gweithredu:

1. Miliwn o Siaradwyr Cymraeg: Gweledigaeth 2016 ymlaen
2. Cryfhau Hawliau i'r Gymraeg – Dogfen Ymgynghorol ynghylch Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011
3. Iaith a Gwaith – Strategaeth Economaidd Cymdeithas yr Iaith Gymraeg
4. Buddsoddi er mwyn creu miliwn o siaradwyr Cymraeg

1.7. Yn ogystal, comisiynodd y Llywodraeth flaenorol sawl adroddiad gan arbenigwyr, ond ni weithredwyd nifer o'r argymhellion allweddol. Erfyniwn ar y Llywodraeth i weithredu'r adroddiadau a'r argymhellion allweddol a restrir yn atodlen 1 y ddogfen hon.

1.8. Credwn y dylai'r Llywodraeth ffurfio panel o arbenigwyr cynllunio ieithyddol, cynllunio'r gweithlu ac ystadegwyr er mwyn mireinio'r strategaeth iaith ddrafft.

1.9. Credwn y byddai'n fuddiol pe bai consensws ymysg nifer o bleidiau yn y Cynulliad ar y strategaeth hir dymor er mwyn sicrhau hirhoedledd y ddogfen a'i weithredu.

2. Conglfeini'r Strategaeth – Pobl a Gofodau

2.1. Credwn y dylai conglfeini unrhyw strategaeth fod yn unol â'r hyn a amlinellom yn ein dogfen weledigaeth 'miliwn'. Yn y ddogfen honno, pwysleisio "ddwy elfen: pobl a gofodau". Dywedom:

"Mae angen gwella sgiliau iaith ein pobl – ni ellid gwahanu tynged yr iaith o'r byd addysg a chynllunio'r byd gwaith."

"... mae angen datblygu a chryfhau cyd-destunau lle mai'r Gymraeg yw iaith naturiol y lleoliad – yn y gwaith, yn y cartref ac yn y gymuned."

2.2. Yn ogystal, dywedom:

"Er mwyn adfer iaith yn effeithiol mae angen adeiladu ar bedwar piler:

- a. Deddfwriaeth Ddigonol – gan gynnwys gofyn am fesurau megis sgiliau Cymraeg hanfodol ar gyfer rhagor o swyddi
- b. Cynllunio – cynllun gweithredu manwl a dealladwy i bawb er mwyn cyrraedd nod clir, gyda champau clir ar y ffordd
- c. Adnoddau – faint sy'n cael ei fuddsoddi ac ym mha brosiectau
- d. Cefnogaeth a diddordeb y cyhoedd"

2.3. Ceir cynlluniau helaeth ynghylch sut i flaenoriaethu'r meysydd hyn yn ein dogfen 'Miliwn o Siaradwyr Cymraeg: Gweledigaeth 2016 Ymlaen'.

2.4. Ymhelaethwn ar yr angen i fuddsoddi'n ariannol yn y strategaeth yn adran 8 isod.

3. Targedau'r Strategaeth

3.1. Dylai'r targedau gyfateb i dri phrif nod y ddogfen 'miliwn o siaradwyr' a nodir ym mharagraff 1.2 uchod, a gefnogwyd gan Weinidog y Gymraeg a'r

Prif Weinidog. Yn ogystal, dylid edrych ar dargedau o ran cynyddu sgiliau pobl a gofodau lle mai'r Gymraeg yw'r brif iaith fel y nodir yn 2.1 uchod.

3.2. Cytunwn fod angen targedu creu miliwn o siaradwyr, ond credwn fod angen:

- i) is-dargedau bob degawd, neu'n ddelfrydol bob pum mlynedd, ar y ffordd i'r miliwn o siaradwyr;
- ii) defnyddio geiriad a diffiniad y Cyfrifiad o ran y gallu i siarad, er mwyn sicrhau cysondeb a meincnodi cynnydd yn erbyn y targedau yn ystyrlon;
- iii) mynegi'r targed fel canran yn ogystal â nifer o bobl er mwyn cymryd ystyriaeth o'r newid mewn poblogaeth;
- iv) anelu at darged uchelgeisiol erbyn 2041 sy'n rhoi hyblygrwydd i gynyddu'r targed ar gyfer 2051 ac, yn ogystal, rhoi mwy o sicrwydd bod twf yn nifer a chanran siaradwyr y Gymraeg yn ddigon i gyrraedd y miliwn erbyn 2050
- v) ystyried cysoni geiriad ac amseru 'arolwg defnydd iaith' y Llywodraeth fel bod modd monitro cynnydd bob pum mlynedd, yn enwedig o ystyried ansicrwydd am ddyfodol y Cyfrifiad.

3.3. Dylai'r Llywodraeth drafod union natur y targedau hyn gyda chynllunwyr iaith ac ystadegwyr.

3.4. Yn ogystal, dylid ystyried targedau o ran:

- i) defnydd dyddiol o'r Gymraeg;
- ii) nifer y cymunedau lle siaredir y Gymraeg gan 70% o'r boblogaeth;
- iii) nifer y cymunedau lle siaredir y Gymraeg gan 50% o'r boblogaeth;

- iv) nifer a chanran y boblogaeth sy'n defnyddio gofodau lle mai'r Gymraeg yw'r brif iaith
- v) canran a niferoedd sy'n gweithio drwy'r Gymraeg
- vi) addysg a hyfforddiant
- vii) cynllunio'r gweithlu
- viii) lleihau allfudo
- ix) cyfraniad pob adran a chyrrff eraill a ariennir ac a noddir gan Lywodraeth Cymru i nodau iaith y Llywodraeth
- x) defnydd iaith cyrrff megis byrddau iechyd ac awdurdodau lleol

3.5. Heb amheuaeth, mae'n hanfodol bwysig cael targedau ar gyfer y meysydd addysg a chynllunio'r gweithlu.

4. Addysg Gymraeg i Bawb – Beth sydd angen ei wneud?

4.1. Y tu hwnt i fynd i'r afael â'r nifer sy'n gadael cymunedau Cymraeg a Chymru, mae angen o leiaf 15,000 i 18,000 o siaradwyr Cymraeg ychwanegol arnom bob blwyddyn dros gyfnod o 30 mlynedd er mwyn cyrraedd y miliwn.

4.2. Un o'r prif ffyrdd o sicrhau hyn fyddai cynhyrchu llawer iawn mwy o siaradwyr drwy'r gyfundrefn addysg – yn hynny o beth mae angen gweithredu ar ddwy lefel:

- i) ehangu'n sylweddol ar ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg benodedig ar bob lefel o'r blynyddoedd cynnar i addysg bellach, addysg uwch a phrentisiaethau yn ogystal ag addysg i oedolion yn y gymuned; a
- ii) normaleiddio addysgu cyfrwng Cymraeg ym mhob sefydliad addysg presennol fel nad yw'r un sefydliad addysg yn amddifadu ein pobl ifanc o'r Gymraeg

4.3. Credwn fod angen cynllun cynhwysfawr yn y maes hwn, a fyddai'n cael ei gyhoeddi fel rhan o Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg newydd. Rydym yn falch bod y Llywodraeth yn bwriadu cyhoeddi cynllun gweithredu er mwyn paratoi'n iawn ar gyfer creu un cymhwyster Cymraeg i bob disgybl. Yn wir, mae ymrwymiad y Llywodraeth i gyflawni hyn yn cynnig cyfle mawr i wneud naid fawr ymlaen.

4.4. Cynllun Gweithredu – Addysg Cyfrwng Cymraeg i Bawb

4.5. Credwn mai'r egwyddorion canlynol ddylai fod yn sail i unrhyw gynllun gweithredu:

- i) hawl i'r Gymraeg i bob myfyriwr yng Nghymru – dylai pawb adael yr ysgol yn medru siarad a defnyddio'r Gymraeg yn hyderus;
- ii) un continwwm dysgu Cymraeg, un cwricwlwm Cymraeg ac un cymhwyster Cymraeg i bob disgybl, a fyddai'n disodli addysg 'ail iaith';
- iii) peth addysg cyfrwng Cymraeg i bawb: pob ysgol yng Nghymru i gynnig rhan gynyddol o'r cwricwlwm trwy gyfrwng y Gymraeg;
- iv) cyfleoedd allgyrsiol cyfrwng Cymraeg;
- v) statws cyfartal i'r Gymraeg yng ngweinyddiaeth fewnol ac allanol pob ysgol nad ydynt yn ysgolion penodedig Cymraeg;
- vi) gosod targed unigol i bob sefydliad addysg gynyddu canran y pynciau a ddysgir drwy gyfrwng y Gymraeg

4.6. Camau Gweithredu Tymor Byr

4.7. Er mwyn cyrraedd prif darged y Llywodraeth, dylid cymryd y camau canlynol cyn gynted â phosibl:

- i) diweddarau'r strategaeth addysg cyfrwng Cymraeg er mwyn adlewyrchu targed miliwn o siaradwyr a thargedau eraill;

- ii) codi disgwyliadau a mireinio trefn arfarnu Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg, gan sicrhau bod Awdurdodau Lleol yn atebol ac yn cael eu galw i gyfrif os nad oes cynnydd;
- iii) sefydlu dulliau a thargedau statudol ar gyfer sicrhau cynnydd cyflym iawn yn nifer a chanran y gweithlu addysg sy'n medru dysgu drwy'r Gymraeg, ac sy'n gwneud hynny, o'r blynyddoedd cynnar hyd at addysg i oedolion yn y gymuned a phrentisiaethau;
- iv) sicrhau bod cyrff a ariennir ac a noddir gan Lywodraeth Cymru, megis y consortia addysg ac eraill, yn gweithredu er mwyn cyrraedd targedau'r Llywodraeth

4.8. O ystyried y cynnydd sylweddol sydd ei angen ym maes addysg, mae'n rhaid cymryd camau breision megis y canlynol:

- i) mesurau i normaleiddio dysgu ac addysgu cyfrwng Cymraeg drwy'r holl gyfundrefn addysg a fyddai'n cynnwys: cynnydd cyflym o ran nifer a chanran y disgyblion sy'n derbyn addysg cyfrwng Cymraeg ym mhob sefydliad addysg, gan gynnwys targedau statudol i ddysgu rhagor o bynciau drwy gyfrwng y Gymraeg mewn ysgolion nad ydynt yn rhai cyfrwng Cymraeg penodedig.
- ii) mesurau i symud ysgolion ar hyd y continwmm o ddysgu rhagor o bynciau drwy gyfrwng y Gymraeg, gan gynnwys diddymu'r angen i ymgynghori er mwyn symud ysgolion ar hyd y continwmm o ran dysgu rhagor o bynciau trwy gyfrwng y Gymraeg neu at addysg gyfan gwbl drwy gyfrwng y Gymraeg;
- iii) sicrhau bod cyllid ysgolion 21ain ganrif yn cefnogi targedau'r Llywodraeth o ran y Gymraeg ac addysg Gymraeg gan fabwysiadu'r rheol ni ddylai'r un ysgol na sefydliad addysg newydd agor gyda chanran is o addysg cyfrwng Cymraeg na 50%, neu drothwy uwch

mewn siroedd lle mae mwyafrif yr ysgolion yn rhai cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog;

- iv) cynllunio i ddatblygu medrau'r gweithlu – gwneud cynnydd sylweddol, drwy amryw o ddulliau, yn nghanran y gweithlu addysg sy'n medru'r Gymraeg ac sy'n dysgu drwyddi, gan gynnwys targedu adnoddau Cymraeg i Oedolion ar wella sgiliau'r gweithlu addysg.
- v) sefydlu'r hawl i dderbyn addysg cyfrwng Cymraeg cyflawn ar gyfer pob oedran dysgu;
- vi) ymestyn cyfrifoldeb Mudiad Meithrin er mwyn symud dros amser at addysg uniaith Gymraeg yn y blynyddoedd cynnar a'r cyfnod sylfaen gyda nod tymor byr o ehangu'n sylweddol ar y defnydd o'r Gymraeg yn y blynyddoedd cynnar gan gynnwys ymestyn y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg;
- vii) cyflwyno'r cwricwlwm Cymraeg cyfun newydd yn 2018 ac un cymhwyster Cymraeg i bob disgybl erbyn 2021, gan ganiatáu symud yn gynt ar gyfer ysgolion cyfrwng Cymraeg, ysgolion arloesi a rhai siroedd sy'n awyddus i wneud hyn;
- viii) safoni categoreiddio ysgolion; a
- ix) ehangu canolfannau hwyrddyfodiaid a dulliau trochi er mwyn gwella sgiliau'r gweithlu addysg a disgyblion yn gyflym. Er enghraifft, mae diffyg darpariaeth ar gyfer hwyrddyfodiaid yng Ngheredigion yn gyfrifol, yn ôl yr awdurdod, am y methiant i normaleiddio'r Gymraeg fel yr unig gyfrwng dysgu yn Ysgol Uwchradd Aberteifi.

4.9. Yn ogystal, dylai unrhyw gynllun ymwneud â'r meysydd canlynol:

Cwricwlwm ac Asesu

- i) gosod nodau dysgu a chynnydd clir yn seiliedig ar y cwricwlwm Cymraeg newydd

- ii) defnyddio cymedroli clwstwr Cyfnodau Allweddol 2 a 3 a gwirio allanol i sicrhau nad yw disgyblion yn llithro'n ôl rhwng cyfnodau allweddol; a
- iii) sicrhau darpariaeth briodol i bob disgybl, hyd yn oed os oes symud o'r cyfrwng Cymraeg i gyfrwng dwyieithog neu Saesneg

Cymwysterau

- i) un cymhwyster cyfun Cymraeg i bob disgybl i fod ar gael o fis Medi 2018 ac yn weithredol i bawb o 2021 ymlaen

Statws

- i) Mesurau perfformiad ysgolion
- ii) Profion Cymraeg i bob disgybl ym mhob cyfnod allweddol
- iii) Profion Darllen Cymraeg ym mhob cyfnod allweddol fel rhan o'r fframwaith llythrennedd
- iv) Cynlluniau Datblygu Ysgol i esbonio sut bydd ysgolion traddodiadol cyfrwng Saesneg a ffrydiau Saesneg yn gwella'r ddarpariaeth o ran: darparu rhai pynciau drwy gyfrwng y Gymraeg; ac ethos Cymraeg e.e. cyfleoedd anffurfiol i ddefnyddio'r iaith

Gweithlu

- i) Cynllunio'r Gweithlu Addysg a gwella sgiliau – mae angen strategaeth gyfannol sy'n cynnwys ystyriaeth i'r Gymraeg ar bob lefel gan gynnwys adnabod y bylchau a'r meysydd mwyaf argyfyngus; cymhelliannau ariannol ac eraill i ymuno â'r gweithlu addysg; a chydabod bod cyfyngiadau i'r cynllun sabothol a bod angen mentrau eraill i sicrhau gwelliant sylweddol
- ii) Sicrhau bod Cynlluniau Datblygu Ysgol yn nodi anghenion a darpariaeth hyfforddiant i ddatblygu'r Gymraeg

- iii) Datblygu rhaglen hyfforddiant mewn swydd gynhwysfawr i gryfhau ac ymestyn sgiliau athrawon i ddysgu Cymraeg ac i ddefnyddio'r Gymraeg ar draws y cwricwlwm
- iv) Datblygu rhaglenni Cymraeg i'r teulu gan dargedu rhieni a gofalwyr di-Gymraeg a phlant yn y Cyfnod Sylfaen a Chyfnod Allweddol 1
- v) Sicrhau bod pob cwrs hyfforddiant cychwynnol athrawon yng Nghymru yn cynnwys targedau statudol ar gyfer ymestyn medrau dysgu Cymraeg a thrwy gyfrwng y Gymraeg
- vi) Ystyried ehangu rôl y Coleg Cymraeg Cenedlaethol ym maes cynllunio'r gweithlu gan adeiladu ar eu tystysgrif sgiliau athrawon
- vii) Ehangu'r cynllun cam-wrth-gam er mwyn sicrhau cynnydd sylweddol yn nifer ymarferwyr y maes sy'n gweithio drwy'r Gymraeg

4.10. Targedau Addysg Posibl

4.11. Er mwyn cyrraedd targed y Llywodraeth, mae angen gosod targedau addysg a fyddai'n creu'r 15,000 i 18,000 o siaradwyr Cymraeg ychwanegol bob blwyddyn.

4.12. Credwn felly y dylid cryfhau ac adeiladu ar y Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg bresennol.

4.13. Bydd rhaid adolygu strwythur a sail gyfreithiol Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg er mwyn sicrhau bod y mesurau a'r targedau mwy uchelgeisiol hyn yn cael eu rhoi ar waith.

4.14. O ran targedau ehangach er mwyn normaleiddio'r Gymraeg yn yr holl gyfundrefn addysg, dylid ystyried targedau a fyddai nid yn unig 'ymateb i'r galw', ond hefyd arwain a chreu'r galw.

4.15. Credwn felly dylai'r Llywodraeth sefydlu targedau fel y ganlyn:

Ymhen y pum mlynedd nesaf, dylid:

- Sicrhau bod hanner athrawon ac ymarferwyr addysg newydd gymhwyso yn medru dysgu drwy'r Gymraeg, i fyny o oddeutu 20% ar hyn o bryd. Dylid hwyluso hyn drwy gynnig i bobl ddi-Gymraeg gymhwyso drwy ariannu ac integreiddio cyrsiau dysgu Cymraeg dwys a gloywi iaith yn y broses hyfforddi;
- Sicrhau bod pob athro sy'n siaradwr Cymraeg, ond nad ydynt yn datgan eu bod yn gallu dysgu drwy'r iaith, yn derbyn hyfforddiant fel eu bod yn gallu dysgu drwy gyfrwng y Gymraeg;
- Sicrhau bod pob athro cynradd sydd gyda chymhwyster TGAU ail iaith yn derbyn hyfforddiant fel eu bod yn gallu dysgu drwy gyfrwng y Gymraeg;
- Targedu cyrsiau dysgu a gloywi ychwanegol Cymraeg i Oedolion ar y gweithlu addysg newydd gymhwyso yn ogystal â hyfforddiant i rai sydd eisoes yn y gweithlu;
- Sefydlu amod ar arian cyfalaf Ysgolion yr 21ain Ganrif – ni ddylai'r un ysgol na sefydliad addysg newydd agor gyda chanran is o addysg cyfrwng Cymraeg na 50%, neu drothwy uwch mewn siroedd lle mae mwyafrif yr ysgolion yn rhai cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog;
- Symud tuag at gyfnod meithrin cyfrwng Cymraeg yn unig drwy ehangu cyfrifoldeb Mudiad Meithrin;
- Gosod lleiafswm o 10% o bynciau cyfrwng Cymraeg ym mhob rhan o'r sector addysg (heblaw am y cyfnod cyn-ysgol, sylfaen ac addysg gynradd lle bydd targedau uwch);
- Sicrhau bod rhaglen cymhwyso pob gweithiwr addysg yn cryfhau sgiliau cyfathrebu Cymraeg a bod modiwlau o fewn pob cwrs drwy gyfrwng y Gymraeg.

- Sefydlu cymhelliannau cytundebol, ariannol ac eraill er mwyn sicrhau bod pobl sy'n cymhwyso i ddysgu drwy'r Gymraeg yn aros yng Nghymru, gan ystyried ehangu rôl y Coleg Cymraeg Cenedlaethol yn y maes
- Ymestyn cyfrifoldebau'r Coleg Cymraeg Cenedlaethol i addysg bellach a holl addysg ôl-16
- Darparu 10% o brentisiaethau drwy gyfrwng y Gymraeg
- Darparu 10% o gyrsiau addysg i oedolion yn y gymuned drwy'r Gymraeg
- Sicrhau bod Cymraeg i Oedolion yn creu o leiaf 4,000 o siaradwyr Cymraeg rhugl (lefel uwch) newydd bob blwyddyn drwy dargedu effeithiol

Ymhen y deng mlynedd nesaf, dylid:

- Sicrhau bod holl athrawon ac ymarferwyr addysg eraill newydd gymhwyso yn medru dysgu drwy'r Gymraeg, gan gynnig i bobl ddi-Gymraeg gymhwyso drwy ariannu ac integreiddio cyrsiau dysgu a gloywi Cymraeg yn y broses hyfforddi
- Gosod lleiafswm o 25% o bynciau cyfrwng Cymraeg ym mhob rhan o'r sector addysg (heblaw am y cyfnod cyn-ysgol, sylfaen ac addysg gynradd lle bydd targedau uwch)
- Sefydlu amod ar arian cyfalaf Ysgolion yr 21ain Ganrif, neu drwy reoliadau, na ddylai ysgol na sefydliad addysg newydd gael ei hagor gyda llai na 70% o'r addysg drwy'r Gymraeg
- Cynnal y cyfnod meithrin drwy gyfrwng y Gymraeg yn unig
- Darparu 25% o brentisiaethau drwy gyfrwng y Gymraeg

- Darparu 25% o gyrsiau addysg i oedolion yn y gymuned drwy'r Gymraeg
- Sicrhau bod Cymraeg i Oedolion yn creu o leiaf 7,000 o siaradwyr Cymraeg rhugl (lefel uwch) newydd bob blwyddyn

Ymhen yr ugain mlynedd nesaf, dylid:

- Sicrhau addysg gynradd gyfan gwbl gyfrwng Cymraeg i bob plentyn
- Gosod lleiafswm o 50% o bynciau cyfrwng Cymraeg ym mhob rhan o'r sector addysg (heblaw am y cyfnod cyn-ysgol, sylfaen ac addysg gynradd lle bydd targedau uwch)
- Darparu 50% o brentisiaethau drwy gyfrwng y Gymraeg
- Darparu 50% o gyrsiau addysg i oedolion yn y gymuned drwy'r Gymraeg
- Sicrhau bod Cymraeg i Oedolion yn creu o leiaf 10,000 o siaradwyr Cymraeg rhugl (lefel uwch) bob blwyddyn

Ymhen y tri deg mlynedd nesaf, dylid:

- Sicrhau addysg gyfan gwbl Gymraeg ym mhob rhan o'r sector addysg
- Sicrhau bod yr holl brentisiaethau drwy gyfrwng y Gymraeg
- Darparu'r holl gyrsiau addysg i oedolion yn y gymuned drwy'r Gymraeg
- Sicrhau bod Cymraeg i Oedolion yn creu o leiaf 13,000 o siaradwyr Cymraeg rhugl (lefel uwch) bob blwyddyn

5. Cynllunio'r Gweithlu

5.1. Nodwn fod angen mesurau i gynllunio'r gweithlu llawer iawn yn well. Roedd hynny'n neges glir a ddaeth allan o'r broses o lunio ac ymgynghori ar ein dogfen 'Miliwn o Siaradwyr Cymraeg'. Rydym wedi argymhell deddfu er mwyn gosod proses yn ei lle er mwyn datrys y problemau hyn yn ogystal â

mentrau eraill megis ariannu prosiect Marchnad Lafur Gymraeg Mentrau Iaith Cymru.

5.2. Yn ein hymateb i'r strategaeth, hoffem roi sylw penodol i'r gweithlu addysg gan ei fod yr un o'r meysydd pwysicaf i'w cynllunio'n iawn os ydym am gyrraedd y targed 'miliwn'. Yn hyn o beth, mae'n bwysig nodi casgliadau adroddiad Furlong ynghylch y sefyllfa:

"... [mae'r] cymhellion ariannol a gynigir ar hyn o bryd i ymgeiswyr AGA yn fwy hael mewn rhai achosion yn Lloegr nag yng Nghymru. O ganlyniad, mae arweinwyr rhaglenni'n dweud bod rhai o'u hymgeiswyr gorau yn y diwedd yn dewis ymadael â Chymru i hyfforddi. Bydd llawer wedyn yn dewis cymryd swydd addysgu yn Lloegr hefyd."

Felly, mae system ar hyn o bryd, yn cyfrannu at allfudo rhai pobl o'r system addysg yng Nghymru. Allwn ni ddim fforddio colli pobl a allai fod yn dysgu drwy'r Gymraeg.

5.3. O ran y blynyddoedd cynnar, mae'n rhaid ehangu cynllun 'Cam wrth Gam' a gwneud y Gymraeg yn sgil hanfodol ar gyfer ymarferwyr yn y maes fel bod modd, dros amser, symud at ddarpariaeth uniaith Gymraeg.

5.4. Mae oddeutu 1,500 o athrawon newydd yn cael eu hyfforddi yng Nghymru bob blwyddyn ac mae tua 83% o'r rhai sy'n cael eu hyfforddi yn dod o Gymru, sy'n golygu eu bod nhw eu hunain wedi dysgu Cymraeg yn yr ysgol. Yn ôl ystadegau Cyngor Addysgu Cyffredinol Cymru roedd 33.3% (12,292) o'r athrawon ar eu cofrestr ym mis Mawrth 2016 yn 'siaradwyr Cymraeg', ond dim ond tua 27% sy'n datgan eu bod yn gallu dysgu drwy'r iaith, gyda chanran sylweddol llai yn dysgu drwy'r iaith (cyn lleied â 18% yn y sector uwchradd). Felly, mae seiliau cryf eisoes yn eu lle ar gyfer gwneud cynnydd cyflym yn nifer yr ymarferwyr addysg sy'n medru dysgu drwy'r Gymraeg ac sy'n gwneud hynny.

5.5. Er bod targedau gan Lywodraeth Cymru o ran cyfanswm y bobl sy'n cael eu hyfforddi drwy gynlluniau Addysg Gychwynnol Athrawon, nid oes targed o ran y ganran sy'n medru dysgu drwy'r Gymraeg. Mae'n rhaid sefydlu targedau i gynyddu'n sylweddol y ffigurau hyn gyda mentrau a chymhellion ariannol eraill er mwyn cynorthwyo sefydliadau i gyrraedd y targedau.

6. Hawliau – Cryfhau Mesur y Gymraeg

6.1. Rydym ar ddeall bod y Llywodraeth yn bwriadu cryfhau Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 yn dilyn yr ymgynghoriad hwn ynghylch y Strategaeth Iaith. Rydym wrthi'n llunio ein polisi terfynol ynghylch cryfhau'r Mesur, ond mabwysiadwyd y polisi canlynol yn ein Cyfarfod Cyffredinol Blynyddol eleni:

"Noda'r Cyfarfod Cyffredinol:

- i) fwriad Llywodraeth Cymru i ddechrau ar y broses o gryfhau Mesur y Gymraeg ddechrau'r flwyddyn nesaf;*
- ii) er gwaethaf cymhlethdod y gyfundrefn Safonau a'r manau gwan amlwg ynddynt, bod nifer o gryfderau i'r gyfundrefn; a*
- iii) bod allanoli a phreifateiddio yn ei gwneud yn holl bwysig bod y ddeddf iaith yn cwmpasu'r sector breifat gyfan.*

Felly, creda'r Cyfarfod Cyffredinol y dylid cryfhau Mesur y Gymraeg, ac adeiladu ar y gyfundrefn Safonau, drwy:

- i) Sefydlu hawliau cyffredinol i ddefnyddio'r Gymraeg er mwyn sicrhau bod cyrff yn gwella yn barhaus o ran darparu gwasanaethau, llenwi'r manau gwan anochel a ddaw yn sgil y Safonau, a sicrhau bod hawliau pobl i'r Gymraeg yn ddealladwy*
- ii) Ymestyn y Mesur i weddill y sector breifat er mwyn normaleiddio a chryfhau defnydd y Gymraeg ym mhob rhan o fywyd*

** gan enwi ar wyneb y Mesur fanciau, archfarchnadoedd, mân-werthwyr a chwmnïau sydd â throsiant uwch na ffigwr benodol fel blaenoriaethau tymor byr*

** sefydlu grym a dyletswydd ar wyneb y Mesur i ychwanegu holl gyrff y sector breifat fel categorïau o berson y gellid eu hychwanegu at Atodlen 8 y ddeddfwriaeth*

iii) Sicrhau annibyniaeth penodiad y Comisiynydd gan y Cynulliad ac annibyniaeth cyllido oddi wrth y Llywodraeth

iv) Sefydlu Cyngor y Gymraeg a chanddo gyllideb a chyfrifoldeb i hyrwyddo a hybu'r Gymraeg, gan ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a Phanel Cynghori'r Comisiynydd

v) Fesurau i sicrhau mwy o swyddi lle mae'r Gymraeg yn hanfodol a chynllunio'r gweithlu'n llawer gwell; yn ogystal â chymryd camau i hyrwyddo i gyflogwyr bod y gosodiad, wrth hysbysebu swydd: 'Cymraeg yn Hanfodol i'r Swydd Hon' yn hollol gyfreithiol, ar ôl asesu anghenion y swydd.

vi) Fesurau i amddiffyn a hybu gweithredu mewnol uniaith Gymraeg a gofodau eraill uniaith Gymraeg

vii) Ddyletswydd i enwi adeiladau, tai, lleoedd a strydoedd yn Gymraeg mewn datblygiadau, ynghyd â diogelu enwau Cymraeg sy'n bodoli eisoes"

6.2. Gresynwn nad yw'r Llywodraeth wedi sicrhau bod Safonau'r Gymraeg wedi eu gosod ar gwmnïau telathrebu bron i chwe blynedd ers pasio Mesur y Gymraeg, er gwaethaf ymrwymiad yn y Strategaeth Iaith Flaenorol i'w gweithredu erbyn mis Ebrill 2017. Mynnwn amserlen ar gyfer gweithredu yn y maes hollbwysig yma cyn gynted â phosibl.

6.3. Ni ddylai cynyddu'r pwyslais ar hyrwyddo'r Gymraeg ddod ar draul y gwaith hollbwysig o reoleiddio. Cytunwn fod angen sefydlu corff i hyrwyddo'r Gymraeg, ond ni dylai hynny olygu llai o wariant ar swydd Comisiynydd y Gymraeg, ac ni ddylid ei ddefnyddio chwaith fel esgus i wanhau Safonau'r Gymraeg.

7. Meysydd sydd ar goll yn y strategaeth

7.1. Mae angen i'r strategaeth ymdrin â'r canlynol, neu roi rhagor o bwyslais arnynt:

- i) Cynnwys lleiafrifoedd ethnig;
- ii) Taclo tlodi;
- iii) Yr economi, gan gynnwys ei heffaith ar leihau allfudo a chynyddu defnydd o iaith gwaith
- iv) Pobl ifanc;
- v) Technoleg a Digidol; a
- vi) Symudoledd Poblogaeth

8. Buddsoddi yn y Strategaeth

8.1. Er mwyn i'r strategaeth lwyddo, mae'n rhaid cael buddsoddi digonol. Rydym wedi amlinellu ein cynigion yn ein dogfen "Buddsoddi er mwyn creu miliwn o siaradwyr Cymraeg".

8.2. Yn gryno, rydym wedi galw am osod nod a dyddiad targed i gynyddu dros amser ganran y gyllideb ar brosiectau penodol i hyrwyddo'r Gymraeg o 0.16% o'r gyllideb i 1%. Fel cyfanswm, credwn fod angen, dros amser, dros £100 miliwn y flwyddyn er mwyn rhoi cynlluniau digonol ar waith yn iawn.

8.3. Yn ogystal, dylai'r strategaeth osod nod i bob corff cyhoeddus fuddsoddi 1% o'u cyllidebau mewn mentrau i hyrwyddo'r Gymraeg

8.4. Credwn fod angen i gyllidebau prif-ffrwd gael asesiad o'u heffaith ar y Gymraeg a gweithredu i sicrhau gwelliant yn sgil hynny. Er enghraifft, mae'n rhaid i'r Llywodraeth sicrhau bod gofal plant cyfrwng Cymraeg yn ganolog i'w hymrwymiad i ddarparu 30 awr o ofal plant am ddim, yn ogystal â sicrhau canran llawer uwch o'i 100,000 o brentisiaethau yn rhai cyfrwng Cymraeg.

Atodlen I: Adroddiadau Allweddol sydd angen eu gweithredu

1. Cynyddu nifer y cymunedau lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith (2013)
2. Y Grŵp Gorchwyl a Gorffen ar y Gymraeg a Datblygu Economaidd
3. Un iaith i bawb: adolygiad o Gymraeg ail iaith yng Nghyfnodau Allweddol 3 a 4
4. Casgliadau'r Cynhadledd Fawr – Iaith fyw: dweud eich dweud
5. Adroddiad y Gweithgor ar yr Iaith Gymraeg a Llywodraeth Leol
6. Ymchwiliad i Gynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg (Pwyllgor Addysg, Senedd Cymru)
7. Fframwaith strategol olynol Mwy na geiriau.... ar gyfer gwasanaethau Cymraeg mewn iechyd, gwasanaethau cymdeithasol a gofal cymdeithasol
8. Mwy na geiriau – Fframwaith Strategol ar gyfer gwasanaethau Cymraeg mewn Iechyd, Gwasanaethau Cymdeithasol a Gofal Cymdeithasol.
9. Fy Iechyd, Fy Hawl – Ymholiad Comisiynydd y Gymraeg (2014)

Argymhellion Allweddol nas gweithredwyd

1. Grantiau – Y Grŵp Gorchwyl a Gorffen ar y Gymraeg a Datblygu Economaidd:

"Mae'r Grŵp yn argymhell y dylai fod yn ofynnol i fusnesau sy'n cael grant gan Lywodraeth Cymru ddangos eu bod yn gallu darparu gwasanaeth yn ddwyieithog. Dylai unrhyw arwyddion neu ddeunyddiau hysbysebu sy'n gysylltiedig â phrosiect sy'n derbyn cymorth grant fod yn ddwyieithog."

2. Addysg Gymraeg i Bawb – Adroddiad yr Athro Sioned Davies (2013):

"Argymhelliad 15

Llywodraeth Cymru i:

gosod targedau i sicrhau mwy o ddysgu cyfrwng Gymraeg ar draws y cwricwlwm mewn ysgolion cyfrwng Saesneg."

3. Buddsoddi rhagor o arian yn y Gymraeg – Cynhadledd Fawr

"1.12

Cyllid ac adnoddau

Un thema gyffredinol, a chwbl allweddol, a fu'n rhedeg drwy'r holl gyfraniadau ym mhob cyfrwng oedd mater adnoddau. Nodwyd droeon, fod angen adnoddau digonol, gan gynnwys adnoddau cyllidol digonol, i weithredu'n effeithiol a dwyn y maen i'r wal.

Cafwyd galwadau cyson gydol y broses ar i'r Llywodraeth gynyddu ei buddsoddiad ariannol yn y Gymraeg er mwyn sicrhau gweithredu effeithiol. "

4. Hawl i wasanaethau ar ffonau symudol yn Gymraeg – Strategaeth Iaith Llywodraeth Cymru (2012 – 2017)

Pwynt gweithredu 34 y strategaeth: *"Gwneud safonau a fydd yn galluogi'r Comisiynydd i osod dyletswyddau ar gwmnïau'r sector preifat sy'n rhan o gwmpas Mesur y Gymraeg, gan gynnwys cwmnïau telathrebu, gweithredwyr bysiau a threnau, a chwmnïau cyfleustodau..."*

5. Cynnal Cymunedau Cymraeg – Grŵp Gorffen a Gorchwyl Llywodraeth Cymru: "Cynyddu nifer y cymunedau lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith" (2013)

Hybu datblygiad Bangor, Aberystwyth a Chaerfyrddin fel dinas–ranbarthau

Cysoni darpariaeth addysg 3–14 oed ledled Môn, Gwynedd, Ceredigion a Sir Gaerfyrddin fel y daw pob disgybl yn rhugl ac yn hyderus yn y Gymraeg a'r Saesneg.

Cytuno ar dargedau i ehangu gweithlu dwyieithog a gweithredu mewnol dwyieithog gydag asiantaethau perthnasol o fewn i gwmpas Safonau'r Iaith Gymraeg

Cynyddu nifer y sefydliadau sy'n gweithredu'n fewnol yn Gymraeg

Cynyddu'r defnydd mewnol o'r Gymraeg fel cyfrwng gwaith a gweinyddu

Cynyddu hyder gweithwyr i ddefnyddio mwy o'u Gymraeg

Llywodraeth Cymru i ddarparu adnoddau digonol i sefydlu hyd at 6 o Gynlluniau Hybu'r Gymraeg mewn ardaloedd o arwyddocâd ieithyddol arbennig.

Atodlen II. Blaenoriaethau Polisi: Prif Alwadau Polisi o'r ddogfen "Miliwn o Siaradwyr Cymraeg"

1. Deddfu er mwyn cynorthwyo gweithredu argymhellion adroddiad Yr Athro Sioned Davies ynghylch dysgu'r Gymraeg gan sefydlu un continwrm dysgu'r Gymraeg, peth addysg cyfrwng Cymraeg i bawb a gosod targedau statudol eraill er mwyn gwella'r ddarpariaeth.

2. Ymrwmo i barhad y Coleg Cymraeg yn y tymor hir ac ymestyn ei gyfrifoldebau , gan gynnwys mesurau i annog myfyrwyr i barhau â'u hastudiaethau drwy'r Gymraeg, megis sefydlu amod ariannol drwy Gyngor

Cyllido Addysg Uwch Cymru i sicrhau cynnal a chynyddu'r nifer o neuaddau Cymraeg eu hiaith boed hynny drwy brifysgolion neu'r Coleg Cymraeg.

3. Cyflwyno Bil Cartrefi Fforddiadwy i Bawb a fyddai'n cynnwys nifer o fesurau i wneud y stoc tai presennol yn fforddiadwy i bobl leol, ynghyd â gwreiddio'r gyfundrefn ar anghenion lleol, gan gynnwys sefydlu'r hawl i rentu, rhoi'r cyfle cyntaf i bobl leol brynu tai a sefydlu mai seilio datblygiadau ar anghenion lleol ddylai fod y prif egwyddor sy'n arwain ein polisiau tai ac eiddo.
4. Sefydlu Cronfa Ariannu Cynnal Gwasanaethau ac Adnoddau Cymunedol sy'n cynnig symiau cymharol fach o arian i grwpiau cymunedol er mwyn cynnal gwasanaethau a gofodau lle mai'r Gymraeg yw prif iaith y lleoliad neu grŵp
5. Sefydlu darlledwr aml-blattform Cymraeg newydd
6. Diwygio Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 er mwyn ymestyn ei sgôp, sefydlu hawl cyffredinol i dderbyn gwasanaethau yn Gymraeg a gwella'r broses o osod Safonau ar gyrff Gweithle
7. Cyflwyno Bil Cynllunio'r Gweithlu a fyddai sefydlu targedau a chyfrifoldebau clir er mwyn sicrhau cyflenwad cynyddol o weithwyr Cymraeg, gan adeiladu ar y farchnad lafur Gymraeg a arweinir gan Fentrau Iaith Cymru
8. Dylai unrhyw ad-drefnu Llywodraeth leol gynyddu'r nifer o awdurdodau sy'n gweithio drwy'r Gymraeg gan osod cymalau mewn deddfwriaeth er mwyn sicrhau hynny

Atodlen 3: Cynllunio'r Gweithlu Addysg – Cyrraedd Miliwn o Siaradwyr Cymraeg Prif Gasgliadau ac Argymhellion

Cyflwyniad

- 1.1. Nodwyd ar ddechrau'r cyfarfod bod Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i: disodli'r cymwysterau 'Cymraeg Ail Iaith' gydag un cymhwyster

Cymraeg i bob disgybl erbyn 2021; a • creu miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050.

1.2. Cafwyd trafodaeth ddofn dwy awr rhwng asiantaethau addysg ac arbenigwyr iaith ynghylch y newidiadau sydd eu hangen i'r gweithlu addysg yn sgil y datblygiadau polisi uchod. Ceir isod nifer o brif gasgliadau'r drafodaeth.

Casgliadau / Argymhellion

2. Pwyntiau Cyffredinol

2.1. Argymhellwyd bod angen buddsoddi arian sylweddol yn addysgu'r gweithlu addysg er mwyn arbed arian yn y tymor hir.

2.2. Nodwyd bod angen gweithredu ar dair elfen bwysig:

(i) Targedu cyfnodau critigol – blynyddoedd cynnar, trosglwyddiad o'r gynradd i'r uwchradd gan sicrhau dilyniant di-dor, a rhaglenni teulu ar gyfer y cyfnod sylfaen a blynyddoedd 1 a 2.

(ii) Datblygu defnydd o'r Gymraeg fel cyfrwng dysgu –nodwyd bod awr y dydd o addysg yn y Fasgeg mewn ysgolion dwyieithog ac o leiaf 40% o ddysgu ar draws y cwricwlwm drwy'r Fasgeg yng Ngwlad y Basg.

(iii) Ymestyn y rhaglen datblygu sgiliau athrawon gan arwain at achrediad Tystysgrif Sgiliau. Nodwyd bod angen denu mwy o athrawon, a bod awdurdodau Gwlad y Basg yn rhoi o leiaf blwyddyn ar y tro er mwyn i athrawon gwella eu sgiliau fel rhan o gynllun sabothol.

2.3. Dywedwyd yn hytrach na gwneud mwy o ymchwil, bod angen dilyn 7 cam:

(i) Gwella dealltwriaeth o ddysgu iaith –newid agweddau ac ysbrydoli

(ii) Datblygu rhaglen hyfforddiant mewn swydd gydag athrawon yn gweithio mewn timau ar draws ardal mewn cydweithrediad â thimau athrawon bro

(iii) Rhyddhau Staff ar gyfer hyfforddiant ar gyfer rhaglen cynllun sabothol diwygiedig

(iii) Targedu gweithlu yfory –sicrhau bod pob rhaglen Addysg Gychwynol Athrawon yng Nghymru yn cynnwys paratoad ar gyfer dysgu a/neu cefnogi'r Gymraeg.

(iv) Sefydlu rhwydwaith o ysgolion 'iaith ar waith' –lle mae arolwg mewnol 'teulu'r ysgol' o ran beth sydd ei angen er mwyn darparu cwricwlwm drwy gyfrwng yr iaith, yn ogystal â sicrhau trochi yn y cyfnod sylfaen a 40% o'r cyfnod sylfaen drwy gyfrwng y Gymraeg

(v) Rhannu deunyddiau – er mwyn sicrhau bod modd dysgu drwy'r iaith

(vi) Gwneud Cymhwyster ieithyddol yn hanfodol i athrawon newydd, a chynnig cymhwyster cyffelyb ar gyfer athrawon mewn swydd – er enghraifft y Tystysgrif Sgiliau Cymraeg sydd ar waith mewn Addysg Uwch. Sicrhau bod y Gymraeg yn un o ddangosyddion perfformiad Estyn.

(vii) Codi medrusrwydd iaith a llythrennedd disgyblion – lledaenu'r ddealltwriaeth o ddwyieithrwydd fel ffordd o godi safonau llythrennedd yn gyffredinol.

2.4. Mynegwyd pryder am y ffaith bod swyddogion ac asiantaethau yn oedi ar y broses o weithredu newidiadau angenrheidiol: ai 'oedi' yw ystyr 'pwyll'? Dywedwyd bod angen chwyldroi'r gyfundrefn o ran cynllunio'r gweithlu, nid chwarae ar yr ymylon.

2.5. Nodwyd na ddylai fod angen gradd B mathemateg i fod yn athro Cymraeg. Yn lle, dylid rhoi'r sgil i athrawon wrth iddynt ddechrau gweithio.

2.6. Awgrymwyd y dylid adfer cynllun llythrennedd CILT Cymru a arweiniodd at adrannau iaith sefydliadau addysg yn cydweithio gyda'i gilydd. Argymhellwyd y dylid creu adrannau ieithoedd a fyddai'n golygu cydweithio rhwng athrawon iaith.

2.7. Dywedwyd y dylid adfer yr arfer o hyrwyddo'r iaith ar draws y cwricwlwm ac awgrymwyd bod angen blaenoriaethu dau neu dri maes megis iechyd a gofal cymdeithasol, ABCh – Addysg bersonol a chymdeithasol, technoleg gwybodaeth ac addysg gorfforol.

2.8. Dywedwyd y dylid targedu'r oddeutu 6% o'r gweithlu sy'n medru'r Gymraeg ond ddim yn medru dysgu drwy'r iaith er mwyn sicrhau enillion cyflym.

2.9. Mynegwyd pryder bod pob un athro Cymraeg mewn ysgolion cyfrwng Saesneg yn gorfod ceisio dyfeisio cwrs iaith eu hunain, a bod angen mwy o arweiniad cenedlaethol ar gynnwys y cwrs a chydweithio ar draws ardaloedd a rhanbarthau.

2.10. Teimlwyd ei fod yn bwysig bod yr adnoddau ychwanegol a gafodd Cymraeg i Oedolion yn y gyllideb eleni ar gael i'r gweithlu addysg (gan gynnwys y gweithwyr hynny nad ydynt yn ymarferwyr dosbarth), yn ychwanegol at y gyfran o'r £20 miliwn ychwanegol ar gyfer gwella safonau ysgolion a dylai fynd at wella safonau o ran y Gymraeg.

2.11. Mynegwyd pryder bod cynllun 'Cam-wrth-gam' y Mudiad Meithrin wedi colli arian sylweddol er ei fod yn enghraifft brin o ymdrech benodol i gynllunio'r gweithlu addysg.

2.12. Cytunwyd bod gwir angen gwella dealltwriaeth consortia a gweision sifil o'r Gymraeg, a bod dirfawr angen cyrsiau ymwybyddiaeth iaith ar nifer fawr ohonynt.

2.13. Dywedwyd bod dulliau trochi yn allweddol er mwyn sefydlu'r un continwmm dysgu Cymraeg yn iawn a normaleiddio'r Gymraeg ym mhob sector.

2.14. Awgrymwyd y dylid penodi pencampwyr iaith ar gyfer pob ysgol gynradd yn ogystal â phencampwr ardal/bro.

2.15. Awgrymwyd clustnodi 2 neu 3 o'r diwrnodau hyfforddiant mewn swydd statudol pob blwyddyn o 2017/18 a 2018/19 ar gyfer hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith a chefnogi Cymraeg ar draws y cwricwlwm, datblygu cyfleoedd allgyrsiol trwy gyfrwng y Gymraeg a'r Gymraeg fel pwnc.

1 Pwysleisiwyd pwysigrwydd adfer ac ymestyn rôl y gwasanaeth athrawon bro i gynnwys elfen gref o hyfforddiant ar gyfer athrawon yn y dosbarth, datblygu rhaglenni teulu a llunio rhaglen hyfforddiant ar gyfer cymorthyddion dosbarth a staff ategol.

2 Cynllun Sabothol

3.1. Roedd teimlad cryf y dylid diwygio nod a natur y Cynllun Sabothol, er mwyn bod yn glir mai ei rôl yw sicrhau bod gweithwyr addysg ac athrawon yn cyrraedd rhuglder fel modd iddynt ddysgu drwy gyfrwng yr iaith wedi'r cwrs. Mae angen targedu mwy effeithiol ar athrawon yn y blynyddoedd cynnar ac ysgolion cynradd er enghraifft.

3.2. Nodwyd, er llwyddiannau'r cynllun sabothol o ran cyflwyno ail iaith, mai nid dyna'r nod sydd ei eisiau. Dywedwyd bod nifer o gynlluniau er mwyn cyrraedd lefelau mynediad a sylfaen yn y Gymraeg, ond nad ydynt yn addas er mwyn gwireddu amcanion a newidiadau polisi'r Llywodraeth. Dywedwyd bod angen anelu at lefel canolradd neu uwch, a bod athrawon sy'n mynd ar y cynlluniau presennol yn mynnu bod angen un cwrs arall arnynt er mwyn bod yn rhugl.

1 Nodwyd y buodd Coleg Hyfforddi Athrawon yn y Barri yn rhoi blwyddyn gyfan i'r gweithlu er mwyn sicrhau eu bod yn gallu dysgu drwy'r Gymraeg. Buodd cynllun tebyg yng Ngwynedd a ddarparwyd dwy flynedd er mwyn sicrhau sgiliau Cymraeg. Nodwyd gyda phryder y ffaith bod y cynlluniau dwys hyn wedi cael eu disodli, a bod gan y cynllun hwnnw ddisgwyliadau cymharol uchel gan ystyried cyn lleied o fewnbwn a ddarperir. Teimlwyd hefyd ei fod yn bwysig bod mwy o bobl yn cwblhau cyrsiau o'r fath.

2 Blynyddoedd Cynnar

4.1. Nodwyd pwysigrwydd y cyfnod cyn oed ysgol o ran cynllunio twf a normaleiddio addysg cyfrwng Cymraeg i bawb. Nododd nifer o siaradwyr pa mor allweddol bwysig yw'r Mudiad Meithrin. Nodwyd bod 86% o'r rhai sy'n mynychu cylchoedd meithrin yn mynd ymlaen i addysg cyfrwng Cymraeg. Yn hynny o beth, dywedwyd ei fod yn allweddol bwysig bod addewid y Llywodraeth o ofal plant 30 awr am ddim yn prif-ffrydio'r Gymraeg.

1 Pwysleisiwyd bod angen buddsoddiad yng ngweithlu'r blynyddoedd cynnar a bod angen mwy o gydnabyddiaeth ohono yn strategaeth iaith y Llywodraeth.

2 Addysg Gychwynnol Athrawon

5.1. Argymhellwyd na ddylid achredu canolfan ar gyfer hyfforddi athrawon oni bai bod modd hyfforddi myfyrwyr ar gyfer darparu addysg cyfrwng Cymraeg cynhwysfawr ar lefel eang. Nodwyd bod angen digon o diwtoriaid cyfrwng Cymraeg.

5.2. Roedd pryder mawr nad oedd ddim targedau o ran niferoedd sy'n gadael addysg gychwynnol yn gallu dysgu drwy'r Gymraeg. Cytunwyd nad oedd yn dderbyniol nad oes dim targedu o ran pynciau o brinder nac athrawon cyfrwng Cymraeg.

5.3. Nodwyd bod ysgoloriaethau lle bo prinder a'u bod ar gael ar gyfer y Gymraeg, ond mynegwyd pryder nad oes cymhelliant ariannol i aros yn y system addysg yng Nghymru wedi'r hyfforddiant cychwynnol.

5.4. Cytunwyd bod angen targedau statudol clir ac uchelgeisiol i gael canran cynyddol o'r gweithlu sy'n gallu:

- (i) dysgu'r Gymraeg fel pwnc; a
- (ii) addysgu drwy'r Gymraeg

Cytunwyd bod angen gweithredu ar y targedau hyn ar frys, o fis Medi flwyddyn nesaf: ni ellir fforddio rhagor o oedi.

6. Mesurau Perfformiad

6.1. Cytunwyd ei bod yn hanfodol bwysig cynnwys y Gymraeg fel mesur perfformiad ar gyfer pob ysgol, a hynny ar frys. Dywedwyd yn ogystal bod angen i gynnwys Cymraeg fod yn rhan hanfodol o'r Fagloriaeth.

6.2. Dywedwyd bod angen newid agwedd rhai athrawon; nodwyd gyda phryder bod gwersi Cymraeg mewn nifer o ysgolion yn digwydd drwy gyfrwng y Saesneg.

Rhagfyr 2016

Grŵp Addysg, Cymdeithas yr Iaith Gymraeg

<http://cymdeithas.cymru/miliwn>

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Introduction

1. The Education Workforce Council (EWC) is the independent regulator in Wales for teachers in maintained schools, Further Education teachers and learning support staff in both school and Further Education Settings. Its remit will extend to the regulation of youth workers and people involved in Work Based Learning from April 2017. It seeks to raise the status of teaching by maintaining and promoting the highest standards of professional practice and conduct in the interests of teachers, pupils and the general public.
2. The EWC would firstly like to acknowledge the significant contribution made by education and educationalists across sectors in increasing the number of Welsh speakers.
3. We fully support the aims of the new strategy. However, it should be recognised that the aspirations outlined in the strategy (doubling the 562,016 (19%) Welsh speakers¹ by 2050) are very ambitious and will be extremely challenging for all stakeholders to achieve. Moreover, it is also clear that the education sector and the education workforce itself will be pivotal to the successful delivery of the strategy.

The Education Workforce

4. The Council holds a wealth of data in relation to the education workforce in Wales and this includes details of Welsh language ability of all registrant groups. This information is available over a number of years and can be utilised to review trends over a given period of time.

¹ 2011 census accessed from <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Welsh-Language/WelshSpeakers-by-LocalAuthority-Gender-DetailedAgeGroups-2011Census>

This can be further broken down to ascertain if there are any trends in relation to age, ethnicity, gender, phase, for example and can be used to inform workforce planning.

5. Annex A represents a breakdown of current statistics extrapolated from the Register of Education Practitioners on 31 March 2016. The data can be provided at Local Authority level, sector, by Local Authority and years since QTS if this would be of assistance. We can also provide analyses by age group and gender.

Welsh Language in the Education Workforce - Key Statistics as at 31 March 2016:

There has been little change between 2012 and 2016 in the number of registered school teachers who consider themselves to be Welsh speakers.

There were 37,083 registered school teachers, of which, 12,348 (33.3%) indicated that they were Welsh speakers.

A total of 10,175 (27.4%) registered school teachers indicated that they were able to teach through the medium of Welsh.

6. In recent years, various strategies (for example, the Welsh language sabbatical scheme) have been employed to improve Welsh language ability of people in the workforce in Wales; however data from the register of practitioners suggests that this is having limited impact upon the number of Welsh speakers in the education workforce, with negligible change noted since 2007.
7. The EWC holds data in relation to subject trained for ITET students in Wales. Current data for 2015/2016 academic year shows that numbers

undertaking ITET by subject trained Welsh – (secondary trained only) are low with an overall cohort of 27².

8. Whilst the EWC is able to provide comprehensive statistics for current registrant groups, it should be noted that at present, there is no regulation in place for non-maintained early years provision, therefore complicating work to map workforce Welsh language ability through phases.
9. Learning support staff in schools and further education only joined the EWC in April 2016. As at 31 August 2016, there were 28,839 registered school learning support staff. This is almost reaching parity with school teachers (35,450 at 31 August 2016). Learning support staff obviously make a significant contribution throughout our maintained education sector, however, as a relatively new registrant group, we don't currently have as much data on their skills and qualifications as we'd like. While we are taking steps to gather data on new groups of practitioners, we would remind government that workforce planning and / or development needs to take recognise and reflect that almost half of the workforce delivering education in schools are learning support staff.
10. From April 2017, the Council will also be in a position to collate information from new registrant groups i.e. Work based learning provision and youth groups. Statistical analysis will further support the Welsh Government and key stakeholders in workforce planning. Bringing these diverse groups of education professionals under one regulatory body clearly recognises the continuum of education and should facilitate future strategic planning and policy development.

² This includes those who subsequently failed, withdrew, or deferred.

Further Comments

Developing the current workforce

11. The data held by the EWC suggests that there are opportunities to develop Welsh language skills within the existing education workforce. It is recognised that it is often difficult for practitioners to access professional development opportunities, since if these are within ordinary work hours, this requires back fill to cover absence from schools or colleges which may act as an inhibitor. If registrant groups are to be encouraged to undertake additional formal Welsh language courses, there needs to be consideration of how this can be best achieved so as not to impact negatively on classroom delivery. It would also be pertinent to look at how individuals could learn in a flexible way, including open access to quality online learning resources. Family commitments, work hours, disability, level of disposable income may have an impact on preferred learning method, in addition to personal learning styles.

12. The people of Wales are becoming increasingly digitally connected. According to Ofcom's Communications Market Report (Wales) 2016, tablet device ownership in Wales stood at 67% of households which was higher than the UK average of 59%. Smartphone ownership is lower in Wales than the rest of the UK (65% v 71%) but of these, 36% of people in Wales cite their smart phone as the most important device for going online. The same report also highlights that internet users in Wales are spending 17.8 hours each week online. Although it is recognised that there are challenges in Wales³ with respect to availability / quality of broadband, there is an increasing availability of free wifi in public places meaning that more people will have the

3

<http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/infrastructure/2015/downloads/cn15-wales.pdf>

opportunity to access online material at their leisure should this be their preferred learning method.

13. The UK Government has recently partnered with Futurelearn⁴ to provide online learning resources to enable people to learn about people, processes and public participation within parliament. This Massive Open Online Course (MOOC) approach facilitates interaction between a wide range of learners from diverse geographical locations across the globe, and enables interaction and learning between student and learning providers, and between students themselves. A similar approach could be adopted by Welsh Government to raise the profile of Wales within Europe and the rest of the world, both in terms of its rich history and the Welsh language. This approach enables flexible, high quality, cost-free learning which can also lead to accreditation. As at 26 September 2016, 4,463,374⁵ learners were enrolled on Futurelearn courses. Learners in a 'MOOC' environment can learn at their own pace and can access materials at a time suitable for them which helps to increase access.
14. There are numerous websites and apps to support Welsh language learning, which are of variable quality; however there is an intelligence gap since we know little about the people who use them in terms of demographics, how effective they are, or about the motivation behind their desire to learn Welsh or choice of learning medium. It is not clear what these offer in terms of progression opportunities, and how cost influences choice of approach. A more joined-up approach would assist in developing a broader understanding.
15. At present there is a sabbatical scheme open to teachers who wish to improve their Welsh language ability, although this is currently limited

⁴ <https://about.futurelearn.com/press-releases/uk-parliament-partners-futurelearn-open-doors-uk-political-establishment/> 16th September 2016

⁵ <https://www.futurelearn.com/>

to teachers and teaching assistants. Since April 2016 there has also been a requirement for learning support assistants to register with the EWC, and this group represents a large proportion of overall registrant numbers. It would be prudent to consider how these groups may be supported in a similar way to those who meet the current eligibility criteria for equality of opportunity. New registrant groups such as Work Based Learning are due to register with the EWC from April 2017, and additionally there is an intention to register Youth Workers. It is important to factor in these changes when considering any evaluation and / or extension of the sabbatical scheme/similar initiative.

Estyn reports

16. In terms of promoting Welsh language and culture, some very good practice has been identified within schools and colleges via Estyn inspection reports. Examples include, a weekly award for using Welsh outside the classroom, supporting and encouraging peers to use Welsh such as in the school shop, staff being role models in terms of use of Welsh language, establishing partnerships with a cluster of schools to develop literacy materials, designated Welsh mornings, availability of a wide range of Welsh literature. Evidence of what works could be disseminated more widely to ensure students can benefit from best practice.
17. Recent Estyn inspection reports (2016) also highlight, however, where there is room for improvement, such as a need to increasing incidental use of Welsh, ensuring progressive language skill development through the school system, effective planning for use of Welsh, and creating more opportunities for pupils to use Welsh outside of Welsh lessons etc. There is also a suggestion that practitioners sometimes lack Welsh language ability or do not feel confident using it. Any future strategy needs to take cognisance of these areas for development.

18. A recent Estyn report⁶ highlights that there are gaps in provision with respect to Welsh language within the Education Other than at School provision and made the subsequent recommendation for Local authorities to provide Welsh-medium EOTAS for pupils who have received their education in Welsh.

“Pupils who have previously been attending Welsh-medium schools have extremely limited opportunities to continue their learning in Welsh when they start EOTAS. When providers recruit staff to work with these pupils, they do not always recruit qualified teachers.”

Post compulsory education

19. Whilst attainment of formal qualifications is one measure of success outside the compulsory education sector, it must also be recognised that not all learners want the pressure of formalised study, yet may be willing to undertake leisure-based / informal / work based courses which may have a significant impact on increasing the number of Welsh speakers, or may be willing to learn by increasing opportunities for them to use /develop Welsh language skills in social situations in order that it is naturally occurring rather than forced.
20. Potentially, more could be done to support employers in general who have non-Welsh speaking staff amongst their workforce. There are opportunities to encourage learning from Welsh speaking peers – this would enable staff to be immersed in the language and facilitate naturally occurring dialogue. This may also help to shift the culture from one of compliance to willing participation in general.
21. Where children and young people are learning Welsh in the classroom environment, irrespective of their level of learning, it is important that they have opportunities to develop their language skills outside the

⁶ Education other than at school. Published June 2016, Estyn. Available from: <https://www.estyn.gov.wales/thematic-reports/education-other-school>

school environment, therefore parents, carers and family members need to be engaged also, and encouraged to develop their own Welsh language skills. Estyn's recent report⁷ highlights several recommendations for Local Authorities, including working with schools to explain the advantages to pupils and parents of Welsh-medium education and of following courses through the medium of Welsh. Consideration could also be given to how best to promote continued engagement in Welsh language in the post-compulsory education sector.

The wider picture

22. In order to assess the progress of the proposed strategy, there needs to be a clear definition of what is meant by a 'Welsh speaker' since this is open to interpretation. This would need to be a consistent approach to ensure that this can be effectively benchmarked. It is also how to account for those individuals who possess Welsh language ability, but who move out of the area in terms of collating statistics, conversely there will be individuals who cross the border from England for example for work purposes and may develop language skills but are not resident in Wales. We know for example, of large Welsh speaking communities in London and other English cities. Without any ongoing indicators of progress / formal targets, it will be difficult to assess what impact current tactics are having.
23. The education sector is already undergoing a unique period of large-scale reform which includes implementing the Donaldson proposals on a new curriculum, the introduction of new arrangements for the accreditation of initial teacher education, early years, and additional learning needs. It is imperative, therefore, that the implementation of

⁷ Local authority Welsh in Education Strategic Plans September 2016
https://www.estyn.gov.wales/sites/default/files/documents/Local%20authority%20Welsh%20in%20Education%20Strategic%20Plans%20-%20final_0.pdf

the new Welsh language strategy is aligned with these other large scale reforms in order for it to have the greatest chance of success.

24. The new arrangements for accrediting initial teacher education which have recently been consulted upon by Welsh Government will need to reflect the aspirations in the Welsh language strategy, by having a strong focus on high quality Welsh language provision. However, these changes will only address issues of future school teacher supply and quality. We think the time is right to start looking at the entry requirements and provision for other groups in the education workforce, for example, the PGCE (FE).
25. There is a well-established evidence base pointing to the importance of the early years in successfully introducing children to second languages. There are two factors worth noting here : first, traditionally, a lot of early years provision takes place in the non-maintained sector and secondly, we know that a lot of Foundation Phase provision is delivered by learning support workers. We urge policy makers to consider the diversity within education when developing and implementing policy. It's no longer sufficient to target qualifications, or professional development initiatives at school teachers alone.
26. It will be necessary to consider that any plans to devolve teachers' pay and conditions is likely to have an impact upon the workforce.
27. It is not yet clear how 'Brexit' will impact upon the Welsh education sector, however any future planning should consider Welsh language provision in the wider skills and work arena to ensure that students in Wales have the appropriate skills and abilities to progress and flourish in a changing environment.

28. Beyond education, there are larger social, economic, and transport issues to be addressed if Welsh Government wants to reach their target. For example, enabling and encouraging Welsh speakers to stay and live and work in Wales, requires a thriving economy offering well paid employment. Welsh Government might also want to look at ways of keeping Welsh speaking regions sustainable by ensuring that these usually rural areas have sufficient quality job opportunities.

The EWC's knowledge and reach

29. The EWC has access to a vast resource of data relating to the education workforce in Wales which could be further exploited to support Welsh Government to undertake research and more targeted survey / qualitative work of registrant groups to develop a broader understanding of the less tangible issues within education sector to support the Welsh Government.
30. In November 2016, we launched the first ever education workforce survey on behalf of the Welsh Government. Separate surveys have been developed for each of the EWC's registration categories, as well as a bespoke survey for supply teachers and support staff. The surveys include questions on Welsh language skills. We expect results to be published early in 2017.
31. Under the Education (Wales) Act 2014, the EWC can undertake recruitment activities on behalf of the Welsh Government. Historically, workforce planning has only considered school teachers and headteachers. Now that the EWC registers learning support staff and further education lecturers (and from April 2017, youth workers and work based learning practitioners), and as the demand for learning support staff grows, we would urge policy makers to take into account the composition of the entire workforce when thinking about recruitment and retention issues.

32. As the professional body for the workforce in Wales, we are able to communicate directly with registered school teachers, further education lecturers and learning support staff in both schools and FE colleges.

Annex A: Welsh language data - registered school teachers

Summary of key findings

- 33% of registered school teachers are Welsh speakers in comparison to 27% who are able to teach through the medium of Welsh, which exceeds the percentage of Welsh speakers living in Wales (23%); (Welsh Government Welsh Language Use Survey 2013/14);
- On average there is approximately 7% difference between the percentage of Welsh speakers and the proportion of teachers able to teach through the medium of Welsh across the nursery, primary, middle and secondary school phases. The highest percentage difference is 7% in the primary phase. This may demonstrate an issue with confidence in Welsh language ability/fluency and the choice or need to use the language ability in a work environment. Possible more can be done to support Welsh speakers to train and feel confident to teach through the medium of Welsh or to encourage non Welsh speakers to learn the language;
- There is a lower proportion of Welsh speakers (23%) and school teachers able to teach through the medium of Welsh (17%) in the nursery phase. A smaller proportion of Welsh medium teachers in early year's education may impact on the demand for Welsh medium education across the other phases, which is counter-intuitive to the direction of Welsh Government policy;
- As expected there are regional disparities in the proportion of teachers able to teach through the medium of Welsh the lowest in the South East region of Wales (Blaenau Gwent 7%, Newport 8%, Monmouthshire 9%) in comparison to the highest in North and West Wales (Gwynedd 93%, Isle of Anglesey 90%, Ceredigion 80%) ;

- The percentage of Welsh speakers has decreased with years since QTS; it was at its highest amongst the 1 to 10 years group across Wales in both ability to speak Welsh and teach through the medium of Welsh in the primary and secondary phases.

Introduction

The Council records Welsh language data for those teachers registered with the Education Workforce Council.

When making an application for registration or amending a registered teacher record, teachers are advised to consider the following criteria when answering the relevant questions in relation to their Welsh language ability:–

Welsh speaker: – answer “Yes” if they consider themselves to be fluent or fairly fluent in the Welsh language.

Able to teach through the medium of Welsh: – answer “Yes” if they were trained to teach, currently teach or have ever taught pupils through the medium of Welsh or feel confident to do so.

If the information is not provided by the registered teacher do not provide this information and the relevant fields in their record on the Register of Education Practitioners are marked as “Unknown”.

Notes:

The data was extracted from the Register of Education Practitioners on the 31 March 2016.

All data provided relates to “registered school teachers” and the numbers are displayed as “actuals” rather than “full-time equivalents”.

The number of registered school teachers is “real time” and can go up or down, depending on new registrations and de-registrations.

All figures are based on registrants with a primary registration category of 'school teacher'.

The EWC is able to provide further analyses of this data, for example, by age, gender and local authority.

Table 1: The number of school teachers registered with the EWC on the 31 March 2016 by Welsh language

	Welsh speaker		Able to teach though the medium of Welsh	
	Number of teachers	Percentage (%)	Number of teachers	Percentage (%)
Yes	12,348	33.3	10,175	27.4
No	22,441	60.5	24,538	66.2
Unknown	2,294	6.2	2,370	6.4
Total	37,083	100%	37,083	100%

Table 2: The number of newly qualified school teachers registered with the EWC on the 31 March 2016 by Welsh language

	Welsh speaker		Able to teach though the medium of Welsh	
	Number of teachers	Percentage (%)	Number of teachers	Percentage (%)
Yes	438	34.6	352	27.8
No	805	63.6	887	70.1
Unknown	23	1.8	27	2.1
Total	1,266	100%	1,266	100%

Table 3: The number of headteachers registered with the EWC on 31 March 2016 by Welsh language

	Welsh speaker		Able to teach though the medium of Welsh	
	Number of teachers	Percentage (%)	Number of teachers	Percentage (%)
Yes	611	41.4	532	36.1
No	703	47.7	783	53.1
Unknown	160	10.9	159	10.8
Total	1,474	100%	1,474	100%

1. Gwella cynllunio'r gweithlu a chymorth i ymarferwyr ar gyfer pob cyfnod addysg
2. Sicrhau gweithlu effeithlon ar gyfer addysg cyfrwng Cymraeg ac addysgu Cymraeg fel pwnc

Mae Estyn yn cefnogi gweledigaeth Llywodraeth Cymru i gael miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050. Mae Estyn yn cytuno ag amcan Llywodraeth Cymru hefyd i greu gweithlu â'r medrau priodol i addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg. Er mwyn cyflawni hyn, bydd rhaid i Lywodraeth Cymru 'gynyddu'n sylweddol nifer yr athrawon ac ymarferwyr blynyddoedd cynnar sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg, er mwyn addysgu mwy o blant a phobl ifanc drwy gyfrwng y Gymraeg (Ymgynghoriad ar strategaeth ddrafft Llywodraeth Cymru: miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050). Fel rhan o'r cynllunio strategol a fyynnir i gyflawni hyn, byddai'n angenrheidiol creu targedau interim er mwyn olrhain cynnydd tuag at y nod rhwng nawr a 2050.

Ym Medi 2016, cyhoeddodd Estyn adroddiad ar [Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg awdurdodau lleol](#). Mae'r adroddiad hwn yn ystyried effaith Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg ar wella'r cynllunio ar gyfer addysg cyfrwng Cymraeg.

- Mae Deilliant 7 y Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg (CSCAau) yn amlinellu sut y disgwyliar i awdurdodau lleol wella cynllunio'r gweithlu a datblygiad proffesiynol parhaus (DPP). Un o brif ganfyddiadau'r adroddiad hwn yw bod 'tua thraean o athrawon cofrestredig yng Nghymru yn siarad Cymraeg, ac mae ychydig yn llai o athrawon yn gallu addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae cyfran yr athrawon sy'n ymuno â'r proffesiwn fel athrawon newydd gymhwyso (ANGau) sy'n siarad Cymraeg ychydig bach yn uwch na'r gyfran hon,

yn yr un modd ag y mae cyfran yr athrawon newydd gymhwyso sy'n gallu addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg (Cyngor y Gweithlu Addysg, 2015).'

- Mae'r adroddiad yn gwneud y pwyntiau canlynol hefyd, gan gyfeirio'n benodol at gynllunio'r gweithlu a datblygiad proffesiynol parhaus:
 - 'Roedd pob un o'r awdurdodau lleol [a gafodd eu cyfweld yn ystod cyfnod ysgrifennu'r adroddiad] wedi cynnal archwiliad medrau ieithyddol o'u gweithlu addysgu. Yn y rhan fwyaf o achosion, defnyddir y wybodaeth hon i lywio rhaglenni datblygiad proffesiynol parhaus a hyfforddiant priodol sydd wedi'u teilwra'n dda i wella medrau addysgu cyfrwng Cymraeg ymarferwyr. Fodd bynnag, nid yw awdurdodau lleol a chonsortia yn arfarnu effeithiolrwydd y rhaglenni hyn yn ddigon da, yn enwedig o ran eu heffaith ar safonau.'
 - 'Rhai awdurdodau lleol yn unig sy'n defnyddio'r dystiolaeth o'r archwiliad medrau ieithyddol, wrth ystyried eu prosiectau trefniadaeth ysgolion a chynllunio ar gyfer darpariaeth dros y tymor hwy.'
 - 'Mae gan lawer o awdurdodau lleol heriau o ran recriwtio a chadw staff sy'n siarad Cymraeg, gan gynnwys athrawon, arweinwyr ysgol, staff cymorth addysgu a staff cynorthwyol. Maent yn wynebu heriau penodol wrth recriwtio athrawon sy'n siarad Cymraeg mewn pynciau penodol, fel y gwyddorau. Mewn ychydig iawn o achosion, mae ysgolion wedi defnyddio athrawon sy'n siarad Cymraeg nad ydynt yn arbenigwyr, yn hytrach nag athrawon Cymraeg arbenigol sy'n meddu ar gymwysterau addas, i addysgu Cymraeg fel ail iaith.'

- ‘Mae cyrsiau Cynllun Sabothol Iaith Gymraeg Llywodraeth Cymru wedi gwneud cyfraniad cadarnhaol at wella ansawdd a chapasiti eu darpariaeth cyfrwng Gymraeg.’
- Mae Deilliant 5 yn canolbwyntio ar berfformiad mewn Gymraeg fel mamiaith a Chymraeg fel ail iaith ar draws y cyfnodau allweddol. Gyda’r bwriad y bydd y dysgwyr hyn yn gronfa bosibl o athrawon cyfrwng Gymraeg yn y dyfodol, mae’r adroddiad yn darparu’r wybodaeth ganlynol o ran addysgu Gymraeg fel pwnc:
 - ‘Mae cyfran y dysgwyr sy’n astudio Gymraeg mamiaith mewn Safon Uwch a Chymraeg ail iaith mewn Safon Uwch, o gymharu â’r nifer sy’n astudio eu pynciau TGAU unigol, wedi gostwng er 2011. Ni fodlonwyd targedau Llywodraeth Cymru yn 2015 ar gyfer y ddau gymhwyster Safon Uwch. Mae nifer yr ymgeisiadau ar gyfer Gymraeg mamiaith mewn Safon Uwch wedi amrywio rhwng tua 250 a 300 er 2011. Mae nifer yr ymgeisiadau ar gyfer Gymraeg ail iaith mewn Safon Uwch wedi gostwng yn sylweddol dros yr un cyfnod.’
- Yn yr adroddiad hwn mae Estyn yn dyfynnu o adroddiad cynharach ar [Dilyniant ieithyddol a safonau’r Gymraeg mewn deg ysgol ddwyieithog](#) (Tachwedd 2014) gan nodi:
 - ‘Er mwyn cynnig arlwy gyfoethog o gyrsiau a darpariaeth yn y Gymraeg, mae angen digon o staff addysgu a staff cymorth sydd yn hyfedr a hyderus wrth addysgu a chefnogi drwy’r Gymraeg. Mae anawsterau recriwtio yn rhwystr rhag ehangu’r ddarpariaeth Gymraeg mewn sawl ysgol ac awdurdod. Yn 2012, dim ond 13% o’r hyfforddeion a enillodd dystysgrif addysg i raddedigion oedd yn gymwys i addysgu drwy’r Gymraeg. Mewn rhai meysydd, mae’r sefyllfa’n fwy difrifol. Er enghraifft, yn 2012, dim ond 4% o athrawon dan hyfforddiant mewn bioleg a 2% o athrawon dan

hyfforddiant mewn ieithoedd tramor modern oedd yn medru'r Gymraeg.

- Mae'r rhan fwyaf o ysgolion yn cynnig hyfforddiant a chefnogaeth fuddiol i athrawon a chynorthwyr er mwyn datblygu eu medrau Cymraeg. Yn yr ysgolion hyn, mae adran y Gymraeg yn rhoi cynhaliaeth werthfawr i aelodau o staff mewn sesiynau ffurfiol, ac yn anffurfiol. Mewn lleiafrif o ysgolion, mae'r awdurdod lleol hefyd yn cynnig hyfforddiant i staff er mwyn datblygu eu hyfedredd a'u hyder yn y Gymraeg.
- Mae'r mwyafrif o ysgolion yn rhoi'r cyfle i athrawon ddatblygu eu medrau iaith ar gyrsiau sabothol, mewn partneriaeth â chanolfannau rhanbarthol.'

Mewn adroddiad thematig sydd ar fin ei gyhoeddi, mae Estyn yn arfarnu effaith arweiniad Llywodraeth Cymru '**Rheoli presenoldeb gweithlu ysgolion yn effeithiol**' mewn ysgolion cynradd ac yn ystyried pa mor dda y mae ysgolion cynradd, awdurdodau lleol a chonsortia rhanbarthol wedi gweithredu'r arweiniad a'r effaith y mae wedi'i chael ar reoli absenoldeb athrawon a phenaethiaid.

- Mae'r adroddiad yn canfod fod 'bron pob ysgol wedi cael anhawster o ran gwneud trefniant cyflenwi addas ar gyfer athrawon dosbarth sy'n absennol. Mewn ysgolion cynradd cyfrwng Cymraeg, mae ysgolion yn aml yn cael eu cyfyngu o ran dewis ac ansawdd athrawon cyflenwi sydd ar gael. Prinder yn nifer yr athrawon cyflenwi sy'n siarad Cymraeg sydd i gyfrif am hyn.
- Mae hyn yn golygu bod yr ysgolion hyn ar brydiau yn cyfaddawdu o ran ansawdd er mwyn defnyddio staff â medrau Cymraeg. Yn achlysurol iawn, nid yw medrau Cymraeg staff cyflenwi a ddefnyddir o safon ddigon uchel i weithio mewn ysgol cyfrwng Cymraeg.'

- Mae hyn yn ailadrodd canfyddiadau adroddiad a gyhoeddwyd gan Estyn ar [Effaith absenoldeb athrawon](#) (Estyn, 2013). Daeth yr adroddiad i'r casgliad fod 'ychydig o ysgolion, yn enwedig ysgolion Cymraeg a'r ysgolion hynny sydd mewn ardaloedd gwledig neu ardaloedd dan anfantais economaidd, yn cael anhawster dod o hyd i athrawon cyflenwi addas'.

Atodiad: Parhad a dilyniant

- Mae sicrhau addysg cyfrwng Cymraeg yn y blynyddoedd cynnar yn hanfodol bwysig yn y cyd-destun hwn. Derbynnir po gynharaf y daw plentyn i gyswllt â'r iaith, y mwyaf tebygol ydyw o ddod yn rhugl. Mae cynnal parhad a dilyniant yn hollbwysig hefyd, a dylai unrhyw gynllunio strategol geisio lleihau nifer y plant nad ydynt yn parhau i ddatblygu eu medrau Cymraeg hyd orau eu gallu pan fyddant yn trosglwyddo ar draws y cyfnodau addysg allweddol.
- Mae adroddiad Estyn ar CSCAau yn cynnwys y wybodaeth ganlynol am y diffyg dilyniant i ddysgwyr, yn gyffredinol, wrth ddatblygu eu haddysg trwy gyfrwng y Gymraeg (Deilliannau 1–4):
 - Mae cyfran y dysgwyr Blwyddyn 2 sy'n cael eu hasesu trwy gyfrwng y Gymraeg wedi aros ar ryw 22% dros y pum mlynedd diwethaf. Ni fodlonwyd targed Llywodraeth Cymru ar gyfer 2015, sef 25%. Er 2011, mae cyfran y dysgwyr Blwyddyn 9 sy'n cael eu hasesu yn Gymraeg wedi cynyddu'n araf i ryw 18% yn 2015. Nid yw targed Llywodraeth Cymru ar gyfer 2015, sef 19%, wedi'i fodloni. Ledled Cymru, nid yw tua 13% o ddysgwyr sydd mewn addysg cyfrwng Cymraeg ym Mlwyddyn 6 yn parhau mewn addysg cyfrwng Cymraeg ym Mlwyddyn 9.
 - Rhwng 2011 a 2015, bu gostyngiad cyffredinol yng nghyfran y dysgwyr sy'n dilyn dau neu bump o bynciau TGAU lefel 1 neu lefel 2 trwy gyfrwng y Gymraeg (yn ogystal â Chymraeg mamiaith TGAU). Y gostyngiad hwn yw'r mwyaf i ddysgwyr sy'n dilyn pum pwnc ychwanegol. Ni fodlonwyd targedau Llywodraeth Cymru yn 2015 ar gyfer y ddau ddangosydd hyn.
 - Er 2011, mae cyfran y gweithgareddau dysgu y mae dysgwyr 16–19 oed yn ymgymryd â nhw trwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog wedi aros yn sefydlog ar y cyfan mewn ysgolion, sef

tua 21%. Darlun sefydlog yn bennaf a geir mewn dysgu yn y gwaith hefyd, gyda'r gyfran yn parhau rhwng 3 a 4%. Mewn sefydliadau addysg bellach, mae cyfran y dysgwyr sy'n astudio yn Gymraeg neu'n ddwyieithog wedi cynyddu tua thri phwynt canran i 8.5% yn 2014. Mae'r targedau hyn gan Lywodraeth Cymru ar gyfer 2015 wedi cael eu bodloni gan ysgolion, sefydliadau addysg bellach a darparwyr dysgu yn y gwaith.

- Er mwyn hwyluso gwelliant yn y cyfraddau dilyniant uchod ar gyfer dysgwyr sy'n parhau i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg, mae adroddiad Estyn yn argymhell y dylai awdurdodau sicrhau bod y CSCAau yn flaenoriaeth strategol. Dylent hefyd weithio gydag ysgolion i esbonio'r manteision i ddisgyblion a rhieni o gael addysg cyfrwng Cymraeg, a dilyn cyrsiau trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae'r adroddiad yn argymhell hefyd y dylai Llywodraeth Cymru sicrhau bod y targedau y cytunwyd arnynt yn y CSCAau yn adlewyrchu'r dyheadau yn eu strategaeth addysg cyfrwng Cymraeg. Dylent sicrhau hefyd fod yr holl awdurdodau lleol yn rhoi digon o bwysigrwydd strategol i gyflawni'r targedau yn y CSCAau.

- 1) **Diffyg myfyrwyr iaith Gymraeg yn cael eu hyfforddi fel meddygon yng Nghymru** – Rwy'n nabod nifer o fyfyrwyr meddygaeth, sy'n siarad cymraeg, na gafodd le yng Ngholeg Meddygaeth Caerdydd mewn blynyddoedd diweddar. Oherwydd hyn mae nhw'n gorfod astudio yn Lloegr ac yna yn llai tebygol o weithio yng Nghymru. Mae nifer o bobol wedi son am y broblem ac mae'n debyg mai ond canran fach o fyfyrwyr y coleg sydd o Gymru. Efallai bod y canran mor isel a 10%. Pe bai'r coleg yn gorfod neulltio canran uchel o'r llefydd i fyfyrwyr cymru yn gyntaf (e.e. 70%) yna byddai'r siawns o gael doctoriaid iaith gymraeg yn y gweithle, lawer yn uwch. Yn ogystal byddai mwy o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru, oherwydd byddai llai yn gadael.
- 2) **Ariannu myfyrwyr i astudio yn Lloegr** – Mae nifer fawr o fyfyrwyr sy'n siarad Cymraeg yn gadael Cymru i astudio yn Lloegr, a rwy'n gwybod am nifer sydd ddim yn dychwelyd. Pe byddai system arianu myfyrwyr yn fwy hael i'r rhai oedd yn aros yng Nghymru, cyn belled a bod y pwnciau pwysig ar gael yma, yna byddai'n bosib cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg sydd yng Nghymru, heb wario arian.

Diolch

Dafydd Roberts

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Annwyl gyfeillion

Gyda golwg ar y galw am syniadau i hywyddo'r Gymraeg yn y gweithle, hoffwn gefnogi'r galw i gynyddu'r ganran o fyfyrwyr o Gymru a gaiff le yn yr ysgol feddygol yng Nghaerdydd. Dylai hynny sicrhau canran uwch o Gymry Cymraeg fel bod mwy o feddygon Cymraeg eu hiaith yn cael eu hyfforddi i gymryd swyddi yng Ngymru.

Deallaf mai rhyw 10% o fyfyrwyr ysgol feddygol Caerdydd a ddaw o Gymru, canran isel iawn o gymharu â'r sefyllfa gyfatebol yng ngwledydd eraill y DU. Gwn fy hun am ddau fyfyrwr Cymraeg eu hiaith y gwrthodwyd lle iddynt yng Nghaerdydd eleni, a gafodd lefydd yn ddidrafferth mewn ysgolion meddygol yn Lloegr. Felly nid prindernymgeiswyr o Gymru yw'r rheswm o anghenraid.

Dioch am y cyfle i gyflwyno'r sylwadau hyn.

Yn gywir

Glenys M Roberts

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Cynllunio ieithyddol ar gefn pecyn sigarets

Cyflwyniad

1. Miliwn o siaradwyr Cymraeg!
2. Hwre! A mawr ddiolch i Alun Davies AC, Gweinidog y Gymraeg a Dysgu Gydol Oes Llywodraeth Cymru, am fynd ati, gyda'i strategaeth iaith arfaethedig, i greu cymaint yn fwy ohonom! Mawr obeithiaf y daw'n weinidog dros ieched, cyn bo hir, pan fydd modd iddo sicrhau meddyg teulu ymhob stryd – a sicrhau y bydd pob un ohonom yn byw yn iach hyd nes ein bod yn 100 mlwydd oed.
3. Wedyn gall weithio fel y gweinidog dros yr economi – lle bydd modd iddo addo swydd fel prif weithredwr i bawb, cyn mynd ati i symud pencadlys Apple o Galiffornia i Geredigion. Ac yna, jest cyn iddo fe ymddeol, gall wario amser fel y gweinidog amaethyddiaeth, er mwyn troi ffermydd Cymru'n winllannoedd a chreu gwin cystal ag unrhyw beth a ddaw o Bordeaux.
4. O na fyddai pob gweinidog fel Alun!
5. Cydiais mewn copi o strategaeth drafft Alun, felly, gyda gwên hapus ar fy wyneb, wrth ddychmygu cerdded ar hyd Stryd y Frenhines yn nghanol Caerdydd gan weiddu ar bawb sy'n pasio 'Hawddamor, gyfaill annwyl – a sut ydych chi heddiw? A ddaru chi fwynhau'r holl gynganeddu yn yr Eisteddfod?'
6. Dyma ddarllen y strategaeth yn ofalus, felly, er mwyn gweld sut, yn union, yr oedd Alun am gyflawni ei wyrth ieithyddol. Teimlais ychydig yn drist, fodd bynnag, gan gofio y bydd Alun yn 86 mlwydd oed erbyn i ni gyrraedd y miliwn o siaradwyr yn 2050. Go debyg na fydd yn gyfrifol am y Gymraeg erbyn hynny, felly fe fydd yn bwysig i ni wneud yn siŵr ei fod yn derbyn ein diolch, bryd hynny, am achub yr iaith.

7. Yn y cyfamser, fodd bynnag, dyma fy ymateb i'w ddogfen.
8. Y peth cyntaf i'w ddweud, wrth gwrs, yw mai peth go fach yw'r strategaeth drafft. Dim ond 22 tudalen sydd yma, yn trafod sut mae mynd ati i greu miliwn o siaradwyr Cymraeg. Ond, wedi'r cyfan, mae hynny bron cymaint a'r maniffesto a gyhoeddwyd gan y Blaid Lafur yn ystod etholiad y Cynulliad, yn gosod allan sut y byddent yn rheoli Cymru gyfan am y pum mlynedd i ddod.

Miliwn o siaradwyr Cymraeg!

9. O ble ddaeth y syniad hwnnw, tybed?
10. Wel, dyma'r polisi a gyhoeddwyd gan Gymdeithas yr Iaith ym mis Gorffennaf 2015 <http://cymdeithas.cymru/miliwn> . Mae'n braf iawn, felly, gweld Llywodraeth Cymru yn mabwysiadu syniadau'r Gymdeithas. Pwy feddylie?!
11. Rwy'n cofio gweithio efo Syr Wyn Roberts AS pan oedd yn bolisi gan y Swyddfa Gymreig i beidio siarad o gwbl efo'r Gymdeithas. Erbyn hyn, y Gymdeithas sy'n llywio polisi'r Llywodraeth! Mae'n amlwg fod y Gymdeithas 'on a roll', felly beth am iddynt alw am 2 filiwn o siaradwyr, yn Eisteddfod 2017?
12. Yn y cyfamser, hoffwn ofyn i Alun:

Cwestiwn rhif 1: Pam wyt ti wedi dewis miliwn o bobl fel targed (heblaw am y ffaith fod Gymdeithas yr Iaith wedi crybwyll y ffigwr)? A oedd rhesymau gwyddonol / sosio-ieithyddol am hyn, neu a oeddet jest yn meddwl fod miliwn yn swnio'n darged eithaf cwl?
13. Ond, o ddifrif, beth a wnawn o'r filiwn? Mae dogfen y Llywodraeth yn ein hatgoffa fod yna 562,000 o siaradwyr Cymraeg, yn ôl Cyfrifiad 2011. Mae Alun yn sôn, wedyn, fod angen 438,000 o siaradwyr Cymraeg ychwanegol (562k + 438k = 1 miliwn).

14. Ond, mae'n bwysig cofio mai dim ond 318,800 o'r 562k sy'n ystyried eu hunain fel person rhugl (<http://gov.wales/statistics-and-research/welsh-language-use-survey/?lang=en>). Er mwyn cadw pethau'n syml, fe gyfeiriaf at ffigwr o 319k.

15. Ac, yn waeth na hynny, dim ond 140k sy'n defnyddio'r iaith adref, a dim ond 87k sy'n ei ddefnyddio efo ffrindiau. Mae hyn yn codi cwestiwn, felly, sef pa fath o siaradwyr Cymraeg mae Alun am eu gynnwys yn ei darged o 1 miliwn o siaradwyr Cymraeg?

16. Fy marn i yw y dylai anelu at greu miliwn o siaradwyr Cymraeg sydd oll yn rhugl – ac sy'n defnyddio'r iaith adref ac efo'u ffrindiau. Os mai'r bwriad yw i greu iaith sy'n ffynnu ac sy'n cael ei defnyddio'n gyson, yna mae angen i ni greu siaradwyr Cymraeg da. Fel arall, pe byddai'r Llywodraeth yn creu nifer helaeth o bobl sy'n gallu siarad rhywfaint o Gymraeg, ond ddim yn ddigon rhugl i'w defnyddio ar gyfer unrhyw bwrpas call, yna taflu llwch i lygaid y genedl fyddai eu gwaith o ' greu 1 filiwn o siaradwyr Cymraeg newydd'.

17. Ac mae dogfen Alun fel petai'n cefnogi'r weledigaeth o greu siaradwyr Cymraeg rhugl. Mae'n sôn am:

- *We want to see Welsh as a normal part of everyday life – a language of habitual use for those who speak it*
- *Increase people's confidence to use Welsh so that they are more likely to begin conversations in Welsh*

18. Ni fydd unrhyw siaradwr Cymraeg yn gwneud yr uchod, wrth gwrs, heblaw ei fod yn rhugl. Os ydym, felly, am greu 1 miliwn o siaradwyr Cymraeg rhugl, mae angen creu 681k ohonynt ($319k + 681k = 1m$), nid 438k. Dyma, felly, dau gwestiwn i Alun:

Cwestiwn rhif 2: Wyt ti am greu miliwn o siaradwyr Cymraeg, newydd, rhugl? Os felly, wyt ti'n cytuno fod angen i ti greu 681k ohonynt?

Cwestwin rhif 3: Os nad wyt am sicrhau fod gennym 1 miliwn o siaradwyr Cymraeg rhugl, yna beth yn union wyt ti'n trio ei greu? A beth yn union fydd y pwynt o greu pobl sy'n gallu siarad rhywfaint o Gymraeg, neu ychydig o Gymraeg, neu ychydig eiriau o Gymraeg – ond ddim yn ddigon rhugl i'w defnyddio ar gyfer unrhyw bwrpas call?

19. Wedi'r cyfan, rwyf innau'n gallu siarad rhywfaint o iaith Vietnam – gwn mai 'chào buổi sáng' yw 'bore da' yn y wlad honno. Ydy hwnna'n ddigon da i fy ngalw'n siaradwr iaith Vietnam? Beth os allaf ddweud 'chúc ngủ ngon' hefyd (nos da)? Neu 'chính sách này có vẻ hơi thiếu sót' (sef, 'mae'r polisi yma rhywfaint yn ddiffygiol')?

20. Os oes angen 681k, fe fydd angen creu 20,636 o siaradwyr newydd pob blwyddyn rhwng nawr a 2050. ($20,636 \times 33$ mlynedd = 681k).

21. Yn ogystal a hyn, fe fydd angen 6,500 o siaradwyr Cymraeg newydd i gymryd lle y siaradwyr sy'n marw pob blwyddyn. Rhydd hyn gyfanswm o 27,136 o siaradwyr Cymraeg newydd pob blwyddyn (yn hytrach na'r 19,772 fyddai eu hangen i greu 438k o siaradwyr newydd, pe na fyddwn yn poeni rhyw lawer am safon iaith y miliwn).

22. Pe byddwn am sicrhau fod y miliwn o siaradwyr Cymraeg yn byw yng Nghymru, fe fydd angen, yn ogystal, i greu 5,200 yn ychwanegol pob blwyddyn, i gymryd lle y siaradwyr Cymraeg sy'n symud allan o Gymru. Rhydd hyn gyfanswm o 32,336 o siaradwyr newydd pob blwyddyn!

23. Iesgob! Mae hynny'n lot o siaradwyr Cymraeg newydd. Ac mae'r ffigwr o 27,136 y flwyddyn (neu 32,336 y flwyddyn) yn cymryd yn ganiataol y byddwn yn dechrau eu cynhyrchu ar y cyflymdra hyn o 2017 ymlaen. Ond mae Alun wedi esbonio (ar dudalen 6 o'i ddogfen) y dylwn ddisgwyl i'r twf gynyddu yn hwyrach yn y cyfnod rhwng nawr a 2050.

24. Dyma, felly, cwestiwn rhif 4: Alun, a wyt ti am i'r miliwn o siaradwyr Cymraeg fod yng Nghymru, neu a fyddi di'n cyfrif y rheini sy'n byw tu hwnt i Gymru – ac ar draws y byd? Os yr ail opsiwn, sut byddi di am eu cyfrif?

- Cwestiwn rhif 5: Pam bydd y cynnydd yn arafach ar gychwyn y cyfnod?
- Cwestiwn rhif 6: Alun, a fedri di gyhoeddi graff, neu tabl, yn dangos faint o siaradwyr Cymraeg newydd y bydd angen eu creu pob blwyddyn, rhwng nawr a 2050, er mwyn cyrraedd targed o 1 miliwn o siaradwyr Cymraeg rhugl?

25. Mae ffigyrau'r llywodraeth

(<http://gov.wales/docs/statistics/2016/160727-school-census-results-2016-en.pdf>) yn dangos fod tua 35,000 o blant yn derbyn addysg gynradd (Cymraeg a Saesneg) mewn unrhyw flwyddyn (hynny yw, 35,565 o blant 4 mlwydd oed, 35,127 o blant 5 mlwydd oed, ac yn y blaen). Felly, pe byddem yn dibynnu ar y system addysg yn unig, i greu siaradwyr Cymraeg newydd (ac o gofio y bydd pob plentyn o deulu Cymraeg yn mynd iddynt, beth bynnag) – a hyd yn oed pe byddem yn dechrau eu cynhyrchu ar y cyflymdra o 27,136 y flwyddyn o 2017 ymlaen, fe fydd angen i 78% o blant ein hysgolion cynradd fynychu ysgolion Cymraeg (nid 50%, fel mae Alun yn dweud y ei ddogfen). Er mwyn cynhyrchu 32,336 o siaradwyr y flwyddyn, fe fydd angen i 92% o blant ein hysgolion cynradd fynychu ysgolion Cymraeg.

26. Felly, cwestiwn rhif 7: Alun, os wyt am greu miliwn o siaradwyr Cymraeg newydd, rhugl, a fedri di ddangos yn y graff neu dabl (a fydd yn ateb cwestiwn 6) faint o ddsbarthiadau Cymraeg newydd fydd ei hangen pob blwyddyn – a pha ganran o holl ddsbarthiadau'r sector gynradd fydd hynny, pob blwyddyn? A hefyd faint o blant fydd yn mynychu ysgolion / dosbarthiadau Cymraeg pob blwyddyn?

Cwestiwn rhif 8: Alun, a oes gennynt dystiolaeth sy'n dangos y bydd rhieni 78% o blant Cymru (neu 92% o blant Cymru) am iddynt fynd i ysgolion

Cymraeg? Os nad oes 78% o rhieni (neu 92% o rhieni) am i'w plant fynd i ysgolion Cymraeg, sut wyt ti am newid eu meddyliau?

27. Efallai y bydd yr ateb i gwestiwn 7 yn dangos y bydd angen i drost 100% o'n plant dderbyn addysg Gymraeg, bob blwyddyn, erbyn diwedd y cyfnod rhwng nawr a 2050!

28. I fod yn deg, wrth gwrs, mae'r strategaeth drafft yn ein hatgoffa (ar dudalen 7) fod 15,520 o oedolion hefyd yn dysgu'r iaith (trwy gyrsiau Cymraeg i Oedolion). Ond, yng nghyswllt yr angen i greu siaradwyr newydd, dyma'r cwestiwn nesaf:

Cwestiwn rhif 9: Alun, faint o oedolion sy'n dysgu'r iaith sy'n llwyddo i ddod yn siaradwyr rhugl pob blwyddyn, ar hyn o bryd? A beth fydd dy darged pob blwyddyn, rhwng nawr a 2050, o ran oedolion sy'n dysgu'r iaith sy'n llwyddo i ddod yn siaradwyr rhugl?

29. Un pwynt arall yr hoffwn ei drafod yw cyfeiriad Alun at y gwahanol ddata sydd ar gael o ran y nifer o bobl sy'n siarad Cymraeg. Mae'n sôn, wrth gwrs, am y Cyfrifiad (562,016 yn 2011) yr Annual Population Survey (810,500 dros 3 mlwydd oed yn siarad Cymraeg) a'r National Survey for Wales (607,000 dros 16 yn siarad Cymraeg). Mae Alun, fodd bynnag, wedi defnyddio ffigurau'r Cyfrifiad wrth ystyried beth sydd angen ei wneud er mwyn cyrraedd y miliwn.

30. Felly, cwestiwn rhif 10: Alun, a fedri di warantu mai ffigurau'r Cyfrifiad fydd i'w defnyddio drwy gydol yr arbrawf yma – ac na ddylai unrhyw lywodraeth neidio draw at ffigurau'r Annual Population Survey neu'r National Survey for Wales, gan eu bod yn uwch?

31. Ar dudalen 7, mae Alun yn trafod 'Language acquisition', ac yn ein hatgoffa fod 82% o blant rhwng 3 a 4 mlwydd oed sy'n byw mewn cartrefi lle mae'r ddau rhiant yn siarad Cymraeg yn gallu siarad yr iaith. Mae'r ffigur yn disgyn i 45% pan mai dim ond un rhiant sy'n siarad yr iaith.

Ac mae hyn yn bwysig, wrth gwrs, gan ein bod yn gwybod fod y rheini a fagwyd ar aelwyd Gymraeg yn llawer mwy tebygol o ddefnyddio'r iaith yn naturiol, a'i defnyddio'n aml, weddill eu bywydau. Mae mwy ohonynt yn rhugl – ac mae 84% o siaradwyr rhugl yn defnyddio'r iaith yn ddyddiol, ond dim ond 26% o rheini nad sy'n rhugl sy'n ei ddefnyddio bob dydd.

32. Tybed a yw awydd rhiant i siarad Cymraeg efo'i blentyn yn dibynnu ar beth oedd iaith magwraeth y rhiant hwnnw? Ac a fyddai'n wir i ddweud y gall fod yn anodd, pe fyddai'r ddau rhiant wedi derbyn magwraeth drwy gyfrwng y Saesneg, i greu aelwyd Gymraeg? Os yw hyn yn wir, gyda dau riant sydd wedi dysgu Cymraeg yn yr ysgol, gellir dadlau y byddai'n annhebyg iddynt greu aelwyd Gymraeg – ac mae prif obaith eu plant o ddysgu Cymraeg byddai drwy wneud hynny mewn ysgol Cymraeg, gan ail-adrodd profiad eu rhieni.

33. Ar y pegwn arall, gellir tybio y bydd dau riant sy'n siarad Cymraeg, ac wedi cael eu magu mewn aelwydydd Cymraeg, yn sicr o greu aelwyd Gymraeg i'w plant.

34. Ac, o fewn y gwahanol batrymau teuluol, mae gennych y canlynol (C = rhiant yn dod o aelwyd Gymraeg; D = rhiant wedi dysgu Cymraeg yn yr ysgol; S = rhiant di-Gymraeg):

Categori 1: C a C

Categori 2: C a D

Categori 3: C a S

Categori 4: D a D

Categori 5: D a S

Categori 6: S a S

35. Ni fydd aelwyd Gymraeg yng nghategori 6. Gellir dadlau (wele uchod) y bydd categorïau 4 a 5 yn annhebyg o greu aelwydydd Cymraeg – a bod canran o gategori dau a tri hefyd yn mynd i fethu â chreu aelwydydd Cymraeg. Fe wyddom mai cyfartaledd y CS a'r DS yw 45%, felly mae'r iaith yn colli tir ar draws y ddau gategori yma (er enghraifft, os bydd pob set o rieni yn cael dau o blant, yna fe fydd 50C a 50S gyda'i gilydd yn creu dim ond 45 C, sef colled o 5 C). A chyfartaledd y CC, CD a DD yw 82%. Ond os yw CC yn llwyddo i drosglwyddo'r iaith bron 100% o'r amser, a DD bron 0%, yna beth yw'r ffigwr trosglwyddo o fewn teuluoedd CD? Os yw hwnna hefyd o dan 50% yna fe all yr iaith fod yn colli tir yng nghategoriâu CD, CS, DD a DS (heb sôn am SS).

36. Ac hefyd, wrth gwrs, fe fydd ambell i C ifanc yn marw'n gynnar ac ambell i un ddim yn cael plant o gwbl – sy'n ergyd arall o ran yr Cs.

37. Hoffwn weld data, felly, am y ganran o aelwydydd Cymraeg sy'n cael eu creu ymhob categori, yn enwedig y categorïau CD a CS, achos, yn y pen draw, os yw'r nifer o bobl C yn lleihau, fe fydd llai o Cs arall ar gael iddynt i gyd-fyw efo, er mwyn creu aelwydydd newydd CC.

38. Ac efallai fod yna dystiolaeth fod hyn eisoes yn digwydd, wrth i'r ganran o bobl sydd wedi dysgu'r iaith yn y cartref ddisgyn o 58% o bobl rhwng 45 a 64 i ddim ond 21% o blant rhwng 3 a 15 (er, gellir disgwyl i'r ganran sy'n dysgu adref ddisgyn, gan fod yna fwy o addysg Gymraeg ar gael erbyn heddiw). Ac, yn fwy o bryder, efallai, mae'r nifer o bobl sydd wastad, neu bron wastad, yn siarad Cymraeg yn y cartref wedi disgyn o 150,000 yn 2004–06 i 140,000 yn 2013–15.

39. Yn wir, fe allwn wynebu sefyllfa o'r enw the *language decline accelerator*. Fe edrychais ar hwn (yn answyddogol) tra'n gweithio i Fwrdd yr Iaith Gymraeg. Yn anffodus, nid yw'r gwaith mathemateg gennyf, erbyn hyn, ond rwy'n cofio i mi ragweld y bydd y teulu CC wedi diflannu, bron a bod, o fewn 110 mlynedd (a, gyda hynny, y teuluoedd CD a CS). Ac, ar hyd y daith,

gellir disgwyl i'r cyfiawnhad i wario arian cyhoeddus ar y Gymraeg wanhau. Hwyl fawr S4C. Hwyl fawr i'r Cyngor Llyfrau. Hwyl fawr Radio Cymru.

40. Erbyn hyn, wrth gwrs, dim ond canrif fyddai ar ôl cyn i'r CCs ddiflannu.

41. Felly, cwestiwn rhif 11: Alun, a fedri di ddod o hyd i'r ffigyrau o ran aelwydydd Cymraeg yn y chwe categori, a'u cyhoeddi? Ac a fedri di esbonio beth sydd i'w wneud os yw'r nifer o bobl C yn debyg o leihau?

Targedau'r strategaeth

42. Mae adran 2 y ddogfen yn gorffen trwy esbonio mai creu miliwn o siaradwyr erbyn 2050 yw unig darged y strategaeth. Mae hefyd yn gofyn a ddylai'r strategaeth gynnwys mwy o dargedau. Rili?!

43. Nid yw'n dderbyniol yn fy marn innau, i gyhoeddi strategaeth drafft efo dim ond un targed, nad sydd i'w gyflawni am 33 mlynedd (yn enwedig wrth gofio mai 5 mlynedd fydd oes y strategaeth sydd i'w chyhoeddi). Felly, y gwir amdani yw fod Alun am gyhoeddi strategaeth heb unrhyw darged i'w gyflawni yn ystod oes y ddogfen! Mae'n f'atgoffa o'r geiriau: dereliction of duty!

44. Ond, yn ffodus iawn, mae Alun wedi datgan ar ddiwedd adran 2:

In your opinion, are there any targets or milestones that should be used to map the journey and measure our progress towards a million speakers? We will use your suggestions to draft a blueprint or roadmap plotting the intended journey over the years to come.

45. Felly, beth am:

- sicrhau fod gan pob awdurdod lleol gynllun statudol (o dan Mesur Iaith 2011) i hybu'r iaith ar draws y cymunedau a wasanaethir ganddynt
- sicrhau fod pob menter iaith yn derbyn £1m pob blwyddyn gan y llywodraeth (gan ddal at y thema o sicrhau'r miliwn)

- sicrhau fod yr Urdd a'r Mudiad Meithrin yn derbyn £2m yr un pob blwyddyn
- sicrhau fod pob ysgol Gymraeg yn mynnu fod pob disgybl yn siarad dim byd ond Cymraeg o fewn ffiniau'r ysgol, er mwyn iddynt ymarfer yr iaith – ac arfer ei ddefnyddio'n gyson – a pheidio amharu ar y defnydd o'r Gymraeg gan ddisgyblion sydd am ei defnyddio (rwy'n trafod hyn, isod)
- targedau o ran y defnydd o'r iaith (mae yna ormod o ffocws yn nogfen Alun ar y niferoedd o siaradwyr ar hyn o bryd).

46. A dyma cwestiwn rhif 12: Alun, a fedri di gadarnhau y byddi di, fel yr addewaist yn dy ddogfen, yn defnyddio fy nghynigion ac yn mabwysiadu'r targedau yr wyf yn eu cynnig uchod?

Gwireddu'r weledigaeth

47. Ar ddiwedd y darn byr yma mae Alun yn gofyn sut y gallwn 'gyfrannu'. Wel, ar ôl darllen y ddogfen, rwy'n meddwl fod y llywodraeth angen cryn dipyn o help. Felly, fe hoffwn gynnig eu bod y sefydlu 'Fforymau'r Bobl' (mewn ardaloedd gwahanol ar draws Cymru), fel ein bod ni sy'n gweithio ar lawr gwlad, ac sy'n deall y problemau a wynebir gan y rheini sy'n ceisio hyrwyddo'r defnydd o'r iaith, yn gallu gweithio efo'r llywodraeth dros y tymor hir – a chyfrannu at greu strategaeth sydd, er enghraifft, yn cynnwys targedau call a chynllun a fydd yn ein galluogi i wneud gwahaniaeth i'r iaith yn ein cymunedau.

Cwestiwn rhif 13: Alun, a wnei di sefydlu Fforymau'r Bobl, er mwyn creu cyswllt cryf rhwng y llywodraeth a'r bobl ar lawr gwlad sy'n ceisio achub y Gymraeg?

48. Mae'r darn yma hefyd yn sôn am 'Welsh as a thriving language'. Felly, cwestiwn 14: Alun, beth yw dy ddiffiniad o 'thriving language'? Fe fydd gwybod hynny'n ein helpu i benderfynu a yw dy strategaeth yn llwyddo.

Cynllunio a pholisi iaith

49. Yn y darn yma mae'r ddogfen yn sôn am yr angen i 'gynllunio'. Syniad gwych!

50. Ond, dyma rybudd! Mae llawer o academyddion prifysgolion Cymru wrth eu bodd yn trafod cynllunio ieithyddol. Mae nhw'n credu'n gryf iawn fod angen ymarfer egwyddorion cynllunio ieithyddol yng Nghymru, yng nghyswllt y Gymraeg – ac mae gan bob un ohonynt gopi o lyfr Joshua Fishman, *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*, ar eu siffoedd llyfrau. Dyma fe, os hoffech brynu copi: https://www.amazon.co.uk/Reversing-Language-Shift-Theoretical-Multilingual/dp/1853591211/ref=sr_1_2?ie=UTF8&qid=1478266023&sr=8-2&keywords=joshua+fishman

51. Fe fydd unrhyw academydd yn y maes yn dweud wrthyhych, wrth gwrs, ei fod yn llawr pwysicach i ni wario arian ar gynllunio ieithyddol (megis ariannu darnau o ymchwil a chynadleddau i drafod cynllunio ieithyddol) nag i wario arian ar bethau diflas a gor-simplistig fel Mentrau Iaith. Wedi'r cyfan, mae trafod cynllunio ieithyddol yn llawer mwy diddorol na mynd ati i drefnu gweithgareddau i blant a phobl ifanc – sydd ddim yn cynnig cyfleoedd i gynllunwyr ieithyddol i wneud eu hymchwil, sgwennu papurau diddiwedd a theithio'r byd i wahanol gynadleddau er mwy trafod eu papurau ac i anrhydeddu a llongyfarch ei gilydd am wneud hynny.

52. Rwy'n siaraf efo fy nhafod yn fy moch, wrth gwrs, ond heb i ni sicrhau cyllid digonol ar gyfer gweithredu (drwy'r mentrau iaith ayb), mae yna beryg i ni ganolbwyntio ormod ar waith sy'n debycach i'r broses o ail-drefnu'r deckchairs ar y Titanic, wrth i gwch yr iaith suddo i'r môr.

53. Ta waeth, mae dogfen Alun yn cynnig mai un o'r pethau cyntaf sydd angen i'w wneud yw creu mwy o athrawon sy'n gallu dysgu yn Gymraeg.

Ond...onid oes yna gam cyn hyn, sef dod o hyd i faint o rieni sydd am i'w plant dderbyn addysg Gymraeg?

Achos, wedi'r cyfan, os nad oes digon o rieni am i'w plant dderbyn addysg Gymraeg, yna mae gan Alun broblem enfawr yng nghyswllt yr angen i greu 681k o siaradwyr Cymraeg newydd a rhugl erbyn 2050. Gwn fod gan y llywodraeth rhywfaint o wybodaeth am hwn – ond rwy'n meddwl ei fod yn deg iddynt ei gyhoeddi gyda'r strategaeth – yn unol a chwestiwn rhif 8, uchod.

54. A chwestiwn 15: Os nad oes digon o rieni am ddewis addysg Gymraeg i'w plant, a wyt ti yn meddwl y bydd dal modd i ti greu miliwn o siaradwyr Cymraeg rhugl drwy'r system addysg?

55. Yn gyffredinol, fodd bynnag, mae'r rhan yma o'r ddogfen (ar ôl y darn cychwynnol am addysg a'r gweithlu) yn llawer rhy gyffredinol i ni gael unrhyw syniad clir o'r hyn sydd i'w wneud er mwyn gwireddu'r strategaeth. Er enghraifft, mae'n cynnwys jargon fel hyn:

Better strategic planning for the Welsh language across government and the wider public sector, especially in relation to economic development.

Ac:

As economic infrastructure is an essential part of language planning at the local level...

56. Felly, er mwyn i ni ddeall y jargon yn well a rhoi cig ar asgwrn y darn pwysig hwn:

Cwestiwn rhif 16: Beth, yn union, yw ystyr '...economic infrastructure is an essential part of language planning at the local level..' – a beth fydd yr allbwn? Beth, Alun, wyt ti'n ei ddeall yw'r berthynas rhwng yr economic infrastructure a'r iaith – a beth wyt ti am ei gyflawni yn y maes?

57. Gyda llaw, mae iaith y rhan hon yn f'atgoffa am rhywbeth a wnes i bore 'ma, sef:

Maximising the potential of engineered solutions whilst utilising a sound economic supplier–customer model to ensure that desired destinations are achieved

(Cyfieithiad: prynais docyn i fynd ar y trêen i ganol Caerdydd).

58. Ond mae yma bwynt pwysig, sef os oes gwahoddiad i ni ymateb i ddogfennau fel hyn, mae angen iddynt fod mewn iaith syml – ac fe ddylai fod yn bosib i ni wybod beth yn union mae'r llywodraeth am ei wneud.

59. Fe welaf nad oes unrhyw sôn am y safonau iaith yma (sy'n mynd i orfodi cyrff cyhoeddus i ystyried sut i hybu a hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg wrth iddynt ddatblygu polisiau a gwasanaethau – ac i hybu'r defnydd o'r Gymraeg yn gyffredinol ar draws y cymunedau a wasanaethir ganddynt). Onid yw hynny'n rhan bwysig o 'gynllunio a pholisi iaith'?

Normaleiddo

60. Mae gennyf ar fy nesg *bullshitometer* (£45 ar eBay) ac rwy'n ofni i'r nodwydd dorri wrth i mi ddarllen y darn yma.

Dyma'r cwestiwn ar ddiwedd y darn sydd, yn fy marn i, yn dangos y broblem gyda'r adran yma:

In your opinion, how else can we engender goodwill towards the Welsh language in order to further normalise it?

Beth yn union yw ystyr hwnna? Beth mae'r llywodraeth yn ystyried ei wneud – a beth fydd yn debyg o ddigwydd wrth iddynt wneud hynny?

61. A dyma ran o brif amcan y darn yma:

For the Welsh language to be a natural element of being a citizen in Wales in order to make it relevant to everyone, whether they speak Welsh, English or any other language...

Hoffwn wybod beth sydd yng nghefn meddwl Alun pan mae'n sôn am bethau fel '*make it [Welsh] relevant to everyone whether they speak....English or any other language*'

Gallaf ddyfalu beth yw ystyr hwnna, ond rwy'n meddwl mai cyfrifoldeb Alun yw i wneud hwn yn gliriach.

Felly, cwestiwn rhif 17: Alun, sut wyt ti'n rhagweld y daw'r iaith yn berthnasol i berson sy'n siarad, dyweder, Saesneg ac Arabeg? Sut wyt ti am sicrhau ei fod yn dod yn berthnasol iddynt – a beth bydd y fantais i'r iaith wrth i ti sicrhau fod hynny'n digwydd? Sut y byddi di'n mesur cynnydd gyda hwn?

62. A beth am hwn:

Foster a situation where it is completely normal for people to use the Welsh language in their dealings with the state and public institutions in Wales.

Cwestiwn rhif 18: Alun, pam nad wyt yn sôn yn yr adran 'normaleiddio' am y trydydd sector a'r sector breifat?

63. A hwn:

Ensure that the Welsh language is more prominent in the audio-visual environment, so that it is evident it has official status.

Rwy'n cymryd mae gweld a chlywed y Gymraeg o gwmpas y lle, yw'r ystyr yma, yn hytrach na chyflwyniadau Powerpoint ayb. Ond a yw hwn yn un o'r syniadau gorau sydd gan y llywodraeth ar hyn o bryd, yng nghyswllt normaleiddio'r Gymraeg? O diar!

64. A dweud y gwir, mae'r gweithredu a gynigir yn y darn yma fel petai'n canolbwyntio'n bennaf ar y berthynas rhwng siaradwyr Cymraeg a'r sector gyhoeddus (geiriau megis 'use the Welsh language in their dealings with the state and public institutions in Wales', '...so that it is evident it has official status'). Ond ai dyma yw hyd a lled normaleiddio? Beth am agweddau eraill bywyd – a beth os nad yw Mrs Rhys o Nantlle am lenwi ei ffurflen dreth yn Gymraeg – oes ots? Beth os mai defnydd naturiol o'r iaith i hi yw ei siarad efo'i theulu a'i ffrindiau. A fyddai hynny'n ddigon?

Addysg

65. O diar! Fe aeth y bullshitometer yn wyllt, unwaith eto! Beth yw ystyr hwn, er enghraifft:

The Welsh Government's commitment to introducing one continuum of learning for the Welsh language, is an important step in this respect. Perhaps the best way of describing the ability to communicate through Welsh is to compare it with an arc, or "continuum", that individuals can access at different points according to their ability. We should look at everyone on that arc in a positive light, and encourage people who use Welsh at any level to consider themselves Welsh speakers, without imposing artificial labels.

66. Beth am gyflwyno'r un syniadau mewn meysydd eraill, megis:

We should encourage people who can operate an aeroplane at any level (such as being able to switch the engines on) to consider themselves as pilots, without imposing artificial labels.

67. Tybed, fodd bynnag, a fydd hwn yn cynnig cerdyn Get Out of Jail Free i Alun, pan fydd yn 86 mlwydd oed, i ddweud fod gennym dros 1 filiwn o siaradwyr Cymraeg, gan fod pawb yn gallu dweud 'bore da'? A beth yw ystyr hwn:

Teach Welsh as one language in order to create a continuum to improve progression and raise standards.

Ella fod yr ystyr yn glir i bobl sy'n ymhel â maes addysg, ond rwy'n meddwl fod angen gwneud datganiadau fel hyn, mewn dogfennau fel hyn, yn ddigon clir i bobl lleis eu deall.

Felly fy ymateb i hwn yw beth am fynd ati i ddysgu'r Gymraeg fel wyth iaith? A yw hynny yn gwneud synnwyr? Ni wn.

68. Braf, fodd bynnag, yw gweld pethau fel hyn:

Develop innovative opportunities to enable new speakers to become confident to use Welsh in the workplace, socially and in the home.

Er hynny, diddorol yw gweld y cyfeiriad at y cartref! Sut bydd hyn yn digwydd?! A fydd Alun am alw heibio cartref pob dysgwr, am sgwrs yn y Gymraeg? Rwy'n meddwl, felly, y dylid cynnwys ambell i enghraifft o sut y bydd Alun yn sicrhau y bydd hyn oll yn digwydd.

Felly, cwestiwn rhif 19: Alun, sut fyddi di am fynd ati i ddatblygu cyfleodd i siaradwyr newydd ddefnyddio'r iaith yn y gweithle, yn gymdeithasol ac yn y cartref?

69. Ond eto, y peth pwysig o ran addysg, yw'r angen i ni weld data o ran sawl ysgol Gymraeg fydd eu hangen pob blwyddyn – a sawl disgybl fydd eu hangen yn yr ysgolion hynny – rhwng nawr a 2050, er mwyn sicrhau 1 miliwn o siaradwyr Cymraeg rhugl. Wedyn, fe fydd modd i ni wybod i ba raddau mae'r llywodraeth yn llwyddo – ac yn debyg o gyrraedd y targed. Efallai y bydd hynny i'w ddangos mewn Strategaeth Addysg Gymraeg newydd – ond mae angen gweld y ffigyrau yma'n fuan.

70. Rwy'n falch i weld hwn yma, fodd bynnag (er nad yw'r ystyr yn hollol glir):

Continue to develop and implement a framework which supports schools to encourage and increase pupils' informal use of Welsh in a variety of settings.

71. Fy marn i am hyn yw fod angen i'n hysgolion wneud llawer mwy er mwyn sicrhau mai dim ond y Gymraeg sy'n cael ei siarad ar dir yr ysgol. Wedi'r cyfan, ysgolion Cymraeg ydynt – a dyma'r lle gorau i sicrhau fod plant a phobl ifanc o gartrefi di-Gymraeg yn cael y cyfle i ymarfer yr iaith – fel eu bod yn dod mor rhugl â phosib (fel arall, gall plentyn ddefnyddio Saesneg drwy'r dydd ar yr iard a dim ond dweud gair neu ddau yn y dosbarth yn Gymraeg).

72. Mae angen i hyn fod yn ddyletswydd ar ein hysgolion – efo cosb briodol i unrhyw blentyn sy'n gwrthod siarad Cymraeg (gellir ei alw'n rhywbeth fel yr English Not). Fe fydd hyn, hefyd, yn sicrhau tegwch i'r plant sydd am ddefnyddio'r Gymraeg – ond sy'n dod o dan bwysau gan ddisgyblion eraill i beidio a gwneud hynny. Fe ddylai ysgolion hefyd wneud digon i sicrhau fod rhieni a disgyblion yn deall beth yw arwyddocâd ieithyddol gyrru plentyn i ysgol Gymraeg. Heb hyn, gall yr iaith fod yn beth gwan ac arwynebol i nifer o'n pobl ifanc wrth iddynt adael yr ysgol. Rwy'n anghytuno rywfaint, felly, efo honiad Alun (yn ei rhagair) nad oes modd mynnu fod plant yn chwarae gyda'i gilydd yn Gymraeg.

Cwestiwn rhif 20: Alun, a wnei di sicrhau fod ein ysgolion Cymraeg yn sicrhau mai dim ond y Gymraeg sy'n cael ei siarad ar dir yr ysgol – a fod pob rhiant a disgybl yn derbyn hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith?

Pobl

73. O na! Fe dorrodd y bullshitometer wrth i mi ddarllen hwn:

That being so, we need to consider to what extent the emphasis on 'community' as a residential, geographical entity is still important? Is the density of speakers created as people travel to work more important than the neighbourhood where they live?

Beth yn y byd yw ystyr hwnna?!

74. Ond tybed os mai cyfeiriad obtuse at yr hen 'gymunedau Cymraeg traddodiadol' yw hwn? Hynny yw, fod y darn yma'n adlewyrchu'r ffaith fod y cymunedau hynny sydd a mwy na 70% o'r trigolion yn siarad Cymraeg yn brysur lleihau – a does dim oll y gall y llywodraeth wneud am hynny. A'r farn fod yr ardaloedd hynny'n holl bwysig o ran dyfodol yr iaith. Felly dyma greu'r esgusodion nawr, cyn y cyfrifiad nesaf?

75. Ond efallai nad yw'r '70%' mor wyddonol a hynny, wedi'r cyfan. Fe gynigiwyd y 70% fel 'mater o bwys' gan ystadegydd a oedd yn gweithio i Fwrdd yr Iaith Gymraeg beth amser yn ôl – ac ar y sail yma (ac rwy'n aralleirio...):

"Os bydd gennych 70% o drigolion yn siarad Cymraeg mewn ardal penodol, yna mae eu siawns o gyfarfod siaradwr Cymraeg arall, ar hap, yn 70% x 70%, sef 49%. Felly, os ewch lawer yn is na'r 70%, mae eich siawns o gyfarfod siaradwr Cymraeg arall, ar hap, yn mynd yn llai na'ch siawns o gyfarfod person nad sy'n gallu siarad Cymraeg".

76. A dyna fe! Nid yw'n swnio'n addas, i mi, fel sail i unrhyw gynllunio ieithyddol call – ac felly nid wyf yn siŵr y dylwn osod gormod o ffocws ar ddefnyddio'r 70% fel mesur o allu pobl i ddefnyddio'i hiaith yn eu cymunedau.

77. Rwy'n cofio mynd i ddarlith gan Kathryn Jones o gwmi iaith, sbel yn ôl. Dangosodd i ni 'ddyddiadur defnydd iaith' bachgen tua 14 mlwydd oed, a oedd yn byw yn rhywle fel Caernarfon (ble mae tua 80% o'r trigolion yn siarad Cymraeg). Roedd y defnydd yn uchel, efo'r teulu – a'r teulu estynedig – efo ffrindiau, yn yr ysgol, mewn digwyddiadau cymdeithasol, wrth chwarae pêl droed efo'r Urdd ayb). A dyma bawb yn cytuno fod angen canran uchel o siaradwyr Cymraeg er mwyn medru defnyddio'r iaith gymaint â hyn.

Ac yna, wedi i ni hiraethu am fyw mewn cymuned o'r fath, cyfaddefodd Kathryn fod y bachgen, a dweud y gwir, yn byw rhywle fel Pontypridd. Difyr! A diddorol...

78. Mae sôn yma, hefyd, am drosglwyddo'r iaith o fewn y teulu. Hoffwn weld y dystiolaeth diweddaraf o ran llwyddiant y math yma o waith (gan gynnwys yng nghyswllt y CCs, CDs, DDs, CSs a'r DSs). Felly:

Cwestiwn rhif 21: Alun, a fedri di sicrhau y bydd modd i ti gyhoeddi'n gyson tystiolaeth o ran llwyddiant gwaith sy'n hybu trosglwyddo'r iaith o fewn y teulu (gan gynnwys yng nghyswllt y CCs, CDs, DDs, CSs a'r DSs)?

79. Mae'r ffocws yn y darn yma ar ddysgu'r iaith. Ond ble mae'r hwyl – a chreu cyfleoedd i fwynhau defnyddio'r iaith? Yn y bôn, mae'r darn yma rywfaint yn nawddoglyd os ydych, fel fi, yn gallu siarad y Gymraeg yn weddol dda. Mae'n rhoi'r argraff ein bod braidd yn anobeithiol ac angen help i wella ein hiaith – yn hytrach na mwy o gyfleoedd i'w defnyddio (drwy, er enghraifft, wella'r gefnogaeth ariannol i gyrff fel y Mentrau, sy'n creu cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg mewn ardaloedd fel Caerdydd lle dim ond 15.7% sy'n siarad yr iaith).

Cefnogi

80. Mae hwn yn weddol.

Hawliau

81. Sioc a siom oedd gweld nad oedd unrhyw gyfeiriad yma i'r angen i awdurdodau lleol fabwysiadu safonau hybu'r Gymraeg, sy'n eu gorfodi i hybu a hyrwyddo'r defnydd o'r iaith o fewn eu cymunedau. (Hynny yw, i greu strategaethau iaith statudol, sirol).

Cwestiwn rhif 22: Alun, a fedri di ofyn i Comisynydd y Gymraeg i gyhoeddi canllawiau statudol yn esbonio i'n hawdurdodau lleol sut i fynd ati i fabwysiadu'r safon iaith hybu.

Y pum mlynedd cyntaf

82. Hwre! Mae llawer mwy o sôn am gynllunio ieithyddol yn y darn hwn!

Beyond the education system, another priority for the next five years will be to develop and embed a culture of systemic planning for the Welsh language at every level of governance

Tybed, os yw Alun yn cofio mai dyna yw bwriad rhai o'r safonau iaith? Beth bynnag, pob lwc da hwn, Alun!

83. A beth am hwn:

Our lives are increasingly dependent on technology and the internet, and we must take decisive steps so that Welsh is, by default, a central part of any developments.

Central?! Any developments?! Gan Amazon, eBay, Google, Apple, IBM? Da iawn, Alun! Uchelgeisiol, eto!

84. Mae hwn yn ddiddorol:

We will work with partners to ensure that practical support is available to organisations that do not come under the Welsh language standards, in order to mainstream the language into the services they offer the public.

Ond beth yn union yw ystyr hwn? Rwy'n cymryd mai sôn am y trydydd sector a'r sector preifat yw hwn, felly:

Cwestiwn rhif 23: Alun, pa gymorth fydd ar gael – a faint o adnoddau fydd i'w neilltuo ar gyfer y gwaith o brif ffrydio'r Gymraeg i waith cyrff nad sy'n atebol i'r safonau iaith? A pwy fydd yn gwneud y gwaith?

85. Mae'r darn yn gofyn am ba bolisiau a ddylai'r llywodraeth eu cyhoeddi yn ystod 5 mlynedd gyntaf y strategaeth. Dyma ambell i gynnig:

- polisi er mwyn cefnogi'n hael ac yn gyflawn ein Mentrau Iaith a chyrrff eraill megis yr Urdd
- polisi er mwyn sicrhau mai dim ond Cymraeg sydd i'w siarad yn ein hysgolion Cymraeg
- polisi marchnata er mwyn help sicrhau fod ein pobl ifanc am ddefnyddio'r Gymraeg

Ond dyma ofyn, hefyd, i'r llywodraeth beidio â datblygu gormod o bolisiau. Gweithredu ac ariannu yw'r peth pwysig.

Cwestiwn rhif 24: Alun, a wnei di gyhoeddi'r polisiau uchod?

Diwedd glo

86. Mae Alun yn dweud:

It is a great honour for the Welsh Government to take the lead and set the direction in relation to planning for the Welsh language.

87. Pam felly mae e am sefydlu Asiantaeth Iaith Genedlaethol newydd i hybu'r Gymraeg (heblaw am y ffaith fod Plaid Cymru wedi mynnu hwn, fel rhan o'r fargen i gytuno cyllideb y llywodraeth Lafur)? Beth fydd hwn yn gwneud? Fe fydd yn sicrhau y bydd tri corff â chyfrifoldebau statudol am hybu a hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg (y llywodraeth, sydd a chyfrifoldeb o dan Adran 78 Deddf Llywodraeth Cymru i hybu a hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg), Comisiynydd y Gymraeg a'r Asiantaeth newydd.

88. Hwre! Fe fydd mwy o arian yn mynd i bocedi swyddogion (ac i ariannu eu swyddfeydd crand) yn hytrach nag i rheini sy'n gweithio ar lawr gwlad er lles y Gymraeg. Fe fydd dryswch llwyr o ran pwy sy'n gyfrifol am beth – a chyfle i weld cwmpo mas a dadlau rhwng y tri chorff a phawb arall. Mae'n syniad hollol hurt!

Cwestiwn rhif 25: Alun, a fedri di anghofio'r syniad hurt yma? Neu, fel arall, a fedri di esbonio sut byddi di'n sicrhau nad yw'r Asiantaeth Iaith Genedlaethol

newydd yn arwain at dryswch o ran pwy sy'n gyfrifol am ba agwedd o ran hybu a hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg – a sut byddi di'n sicrhau fod canran digonol o arian yr Asiantaeth newydd yn cael ei wario ar lawr gwlad?

Casgliadau

89. Mae'r strategaeth yma yn talu gormod o sylw i niferodd, yn hytrach na defnydd.

90. Mae Alun, yn anffodus, fel rhywun sy'n berchen hen dŷ, sydd angen gwaith a gofal i'w gynnal a'i gadw. Ond yn hytrach na gwneud hynny, mae'n penderfynu adeiladu estyniad newydd enfawr a modern. Fel y bydd perchennog y tŷ yn gorfod canolbwyntio ar yr estyniad, fe fydd holl sylw'r llywodraeth yn gorfod mynd ar gyrraedd y miliwn, a phrin fydd y sylw i'r hyn sy'n digwydd eisoes, megis gwaith y mentrau ac anghenion cymunedau a siaradwyr Cymraeg sy'n bodoli eisoes.

91. Ac rwy'n rhagweld na fydd y llywodraeth yn llwyddo i greu miliwn o siaradwyr Cymraeg rhugl ac, yn y cyfamser, prin fydd y sylw na'r cymorth ar gael i'r siaradwyr Cymraeg sydd gennym eisoes – ac sy'n chwilio am gymorth a mwy o gyfleoedd i ddefnyddio'r iaith.

92. Ond o ran diffyg eglurder a manylder, fodd bynnag, mae'r ddogfen yn serennu!

93. Mae fy 25 cwestiwn i Alun yn gais, felly, i ni gael deall yn well beth yw ei gynlluniau manwl a'i weledigaeth yng nghswllt y strategaeth.

94. Achos, ar hyn o bryd, mae fel petai Alun wedi cynllunio'r ddogfen ar gefn pecyn sigarets.

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / The Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Ymchwiliad Strategaeth Iaith Gymraeg / Welsh Language Strategy Inquiry
CWLC(5) WLS15
Ymateb gan Michael Williams / Evidence from Michael Williams

My thoughts of a small business owner in Wales

I have a little policy of thanking people in Welsh (diolch yn fawr) and saying good morning also in Welsh (bora da) i think that standardisation of this everyday would show people it is ok to speak Welsh.

It works for people as most know these words and are easy to state and remember daily.

When i went to poland i say thank you in polish (i cant write it) i think its good to be polite and when in rome you should speak they local language. So why not start with making it acceptable to say thank you and morning in work places daily

Whilst it is a laudable aim to promote the Welsh language for those who are interested and who live in those parts of the country where it is widely spoken it is unrealistic to aim for almost a quarter of the total population of Wales and to promote it at a time when many main services are being savagely cut: when some are being moved to central areas often far removed from those who live on the periphery; when some medical operations are not available for many months though some seem to be more regularly available in the Cardiff and Glamorgan areas.

Many people are becoming disillusioned with the Labour Government and are beginning to wonder whether in the desire for power they are prepared to become bedfellows with the extremists of Plaid and are even prepared to have a Baroness on its benches – Aneurin Bevan must be turning in his grave:

Many of our young, aspiring young people still have to cross the border into England to study and to find work where the ability to speak Welsh is of little relevance and they find their own ability in written and spoken English is more limited.

Local services are becoming more limited – sports centres are being privatised with the inevitable consequence that what they have to offer becomes too expensive and could lead to closure.

Libraries are under threat; roads are becoming potholed; grass verges are uncut; flowers are not planted; public toilets are mothballed and so on.

Workers in some of our major industries are fearful of unemployment.

The youth cannot find relevant apprenticeships.

Carpenters, bricklayers and plumbers etc have to become self-employed with the concomitant effect of prices charged by earnings stagnate and zero hours becomes the norm for some.

Many electors see politicians as self-serving hence the rise of UKIP, Brexit and other right-wing groups in major countries who espouse to be democratic.

To promote further Welsh medium education and Welsh medium schools with enhanced facilities whilst forcing the closure and/or amalgamation of English medium schools reeks of bias and favouritism and could lead to the demise of the Labour Government of Wales.

Learn the lessons of UKIP, Brexit and Trump before it is too late and always treat every section of society fairly without preference.

John Cole

Cefndir Mudiad Meithrin

Mudiad Meithrin yw'r prif ddarparwr gofal ac addysg cyfrwng Cymraeg yn y sector wirfoddol drwy rwydwaith genedlaethol o gylchoedd meithrin, cylchoedd Ti a Fi, gofal cofleidiol a meithrinfeydd dydd cyfrwng Cymraeg.

Sefydlwyd Mudiad Meithrin ym 1971. Ein prif nod yw rhoi cyfle i bob plentyn ifanc yng Nghymru fanteisio ar wasanaethau a phrofiadau blynyddoedd cynnar trwy gyfrwng y Gymraeg. Credwn hefyd ei bod yn bwysig sicrhau cyfle i bob plentyn elwa o brofiadau a gweithgareddau blynyddoedd cynnar yn ei gymuned leol.

Erbyn hyn, mae yna 501 o gylchoedd meithrin yn cynnig sesiynau gofal ac addysg ddyddiol ar gyfer plant 2 – 5 mlwydd oed a 49 meithrinfa dydd yn darparu gofal dydd llawn i blant ar draws Cymru. Mae 292 o gylchoedd Ti a Fi ledled Cymru sy'n cynnig cyfle gwych i blant o enedigaeth hyd at oed ysgol a'u rhieni gwrdd unwaith yr wythnos i gymdeithasu ac i rannu profiadau gyda'i gilydd mewn awyrgylch anffurfiol Gymreig. Mae'r gwasanaethau yn darparu profiadau blynyddoedd cynnar i oddeutu 19,000 o blant bob wythnos.

Mae 145 grŵp 'Cymraeg i Blant', sydd yn annog rhieni i gymryd y camau cyntaf tuag at gyflwyno'r Gymraeg i'w plant yn cwrdd mewn lleoliadau ar draws Cymru. Ers Ebrill 2016, mae 817 o rieni ac 860 plentyn wedi manteisio ar y cyfleoedd hyn.

O ganlyniad, rydym yn gweithio gyda phlant a theuluoedd o amryw o gefndiroedd cymdeithasol–economaidd. Rydym yn cydweithio gyda'r asiantaeth Dechrau'n Deg i ddarparu cyfleoedd yn yr ardaloedd mwyaf

difreintiedig, a gyda'r awdurdodau addysg leol i gynnig llefydd addysg rhan amser i blant 3 oed yn eu cymuned leol.

Yn ogystal, mae'r is-gwmni Cam wrth Gam, yn darparu hyfforddiant cyfrwng Cymraeg i ennill cymwysterau blynyddoedd cynnar. Gwnaed hyn drwy gydweithio ag ysgolion uwchradd i ddarparu cyrsiau i ddisgyblion ysgol, a thrwy'r cynlluniau hyfforddi cenedlaethol. Darperir cyrsiau hyfforddi yn seiliedig ar ddysgu yn y gweithle gan rwydwaith o diwtoriaid, aseswyr a dilyswyr mewnol ledled Cymru.

Er mwyn cyflawni hyn, mae Mudiad Meithrin yn elusen gofrestredig sy'n cyflogi dros 200 o bobl, yn staff cenedlaethol a sirol ac mewn meithrinfeydd dydd, gyda 2000 o staff ychwanegol yn gweithio yn y cylchoedd ei hunain.

Cefnogir y cylchoedd gan rwydwaith cenedlaethol o staff proffesiynol sy'n eu cynghori ar amrediad o faterion er enghraifft hybu ymarfer da, hyfforddiant staff a chyswllt ag awdurdodau Lleol. Yn ogystal, mae'r Mudiad yn gweithio yn agos iawn gyda rhieni er mwyn darparu cymorth a chyngor i'w galluogi i ddatblygu a chefnogi gwaith y cylchoedd yn y cartref.

Mae Llywodraeth Cymru wedi nodi mai un o'i phrif amcanion yw creu gweithlu sydd â'r sgiliau priodol i addysgu a darparu gwasanaethau trwy gyfrwng y Gymraeg, felly hoffem glywed eich barn ynghylch y canlynol:

C1 - Gwella'r modd yr ydym yn cynllunio'r gweithlu ac yn cefnogi ymarferwyr ym mhob cyfnod yn y maes addysg.

1.1 Gan ystyried pwysigrwydd y blynyddoedd cynnar i osod sylfeini cadarn ar gyfer y twf angenrheidiol yn nifer y siaradwyr, awgrymwn y dylid cofnodi nifer y plant sydd yn derbyn gofal cyfrwng Cymraeg yn y blynyddoedd cynnar fel y cam cyntaf tuag at hyn, a gosod targedau i'w cynyddu dros oes y strategaeth.

1.2 Gwelwn yr angen i normaleiddio ac i brif-ffrydio argaeledd gwasanaethau cyfrwng Cymraeg yn y blynyddoedd cynnar, gydag ystyriaeth benodol i sicrhau ehangu a chynyddu canran y llefydd Cymraeg o fewn cynlluniau penodol, megis lleoliadau Dechrau'n Deg, i lefelau sy'n gymharus a'r nifer o blant sydd mewn addysg Gymraeg ym mlwyddyn 2 yn yr ysgol Gynradd. Dengys y data am leoliadau Dechrau'n Deg a gesglir gan fudiad 'Rhieni dros Addysg Gymraeg' o dan y Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth bod angen buddsoddiad penodol yn y maes yma.

1.3 Yn y strategaeth ddrafft miliwn o siaradwyr erbyn 2050 (tudalen 12), nodwyd blaenoriaeth i sicrhau cyflenwad digonol o athrawon i addysgu plant drwy gyfrwng y Gymraeg. Conglfaen pwysig i ddatblygu ac ehangu capasiti'r sector blynyddoedd cynnar cyfrwng Cymraeg yw sicrhau gweithlu cymwys sydd yn meddu ar y sgiliau proffesiynol ac ieithyddol (Cymraeg) angenrheidiol. Gwelwn yr angen i flaenoriaethu cynllunio gweithlu blynyddoedd cynnar er mwyn sicrhau cyflenwad digonol o weithlu gofal ac addysg blynyddoedd cynnar i ddarparu gwasanaethau yn Gymraeg.

1.4 I'r perwyl hwn, cynigiwn fod angen buddsoddiad ariannol er mwyn medru sicrhau cyflenwad digonol o ymarferwyr blynyddoedd cynnar sy'n medru darparu gwasanaeth cyfrwng Cymraeg. Cynigiwn fod lle i ni gyfrannu i gyflawniad y weledigaeth hon, drwy gyd-weithio i gynnig hyfforddiant dysgu seiliedig ar waith cyfrwng Cymraeg ledled Cymru, gan adeiladu ar lwyddiannau blaenorol ein his-gwmni hyfforddiant Cam wrth Gam, i ddiwallu'r anghenion hyn.

1.5 Yn ategol, nodwn yr angen i gynyddu nifer y bobl sy'n gallu gweithio drwy'r Gymraeg mewn nifer o feysydd a gwasanaethau arbenigol. Cynigiwn yr angen i flaenoriaethu hyn, er mwyn medru darparu gwasanaeth cyfrwng Cymraeg rhagweithiol ar draws y sector cyhoeddus ehangach ac mewn busnesau eraill. Nodwn yma'r angen i sicrhau datblygu sgiliau Cymraeg staff presennol nifer o wasanaethau cefnogol, megis Therapyddion Iaith a Lleferydd, Ymwelwyr Iechyd a Gweithwyr Plant ac Ieuencid yn gydamserol ag

unrhyw gynlluniau i gynyddu capasiti a darpariaeth addysg cyfrwng Cymraeg ar hyd y gwahanol gyfnodau addysg.

1.6 Mae Mudiad Meithrin yn croesawu datblygiad arfaethedig cymwysterau lefel 4 a lefel 5 i Uwch Ymarferwyr a Rheolwyr ym maes y blynyddoedd cynnar. Nodwn yr angen i sicrhau bod y cymwysterau hyn ar gael drwy gyfrwng y Gymraeg, yn ogystal ag yn Saesneg.

1.7 Yn atodol, nodwn yr angen i sicrhau cyllid i gefnogi awydd y gweithlu blynyddoedd cynnar i ddatblygu sgiliau. Mae angen cynnig cyfleoedd i ennill y cymwysterau ar lefel gychwynol ac ar lefel uwch, drwy gyfrwng y Gymraeg ar draws Cymru. Yn ogystal, nodwn yr angen i ddarparu cyllid er mwyn i'r lleoliadau medru cyflogi staff cyflenwi i ddarparu'r gofal tra bod staff eraill yn mynychu cyrsiau hyfforddiant.

1.8 Er mwyn medru sefydlu darpariaeth cylch meithrin newydd, mae angen medru cyflogi staff, sydd eisoes yn meddu ar gymhwyster angenrheidiol, sgiliau Cymraeg priodol, ac ar brofiad yn y maes. Rhaid felly cael mynediad at gyflenwad digonol o staff, cyn medru sefydlu a datblygu lleoliadau gofal ac addysg blynyddoedd cynnar newydd.

1.9 Mae Mudiad Meithrin yn teimlo y byddai sicrhau cynllunio rhagweithiol i'r gweithlu blynyddoedd cynnar cyfrwng Cymraeg o fantais i sicrhau'r twf y rhagwelir y bydd angen yn y sector.

1.10 Cynigiwn y dylai'r diffiniad o weithlu'r blynyddoedd cynnar cynnwys gweithwyr plant a theuluoedd mewn grwpiau cyn-geni, a grwpiau ar gyfer gwarchodwyr a phlant ifainc. Dengys data blynyddol Mudiad meithrin bod dros 85% o'r plant sydd yn mynychu cylch meithrin yn trosglwyddo i addysg cyfrwng Cymraeg, a bod yn agos at 60% o'r plant sydd yn mynychu'r cylchoedd meithrin yn dod o gartrefi di-Gymraeg. Amlyga hyn yr angen i barhau i hyrwyddo manteision addysg Gymraeg ymhlith teuluoedd ble na siaredir y Gymraeg.

1.11 Yn atodol, dengys data trosglwyddo rhyngenedlaethol cyfrifiad 2011 pwysigrwydd parhau i hyrwyddo manteision dwyieithrwydd ac addysg Gymraeg i deuluoedd ble siaredir Cymraeg gan un neu fwy o rieni. Noder bod 20% o aelwydydd ble siaredir Cymraeg gan y ddau riant, ddim yn trosglwyddo'r iaith i'w plant yn y cartref. Cynyddir y ganran hon yn sylweddol ble dim ond un riant sydd yn medru'r Gymraeg.

1.12 Gan gydnabod pwysigrwydd y blynyddoedd cynnar i 'greu' siaradwyr Cymraeg newydd, teimlwn fod angen ymgyrch cenedlaethol i hyrwyddo'r manteision hyn i bob riant newydd a darpar riant yng Nghymru. Gweler cynsail i ymgyrch o'r fath yn y cynllun 'plant', sydd yn plannu coed yn enw pob plentyn sy'n cael ei eni yng Nghymru. Cynigiwn y byddai defnyddio'r data genedigaethau i gysylltu gyda phob riant newydd i hyrwyddo manteision dwyieithrwydd ac addysg Gymraeg, mewn ffordd debyg i'r uchod, yn ffordd o sicrhau cyswllt gyda phob teulu yng Nghymru.

1.13 Amlyga'r pwyntiau uchod bwysigrwydd cynllunio'r gweithlu a chefnogi ymarferwyr i ddarparu gwasanaethau a chynnig cyfleoedd yn y Gymraeg ym mhob cyfnod yn natblygiad cynnar plentyn. Teimlwn fod y maes hwn yn cynnwys gweithwyr cefnogi teuluoedd, ymwelwyr iechyd, bydwagedd, ac arweinwyr grwpiau i blant a'u teuluoedd.

C2 - Sicrhau gweithlu digonol ar gyfer addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg ac addysgu Cymraeg fel pwnc.

2.1 Mae Mudiad Meithrin yn cytuno gyda'r nod o gynyddu'r capasiti i ddarparu addysg cyfrwng Cymraeg, a'r angen i sicrhau bod yr awdurdodau lleol yn cynllunio'n rhagweithiol i wneud hyn drwy'r Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg.

2.2 Croesawn y gydnabyddiaeth sydd yn y strategaeth ddrafft fod y blynyddoedd cynnar yn gyfnod hanfodol yn nhaith plentyn tuag at ruglder yn y Gymraeg. Credwn mai'r blynyddoedd cynnar yw'r allwedd at gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg, gan ddwyn perswâd ar fwy o rieni a theuluoedd i

ddewis gofal ac addysg cyfrwng Cymraeg i'r plant. Ar sail hyn, cynigiwn yr angen i flaenoriaethu cynyddu nifer y plant sydd yn derbyn gofal ac addysg cyfrwng Cymraeg fel rhan o feysydd datblygu'r strategaeth hon.

2.3 Cydnabu'r Llywodraeth fod y blynyddoedd cynnar yn gyfnod hanfodol yn nhaith plentyn tuag at ruglder yn y Gymraeg (tudalen 3 y ddogfen ymgynghori). Cynigiwn fod angen rhoi sylw i ystyriaethau gofal ac addysg blynyddoedd cynnar yn ogystal â'r maes datblygu addysg sy'n cyfeirio at addysg statudol.

2.4 Serch hynny, nid yw'r byd addysg yn gweithredu mewn gwactod. Teimlwn fod angen mwy o bwyslais ar yr angen i gynllunio'n rhagweithiol i ddarparu gwasanaethau gofal cyfrwng Cymraeg, boed yn gylchoedd meithrin, yn feithrinfeydd dydd, yn ofalwyr plant neu yn glybiau gwyliau ac ar ôl ysgol er mwyn gwir diwallu'r anghenion hyn.

2.5 Wrth ystyried y cynnydd arfaethedig yr oriau gofal plant rhad ac am ddim (30 awr) fydd yn cael eu cynnig i nifer o deuluoedd, amlygir yr angen i sicrhau tegwch i'r sawl sydd am dderbyn gwasanaeth cyfrwng Cymraeg. Nodwn yr angen i sicrhau trafodaethau a chyd-weithio ar draws y sectorau gofal ac addysg blynyddoedd cynnar er mwyn sicrhau gweithredu'r cynnig o 30 awr o ofal i blant 3 a 4 oed rhieni sy'n gweithio er mwyn medru diwallu gofynion unigol y teuluoedd. Rhaid sicrhau cynllunio'n gywir i ddiwallu'r cynnydd arfaethedig hyn, gan sicrhau fod 30 awr o ofal cyfrwng Cymraeg ar gael i'r sawl sydd yn ei ddewis. Teimlwn nad ydy cynllunio i ateb y galw yn unig yn cynnig digon o gyfleoedd i ddenu defnyddwyr newydd i'r gwasanaethau hyn.

2.6 Teimlwn fod datblygiad y gyfres newydd o gymwysterau ar gyfer y sector iechyd a gofal, sydd eisoes ar y gweill gan Gymwysterau Cymru, yn cynnig cyfle euraidd i ddatblygu cyfres o gymwysterau ar gyfer gweithlu'r blynyddoedd cynnar sydd yn eu paratoi a'u galluogi i ddarparu gwasanaeth Cymraeg a Chymreig pwrpasol.

2.7 Mae dogfen ymgynghorol y strategaeth Gymraeg newydd yn nodi y byddai angen tua 331 o ddosbarthiadau cyfrwng Cymraeg newydd i gefnogi gweledigaeth y strategaeth. Mae Mudiad Meithrin yn amcangyfrif y byddai angen sefydlu dros 650 o gylchoedd meithrin newydd i sicrhau twf cyfatebol yn y ddarpariaeth cyn–ysgol cyfrwng Cymraeg ar draws Cymru.

2.8 Er mwyn medru sefydlu a datblygu'r cylchoedd meithrin newydd, mae angen buddsoddiad cyllid a chyfalaf cychwynnol. Amcangyfrifwn fod angen tua £17,00 i sefydlu cylch meithrin newydd, ac nid yw hyn yn cynnwys costau cyflogaeth y staff. Mae gofyn i ddyblu'r ddarpariaeth bresennol yn gofyn am fuddsoddiad ariannol clir dros y degawdau nesaf.

2.9 Yn atodol, wrth sefydlu lleoliadau gofal ac addysg blynyddoedd cynnar o'r newydd, mae angen sicrhau cyflenwad digonol o staff i'w cynnal. Rydym yn amcangyfrif y bydd angen hyfforddi tua 160 o aelodau newydd i'r gweithlu blynyddoedd cynnar cyfrwng Cymraeg pob blwyddyn, yn ychwanegol i'r trefniadau hyfforddi cyfredol.

2.10 I ddiwallu'r anghenion gweithlu hyn, nodwn yr angen i sicrhau bod sefydliadau ledled Cymru yn darparu cyfleoedd hyfforddiant cyfrwng Cymraeg ym maes y blynyddoedd cynnar i ddysgwyr.

2.11 Ategwn yma'r angen i sicrhau bod nifer o aseswyr sydd ag arbenigedd proffesiynol yn y maes yn medru asesu dysgwyr drwy gyfrwng y Gymraeg, gan nad yw hi'n bosib cynnal asesiad ymarferol mewn lleoliad cyfrwng Cymraeg os nad yw'r asesydd yn medru'r iaith. Yn atodol, wrth ddatblygu'r cynnig hwn, rhaid sicrhau bod gan y corff neu'r cyrff dyfarnu'r gallu i ymateb i ymholiadau ysgrifenedig a llafar yn Gymraeg yn ogystal â darparu fersiynau Cymraeg o unrhyw ddogfennau ac adnoddau dysgu eraill maent yn eu datblygu.

2.12 Teimlwn fod angen sicrhau bod cynlluniau hyfforddi gweithlu'r blynyddoedd cynnar yn ystyried y bydd angen i ychwanegu cynifer o

ymarferwyr sy'n medru'r Gymraeg i'r gweithlu dros y blynyddoedd nesaf. Nodwn y gall hyn golygu gosod targedau pendant ac uchelgeisiol i ddarparwyr hyfforddiant yn y maes i sicrhau sgiliau Cymraeg perthnasol gan y gweithlu wrth iddynt gychwyn ar eu gyrfaoedd.

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

One Voice Wales supports the overall thrust of the Welsh Government strategy and in particular the aim to create a million Welsh speakers by 2050. However, One Voice Wales recognises that this ambition will be extremely difficult to realise without a significant injection of resources and without an unprecedented level of political support from the Welsh Government itself and from the wider structures of local government and other public sector bodies.

One Voice Wales is recognised by the Welsh Government as the national representative body for community and town councils in Wales. It represents the sector on the Local Government Partnership Council and over three-quarters of the 735 community and town councils are already in membership, with numbers growing year on year. As well as our representative role, we also provide support and advice to councils on an individual basis and have previously launched, with Welsh Government support, a modular training programme for councillors, which continues to deliver effectively. We believe strongly that community councils are well-placed to develop the economic, social and environmental well-being of the areas they serve and, as such, are active and proactive in debating key issues such as energy policies, environmental issues and strategic planning. Our sector will support and wish to participate in much of the locally based aspects of this field of work, and it is hoped that our members will increasingly be enabled to do so with the help and support of the Welsh Government moving forward. The communities served by our member councils represent the entire spectrum of linguistic patterns found in Wales, and members will wish to do what they can to assist the Welsh Government in its drive to achieve its ambitious target.

The Welsh Government having identified creating a workforce with the appropriate skills to educate and provide services through the medium of Welsh as a key objective, One Voice Wales would wish to make the following brief points:

In relation to improving workforce planning and support for practitioners for all phases of education, it is assumed that this relates to the current workforce, as opposed to a future workforce as addressed under the next point. It seems inevitable that not only will there be a need for a serious injection of funding into in-service skills development for practitioners, but there will also be a more strategic requirement in terms of the overall direction and means of travel across the whole of Wales and across the educational phases.

In relation to ensuring a sufficient workforce for Welsh-medium education and teaching as a subject, a number of key planning objectives should be established immediately, which would assist in the generation of momentum in this direction. Not only will there be a need to train many more teaching and support practitioners who can operate through the medium of Welsh, but there will also be a fundamental need for local education authorities to be extremely proactive in their plans for creating additional Welsh medium schools and other educational roles where this expanded workforce can be deployed. School and college governing bodies, on which a significant number of elected community and town councillors sit, will also have an important role in overseeing these developments as time progresses.

Dr. Del Morgan
Tachwedd 2016

Sut mae creu miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050? Yn ôl cyfrifiad 2011 roedd 562,000 o boblogaeth Cymru'n siarad Cymraeg, ffigur sy'n annibynadwy gan fod cymaint o rieni di-Gymraeg yn cofrestru'u plant yn siaradwyr Cymraeg er eu bod yn mynychu ysgolion Saesneg. Gweler y tabl isod sy'n nodi'r gwahaniaeth rhwng canrannau'r cyfrifiad yng Ngogledd Ddwyrain Cymru a Chymru'n gyffredinol ar y naill law a'r ganran gywir a geir ar sail faint o blant sy'n derbyn addysg Gymraeg.

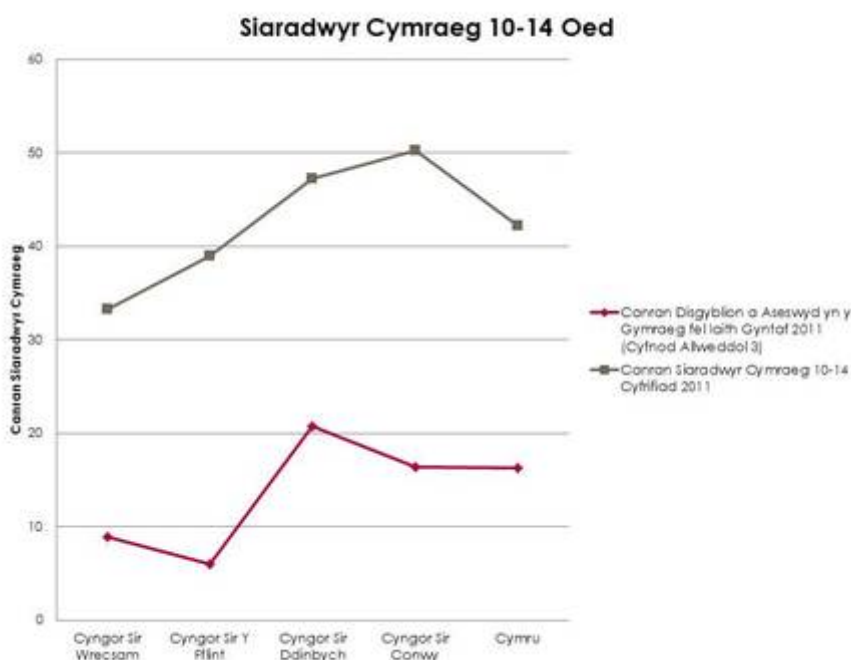

Figure 1: Mae'r ffigur cywir ar gyfer siaradwyr Cymraeg rhugl felly yn debygol o fod o dan 500,000.

O dderbyn y ffigur o 562,000 fel man cychwyn, fodd bynnag, mae'n amlwg y bydd angen creu rhwng 15,000 a 18,000 o siaradwyr Cymraeg ychwanegol bob blwyddyn rhwng rwan a 2050, yn enwedig o gofio y bydd nifer sylweddol o'n pobl ifainc yn parhau i groesi Clawdd Offa i chwilio am waith.

e.e. $32 \text{ mlynedd} \times 15,000 = 480,000$.

Yn ôl ffigyrau Llywodraeth Cymru ar gyfartaledd mae oddeutu 28,000 o ddisgyblion Blwyddyn 2 yn derbyn addysg Saesneg. Os defnyddiwn Flwyddyn 2 fel trothwy ar gyfer croesi'r ffin i ruglder (er gellid dewis un o'r blynyddoedd cyn hynny, mewn gwirionedd) gwelir y bydd angen i dros 53% o'n hysgolion cynradd Saesneg presennol droi yn rhai cyfrwng Cymraeg ar fyrder ($28,000 \times 53.6\% = 15,008$), neu i ganran sylweddol uwch ohonynt droi'n rhai cyfrwng Cymraeg wrth i'r blynyddoedd barhau.

Gyda'r cyllid cyfyngus sydd ar gael ar hyn o bryd i faes Cymraeg I Oedolion a'r ffaith fod llai na 1,000 o oedolion yn genedlaethol yn croesi'r trothwy i ruglder bob blwyddyn (mae'r ffigwr cenedlaethol o 15,000 o ddysgwyr yn cynnwys dysgwyr ar bob lefel) mae'n amlwg mai'r system addysg i blant yw'r llwybr pwysicaf o ran creu siaradwyr Cymraeg, hyd yn oed os cynyddir yr arian a roddir i faes Cymraeg I Oedolion. Gall maes Cymraeg i Oedolion, fodd bynnag, wneud gwaith eithriadol o bwysig o safbwynt targedu sectorau penodol a phoblogeiddio'r Gymraeg yn gyffredinol. Gall hyn greu effaith domino gydag oedolion yn dewis danfon eu plant i ysgolion Cymraeg hyd yn oed os nad ydynt yn rhugl eu hunain.

Mae'r ystadegau a nodir yn nogfen ymgynghorol Llywodraeth Cymru parthed trosglwyddiad iaith yn y cartref hefyd yn tanlinellu'n glir na ellir dibynnu bellach ar y cartref fel y prif fecanwaith ar gyfer cynhyrchu siaradwyr Cymraeg, yn enwedig yn y tymor byr i ganolig.

Ioan Talfryn

Prif Weithredwr

Popeth Cymraeg Cyf.

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

1. Diolch am y gwahoddiad i gyflwyno tystiolaeth i roi trywydd ar gyfer strategaeth arfaethedig Llywodraeth Cymru ar y Gymraeg.
2. Mae ein hymateb i'r ymgynghoriad diweddar ar y strategaeth arfaethedig wedi'i gyhoeddi ar ein gwefan¹. Rydym yn croesawu'r cyfle i drafod ein safbwyntiau ar y cynigion ymhellach er mwyn helpu i lywio'r broses o ddatblygu strategaeth glir i gyflawni'r amcanion a osodwyd gan Lywodraeth Cymru.
3. Er mwyn gwireddu'r targed uchelgeisiol o un filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, bydd yn rhaid i'r strategaeth iaith Gymraeg fod wedi'i chynllunio'n ofalus a bydd rhaid sicrhau bod adnoddau digonol ar gael ar ei chyfer. Bydd yn rhaid iddo fod yn brosiect cenedlaethol a bydd angen cyd-ddealltwriaeth a chydweithio o fewn ystod eang o sefydliadau, mudiadau a chyrrff. Mae Cymwysterau Cymru yn croesawu'r cyfle i gydweithio â Llywodraeth Cymru a rhanddeiliaid eraill er mwyn gwireddu gweledigaeth y strategaeth.
4. Yma, byddwn yn rhoi ein safbwynt ar rai o'r prif heriau rydym yn credu y bydd angen i'r strategaeth ymdrin â hwy er mwyn gwireddu'r weledigaeth honno.

Diwygio'r cwricwlwm a chymwysterau

5. Fel y bydd y pwyllgor yn ymwybodol yn dilyn ein llythyr at Aelodau Cynulliad Cymru yn gynharach eleni², rydym wedi diwygio'r cymhwyster TGAU Cymraeg Ail Iaith i'w addysgu gyntaf o fis Medi 2017. Pan gaiff ei gyflwyno, bydd y ddarpariaeth cwrs llawn a chwrs byr presennol yn dod i ben.
6. Bydd y cymhwyster newydd yn gwneud y canlynol:

¹ <http://qualificationswales.org/publications/?lang=cy&category=Gohebiaeth>

² <http://qualificationswales.org/media/2064/llythyr-agored-i-ac-am-tgau-cai-cym.pdf>

- cryfhau'r ffocws ar siarad a gwrando er mwyn sicrhau bod gan ddysgwyr y sgiliau Cymraeg bob dydd y bydd eu hangen arnynt ar gyfer y byd go iawn;
 - dileu'r ddibyniaeth ar eirfa a phynciau â diffiniad cul a all gyfyngu ar ddysgu a chyrhaeddiad yn yr iaith;
 - cadarnhau'r disgwyliad y dylai'r oriau addysgu fod yr un peth â chyrsgiau TGAU eraill.
7. Gwyddom eisoes o'n hymgysylltiad helaeth parhaus â rhanddeiliaid yn y maes hwn y bydd y newidiadau hyn yn gofyn am ddull gweithredu gwahanol i addysgu'r pwnc, a fydd yn her sylweddol i rai ysgolion. Pryder penodol y clywn amdano'n aml yw'r prinder athrawon sy'n gymwys ac sydd wedi'u hyfforddi'n ddigonol i addysgu'r pwnc. Fel y soniwyd gennym eisoes, rydym yn ystyried y newidiadau rydym wedi'u cyflwyno i'r cymhwyster hwn fel cam interim cychwynnol tuag at gael gwared â'r gwahaniaeth rhwng addysg a chymwysterau Cymraeg a Chymraeg Ail iaith. Ni ellir tanbrizio maint yr her o ran gwella sgiliau ac ehangu'r gweithlu addysg.
8. Cefnogwn ymrwymiad Llywodraeth Cymru i gael gwared â'r gwahaniaeth rhwng Cymraeg a Chymraeg Ail iaith fel rhan o'r diwygiadau i'r cwricwlwm, yn seiliedig ar gontinwmm sengl ar gyfer caffael a datblygu'r iaith Gymraeg. Credwn y bydd yn cynorthwyo dysgwyr i gyflawni eu llawn potensial. Bydd hyn, yn ei dro, yn cyfrannu at ddatblygu gweithlu addysg y dyfodol. Rydym yn gweithio gyda Llywodraeth Cymru i ddeall dulliau asesu addas ar gyfer y cwricwlwm newydd. I ddatblygu ein syniadau mewn perthynas â chymwysterau, rydym wedi comisiynu Prifysgol Cymru Y Drindod Dewi Sant i ymchwilio i sut y gellid datblygu continwmm caffael iaith i ategu prosesau addysgu a dysgu da a phrosesau asesu effeithiol. Rydym yn bwriadu comisiynu gwaith ymchwil pellach yn gynnar yn y flwyddyn newydd i edrych ar wahanol ddulliau gweithredu i fynegi'r continwmm fel y gallwn ystyried goblygiadau o ran asesu a chymwysterau.

9. Gwyddom mai un o'r ffactorau mwyaf allweddol sy'n cyfrannu at gaffael a dilyniant iaith llwyddiannus yw rhoi cynifer o gyfleoedd â phosibl i ddysgwyr glywed, gweld a defnyddio'r iaith. Mae hyn yn unol â'r weledigaeth a nodwyd gan yr Athro Graham Donaldson yn ei adroddiad 'Successful Futures', sef i ddysgwyr ddatblygu eu hyfedredd mewn ieithoedd, llythrennedd a chyfathrebu ar y cyd â holl feysydd eraill y cwricwlwm.
10. Bydd caffael iaith yn effeithiol mewn ysgolion yn allweddol i gyflwyno'r strategaeth. Cefnogwn amcan Llywodraeth Cymru o greu 'gweithlu â'r sgiliau perthnasol i addysgu a darparu gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg', gan fod angen gweithlu Cymraeg cymwys, o ansawdd uchel arnom. Cam pwysig o'r cychwyn fydd i Lywodraeth Cymru gael dealltwriaeth lawn o'r capasiti a'r gallu sydd eisoes yn bodoli mewn perthynas â sgiliau Cymraeg mewn ysgolion. Bydd angen i hyn fwrw rhaglen bendant o waith yn ei blaen i feithrin y capasiti a'r gallu hwnnw dros y blynyddoedd i ddod – bydd angen i hyn effeithio ar y cymhellion i ddod yn athro, hyfforddiant cychwynnol athrawon a datblygiad proffesiynol parhaus i athrawon presennol.
11. Mae cyflwyno'r cymwysterau newydd ar gyfer Cymru yn unig a'r Cwricwlwm i Gymru yn rhoi cyfle i ddatblygu darpariaeth sydd wedi'i theilwra i anghenion dysgwyr yng Nghymru. Fodd bynnag, mae'n cyflwyno her o ran sicrhau adnoddau addysgu a dysgu cyfrwng Cymraeg a dwyieithog. Nodwyd gan ysgolion fod y diffyg adnoddau Cymraeg, yn benodol, sydd ar gael yn rhwystr wrth gyflwyno cymwysterau drwy gyfrwng y Gymraeg.
12. Mae cymwysterau a gaiff eu hastudio gan ddysgwyr yng Nghymru yn unig yn sylweddol llai atyniadol i gyhoeddwy'r masnachol na rhai a gaiff eu hastudio ledled y tair gwlad. O ganlyniad, mae'r adnoddau sydd ar gael i ddysgwyr yng Nghymru wedi lleihau. Mae'r effaith yn waeth ar gyfer adnoddau cyfrwng Cymraeg. O ganlyniad, mae angen system fwy

effeithiol ac effeithlon o ran ymateb y Llywodraeth er mwyn sicrhau na fydd dysgwyr yng Nghymru dan anfantais. Gellir gwireddu hyn drwy gynllunio'n ofalus a chydweithredu'n gynnar â rhanddeiliaid, yn cynnwys cyhoeddwr a sefydliadau hyfforddi. Y wers bwysig a ddysgwyd o'r rhaglen bresennol ar gyfer diwygio cymwysterau TGAU a Safon Uwch yw bod rhaid i'r rhaglen newid ganiatáu digon o amser am 'barodrwydd y system gyfan' – nid yw hyn wedi bod yn bosibl yn y diwygiadau presennol oherwydd diwygiadau cyfochrog yn Lloegr.

Argaeledd cymwysterau cyfrwng Cymraeg a dwyieithog

13. Cydnabyddwn bwysigrwydd ceisio ystod eang o gymwysterau cyfrwng Cymraeg a dwyieithog ar gyfer dysgwyr yng Nghymru. O ganlyniad, cynigiwn grant iaith Gymraeg i helpu cyrff dyfarnu i ymateb i'r galw am asesu drwy gyfrwng y Gymraeg. Ers hyrwyddo argaeledd y grant hwn, bu cynnydd nodedig yn y ceisiadau. Fodd bynnag, mae terfyn ar yr adnoddau sydd gennym i drefnu bod y grantiau hyn ar gael a hefyd ymatebolrwydd y cyrff dyfarnu i'r ysgogiad ariannol.
14. Un o'r rhwystrau mwyaf sylweddol a nodwyd gan gyrff dyfarnu o ran darparu cymwysterau drwy gyfrwng y Gymraeg yw'r diffyg staff sy'n gallu asesu cymwysterau drwy gyfrwng y Gymraeg heb gyfieithiad, neu'r rhai sy'n teimlo'n ddigon hyderus i wneud hynny. Rydym yn archwilio dulliau posibl i gyrff dyfarnu gysylltu ag unigolion a all ddarparu gwasanaethau asesu a sicrhau ansawdd drwy gyfrwng y Gymraeg ac yn ddwyieithog. Fodd bynnag, datrysiad byr dymor yw hyn ac nid yw'n ymdrin â'r materion ehangach o ran y gweithlu.
15. Edrychwn ymlaen at drafod y materion hyn ymhellach gyda'r Pwyllgor ym mis Rhagfyr.

Yn ddiffuant

Ann Evans

Philip Blaker

Cadeirydd

Prif Weithredwr

1. Cynllunio'r gweithlu

- 1.1 Mae angen cofio pwysigrwydd cyfraniad gweithlu pob sector addysg er mwyn gwireddu gweledigaeth Miliwn o Siaradwyr Cymraeg.
- 1.2 Gyda'r addewid o gynnig 30 awr o ofal plant am ddim, bydd angen cynllunio'n ddi-oed i sicrhau y gellir darparu'r cynnig yn y Gymraeg, ac i hyrwyddo'r cynnig hwnnw. Bydd cydweithio gyda Mudiad Meithrin yn hanfodol i sicrhau bod gweithlu â sgiliau digonol yn ei le, gan gynnwys ehangu llwybrau hyfforddiant megis Cam wrth Gam, a llwybrau eraill, gan gynnwys cyrsiau cyfrwng Cymraeg mewn colegau addysg bellach.
- 1.3 Mae'r cyfnod cyn addysg orfodol, ysgolion, addysg bellach ac addysg uwch a gweithlu gwasanaethau cymorth i ddisgyblion oll â chyfraniad allweddol ac mae angen datblygu sgiliau'r ymarferwyr yn y Gymraeg.
- 1.4 Mae angen ystyried pwysigrwydd gwella dealltwriaeth y gwasanaeth sifil am faterion y Gymraeg. Yn rhy aml nid yw'r Gymraeg yn cael ystyriaeth ddigonol na digon arbenigol wrth gynllunio strategaethau, polisiau a deddfwriaeth. Mae'r sefyllfa digon tebyg ar lefel Llywodraeth Leol.
- 1.5 Mae recriwtio'r niferoedd cywir a'r bobl gyda'r sgiliau sydd angen arnom i'r swyddi amrywiol hyn yn holl bwysig. Er mwyn gallu gwneud hyn yn effeithiol mae angen cael gwybodaeth drylwyr am natur y gweithlu presennol a chynllunio'n strategol gan gynnwys targedau a cherrig milltir i fesur llwyddiant dros amser. Mae hyn yn arbennig o bwysig at bwrpas ateb gofynion y Cwricwlwm newydd a

Strategaeth Miliwn a Siaradwyr Cymraeg. Mae angen sicrhau trosolwg a chynllunio strategol er mwyn gosod targedau clir ac uchelgeisiol ar gyfer:

- cynyddu niferoedd / canrannau myfyrwyr i ddilyn y cyrsiau Addysg Gychwynnol Athrawon trwy gyfrwng y Gymraeg ar gyfer addysgu ym mhob cyfnod allweddol a phob pwnc
- cynyddu nifer yn dilyn cwrs Cymraeg fel pwnc.
- Cynyddu niferoedd (trwy feithrin ei sgiliau) sydd yn hyderus i gyfrannu at greu ethos Cymreig mewn ysgolion.

1.6 Gellir dadlau bod y broblem o gynllunio'r gweithlu addysg yn broblem systemig hir dymor. Mae gormod yn cael ei adael i hap a damwain ar hyn o bryd. Hyderwn bydd y gwaith paratoi sydd wedi ei gychwyn gan y Llywodraeth ar gyfer casglu data yn dod â gwybodaeth fwy penodol am y gweithlu addysg, gan gynnwys lefel hyfedredd / cymwysterau Cymraeg a dyheadau'r gweithlu ar gyfer eu gyrfa. Mae'n bwysig defnyddio dull effeithiol, hwylus o gasglu data angenrheidiol ac i wneud hyn cyn gynted â phosib.

1.7 Yn y cyfamser, nes bod y system yn ei le ar gyfer casglu data mae angen gweithredu ar yr hyn rydym yn gwybod yn bendant, e.e.:

- nid ydym yn hyfforddi digon o athrawon i addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg nac i arbenigo yn y Gymraeg fel pwnc
- mae'n ymddangos yn flynyddol nad yw'r Sefydliadau Addysg Uwch yn ymwybodol o'r niferoedd o fyfyrwyr sydd yn gallu siarad Cymraeg, os nad ydynt yn dilyn cwrs / cyrsiau cyfrwng Cymraeg
- mae 27% o athrawon sydd wedi cofrestru gyda Chyngor y Gweithlu Addysg yn dweud eu bod yn gallu addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg (bydd angen llawer mwy o athrawon cyfrwng Cymraeg na hyn er mwyn gwireddu'r weledigaeth)

– mae 33% o athrawon sydd wedi cofrestru gyda CGA yn dweud eu bod yn gallu siarad Cymraeg

1.8 Mae'r newidiadau i drefniadau Addysg Gychwynnol Athrawon a'r system achredu newydd yn cynnig cyfle. Gellir defnyddio'r system achredu i sicrhau bod llefydd cyfrwng Cymraeg a'r Gymraeg fel pwnc ar gael ac yn cael eu llenwi yn y sefydliadau addysg uwch / partneriaethau. Mae angen gosod targedau ar gyfer hyn a chynyddu'r niferoedd.

1.9 Yn anffodus nid yw'r ymgynghoriad am drefniadau newydd ar gyfer Achredu Addysg Gychwynnol Athrawon yn achub y cyfle i bennu targedau. Nid yw'n cynnwys manylion am sut i sicrhau niferoedd digonol o gyfleoedd i ddilyn cyrsiau cyfrwng Cymraeg na gosod targedau ar gyfer denu myfyrwyr i ddilyn cyrsiau trwy gyfrwng y Gymraeg neu'r Gymraeg fel pwnc mewn sefydliadau addysg uwch / partneriaethau. Cred UCAC bod angen i bob SAU/partneriaeth gynnig llwybr cyfrwng Cymraeg ac amlinellu natur y llwybr, a'r gofynion o ran y meini prawf fel rhan o'r broses achredu.

1.10 Does dim byd yn y ddogfen ymgynghorol yn gosod y cyfrifoldeb dros fonitro cynnwys cyrsiau cyfrwng Cymraeg a cwotas niferoedd myfyrwyr cyfrwng Cymraeg yn nwylo Corff Achredu. Mae hyn yn enghraifft o ddiffyg cyd-lynu ar draws polisïau a diffyg prif-ffrydio'r Gymraeg wrth gynllunio a chyflwyno newidiadau i'r gyfundrefn addysg. Rhaid peidio â cholli'r cyfle i greu cyfundrefn newydd Addysg Gychwynnol Athrawon bydd yn arwain at dargedau ar gyfer llefydd cyfrwng Cymraeg, siaradwyr cyfrwng Cymraeg a Chymraeg fel pwnc.

1.11 Dylai fod modd dilyn y cwrs yn gyfan gwbl ac yn rhannol trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae angen diffiniad llawer mwy eglur o'r hyn sy'n cael ei gyfrif yn gwrs 'cyfrwng Cymraeg' neu'n gwrs sy'n

cymhwyso athrawon i addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg; mi allai gwmpasu Tystysgrif Sgiliau Iaith Gymraeg y Coleg Gymraeg Cenedlaethol er mwyn rhoi sicrwydd i gyflogwyr o'r medrau dan sylw; mae angen symud ymlaen o'r cynllun peilot ar fyrder.

1.12 Rhaid i ni gofio pwysigrwydd bod y sefydliadau addysg â darlithwyr / tiwtoriaid sydd yn gallu darparu elfennau'r cwrs / cefnogaeth trwy gyfrwng y Gymraeg a bod yr asesu hefyd trwy gyfrwng y Gymraeg.

1.13 O gynllunio'r ddarpariaeth yn well, a chreu darpariaeth fwy pwrpasol, mae angen mynd ati i recriwtio'n weithgar, gan gynnwys ymgyrchoedd marchnata, i ddenu'r niferoedd gofynnol o ymgeiswyr cymwys. Mae angen pwyslais ar ddenu siaradwyr Gymraeg gyda sgiliau Gymraeg da i'r proffesiwn. Mae lle i hybu addysgu fel gyrfa yn ein hysgolion cyfrwng Gymraeg yn gyffredinol a'n prifysgolion. Gellir hybu addysgu fel proffesiwn yn y prifysgolion gan dargedu myfyrwyr y Gymraeg fel pwnc a myfyrwyr sydd yn dilyn cyrsiau gradd cyfrwng Gymraeg.

1.14 Yn ôl Bwletin Ystadegol Llywodraeth Cymru 'Hyfforddiant Cychwynnol Athrawon yng Nghymru, 2014/15' (27 Hydref 2016 SB 46/2016), o'r sawl a gwblhaodd cyrsiau HCA yng Nghymru yn 2013/14, roedd 20% wedi cwblhau cwrs "a oedd naill ai wedi eu galluogi i addysgu'n ddwyieithog neu wedi arwain at dystysgrif ffurfiol o addysg ddwyieithog". Roedd hyn 1% yn is nag yn 2013/14. Mae'n amlwg nad yw 20% yn mynd i fod yn ddigonol i gyflenwi ar y raddfa fydd ei angen, yn enwedig gan fod ansicrwydd ynghylch union natur mewnbwn ieithyddol y cyrsiau. Bydd angen pennu targedau twf, a strategaeth recriwtio uchelgeisiol.

2. Cefnogaeth i'r gweithlu: datblygiad proffesiynol parhaus

- 2.1 Mae angen darganfod beth yw dyheadau'r gweithlu presennol o ran gwella sgiliau Cymraeg / cyfleoedd defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle a chynllunio ac ariannu hyfforddiant o safon uchel i fynd i'r afael â'r anghenion hyn. Mae sawl categori o gefnogaeth debygol sydd angen a bydd angen teilwra cefnogaeth at anghenion yr unigolyn ond gwneud hynny'n strategol. Mae'n rhaid i unrhyw hyfforddiant ddigwydd tu fewn y diwrnod gwaith.
- 2.2 Gall fod rôl gan y Ganolfan Dysgu Cymraeg Cenedlaethol, yr ALL a'r Consortia i gefnogi gyda'r fath hyfforddiant.
- 2.3 Ar hyn o bryd mae 12,292 (33%) o athrawon sydd wedi cofrestru gyda CGA (Cyngor y Gweithlu Addysg) yn dweud eu bod yn siaradwyr Cymraeg; mae 10,139 (27%) ohonynt yn nodi eu bod yn gallu addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae'n debygol byddai'r 2000+ o athrawon hyn nad ydynt yn teimlo'n hyderus i addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg ar hyn o bryd, yn awyddus i wella'i sgiliau fel bod modd iddynt wneud cyfraniad at naill ai Gymreigio ethos eu hysgol neu wneud ychydig o addysgu cyfrwng Cymraeg.
- 2.4 Bydd angen sicrhau bod modd adeiladu ar sgiliau Cymraeg y gweithlu dros gyfnod (yn ôl dymuniad yr unigolyn). Mae'n bosib byddai cyflwyno gwybodaeth i rai am y Gymraeg a'r disgwyliadau o ran hawliau disgyblion a rhieni o fudd. Mae'n bwysig torri lawr rhwystrau a pheidio â gelyniaethu pobl.
- 2.5 Mae'n bosib bydd rhai athrawon (sydd ar hyn o bryd yn y grŵp sylweddol sydd heb nodi unrhyw wybodaeth am eu gallu yn y Gymraeg wrth gofrestru gyda CGA) â rhywfaint o sgil ond yn hollol anhyderus. Gydag anogaeth efallai byddai modd datblygu eu sgiliau hwy.

- 2.6 Mae angen mynediad at hyfforddiant o safon uchel yn ystod pob cam o'r yrfa ac mae cyrsiau datblygu sgiliau Cymraeg a chysiau cyfrwng Cymraeg o safon uchel ar gyfer y gweithlu cyfrwng Cymraeg yn rhan annatod o hyn.
- 2.7 Mae'r Cynllun Sabothol wedi cael cryn lwyddiant (gweler 'Gwerthusiad o'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg: Adolygiad o'r Cynllun Sabothol Iaith Gymraeg ar gyfer ymarferwyr addysgol: profiad cyfranogwyr 2011–2012 (Ionawr 2014)), a dylid edrych ar opsiynau ar gyfer ei ymestyn, gan gynnwys ar y cyd gyda'r Ganolfan Dysgu Cymraeg Cenedlaethol.
- 2.8 Prif wendid y Cynllun Sabothol fu'r anhawster i ryddhau athrawon o'r ysgolion, a hynny er bod telerau'r cynllun yn hael o ran tâl ar gyfer cyflenwi. Mae'n werth ystyried sut i gymell ysgolion i wella sgiliau ieithyddol eu staff, ac felly cynyddu eu parodrwydd i ganiatáu staff i fynychu'r Cynllun Sabothol.
- 2.9 Bydd angen ystyried cynnig amrywiol llwybrau a mathau o hyfforddiant, ar y cyd â'r Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol, er mwyn cyrraedd y nifer fwyaf posib o ymarferwyr, gan gynnwys cyrsiau ar-lein/dysgu o bell.
- 2.10 Yn yr un modd â phobl eraill sy'n dysgu'r iaith, neu'n gwella'u sgiliau, bydd angen cyfleoedd anffurfiol, cymdeithasol y tu allan i'r gweithle; cyfleoedd sydd o bosib yn agor drysau i gymunedau diddordeb gan gynnwys ar-lein. Mae cefnogaeth ar ôl dychwelyd i'r gweithle ar ôl bod ar gwrs iaith yn hollbwysig, ac mae angen cynllunio ar gyfer hynny – o fewn y gweithle a thu hwnt.
- 2.11 Gyda gwahaniaethau cynyddol rhwng systemau addysg Cymru, Lloegr, Yr Alban a Gogledd Iwerddon, bydd angen ystyried yr angen am gyflwyniad o ryw fath, neu gwrs pontio ar gyfer y sawl sydd

wedi cymhwyso tu allan i Gymru sydd am ddod i weithio yma. Os felly, gellid cynnwys cyflwyniad i'r Gymraeg, o ran ymwybyddiaeth iaith, ac o ran sgiliau sylfaenol (neu fwy).

3. Cefnogaeth i'r gweithlu: adnoddau cyfrwng y Gymraeg / y Gymraeg fel pwnc

- 3.1 Mae adnoddau addysgiadol o safon ac ansawdd uchel yn hanfodol. Cyfeiriodd y Prif Weinidog at bwysigrwydd geiriaduron ac adnoddau digidol wrth lansio'r strategaeth newydd.
- 3.2 Mae angen mwy sylfaenol na hynny – am yr adnoddau sydd yn hanfodol ar gyfer addysgu cyrsiau TGAU /UG/U newydd. Ni ddylai'r gweithlu fod yn cyfieithu adnoddau oherwydd nid yw'r gwrslyfrau Cymraeg yn barod erbyn cychwyn addysgu'r manylebau newydd. Mae hyn yn creu llwyth gwaith aruthrol ac yn annheg ar y gweithlu a'r disgyblion. Mae angen cynllunio rhaglen gydag amserlen gadarn ar gyfer paratoi adnoddau i gyd-fynd â chyrsiau / cymwysterau newydd. Mae gan Cymwysterau Cymru rôl bwysig i chwarae yn sicrhau hyn.

4. Ehangu addysg cyfrwng Cymraeg / newid Categori Iaith Ysgol – Symud ar hyd y Continwmm

- 4.1 Mae angen cynllun manwl, penodol ac uchelgeisiol, gyda champau gweithredu clir, targedau twf a chyllideb; bydd angen nodi'r prif bartneriaid a sicrhau bod cyfundrefn yn ei lle sy'n golygu eu bod nhw'n atebol i'r cynllun.
- 4.2 Bydd angen iddo gwmpasu'r blynyddoedd cynnar, ysgolion cyfrwng Cymraeg, ehangu'r ddarpariaeth Gymraeg mewn ysgolion Saesneg, addysg ôl-16 mewn ysgolion a cholegau addysg bellach, prentisiaethau a dysgu seiliedig ar waith, dysgu gydol oes ac addysg uwch.
- 4.3 Mae angen sicrhau cefnogaeth i ysgolion gynllunio ar gyfer symud ar hyd y continwmm – o newid ethos ysgol i ychwanegu at

weithgareddau a dysgu cyfrwng Cymraeg; cynllunio'r gweithlu a chyfathrebu gyda rhieni.

- 4.4 Mae rhieni a llywodraethwyr yn grwpiau pwysig a dylanwadol. Mae cyfleoedd i ddarparu gwybodaeth, arweiniad a hyd yn oed hyfforddiant i lywodraethwyr, ac mae hynny'n cynnig cyfle o ran trosglwyddo negeseuon a gwybodaeth allweddol. Gyda newidiadau i'r rheoliadau sy'n rheoli cyrff llywodraethu ysgolion yn yr arfaeth, a phwyslais newydd ar sicrhau lefelau addas o arbenigedd, gellid sicrhau bod dealltwriaeth o werth, pwysigrwydd a rôl y Gymraeg (a hynny o fewn cyd-destun continwwm ieithyddol ysgolion) yn un o'r meysydd hynny.

5. Strwythurau o amgylch yr ysgol

- 5.1 Dylid sicrhau bod modd i weinyddiaeth fewnol ysgolion ddigwydd yn y Gymraeg – o safbwynt perthynas yr ysgol â'r Awdurdod Lleol, y consortiwm rhanbarthol, Llywodraeth Cymru, Estyn ac unrhyw gyrff/asiantaethau swyddogol eraill.
- 5.2 O ran y corff llywodraethol, dylai'r Awdurdod Lleol sicrhau bod modd i'r cyfarfodydd ddigwydd drwy gyfrwng y Gymraeg, ble mae'r ysgol yn dymuno gwneud hynny, drwy ddarparu cyfieithu (ar y pryd yn y cyfarfod; a chyfieithu unrhyw ddogfennaeth berthnasol) ar gyfer unrhyw aelodau o'r corff nad ydynt yn medru'r Gymraeg.
- 5.3 Rydym eisoes wedi crybwyll pwysigrwydd cynnig gofal plant yn y Gymraeg. Mae hynny'r un mor wir ar gyfer gwasanaethau cofleidiol eraill, megis clybiau brecwast, clybiau ar ôl ysgol, clybiau gwyliau, gweithgareddau allgyrsiol (trwy'r ysgol, ac eraill). Mae angen ystyried y gweithwyr hynny a'u rôl a sut i ddatblygu eu gallu i ddarparu gwasanaeth yn y Gymraeg.

UCAC

Tachwedd 2016

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Cynnwys

1. Crynodeb o werthusiad Wavehill o brosiect Gweithio'n Gymraeg Urdd Gobaith Cymru a ddarparwyd mewn cydweithrediad ffurfiol gyda Gyrfa Cymru – cyhoeddwyd Mai 2014 Cyfnod gweithredu'r peilot – Gorffennaf 2013 hyd at fis Mawrth 2014.....	1
2. Data o aelodaeth yr Urdd fesul rhanbarth ar sail iaith	6
3. Gwerthusiad o gynllun Llwybrau i'r Brig Urdd Gobaith Cymru – Gan Wavehill Mawrth 2013 – Gweithredol 2009 hyd at 2013.....	7
4. Adroddiad ar Waith Cymraeg pob Dydd –2015 –2016.....	8

1. Crynodeb o werthusiad Wavehill o brosiect Gweithio'n Gymraeg Urdd Gobaith Cymru a ddarparwyd mewn cydweithrediad ffurfiol gyda Gyrfa Cymru - cyhoeddwyd Mai 2014 Cyfnod gweithredu'r peilot - Gorffennaf 2013 hyd at fis Mawrth 2014

Roedd 'Gweithio'n Gymraeg' yn brosiect a weithredwyd gan Urdd Gobaith Cymru. Roedd yn targedu pobl ifanc rhwng 14 ac 19 oed er mwyn iddynt allu cyflawni eu potensial ac er mwyn sicrhau eu bod yn gallu gwneud y mwyaf o'r Gymraeg wrth ddod yn rhan o'r byd gwaith. Roedd prosiect yn targedu pobl ifanc oedd mewn risg o ddatgysylltu eu hunain o fyd addysg, sydd heb reolaeth yrfaol dda a/neu sydd wedi eu cyfeirio at gymorth ychwanegol gan Yrfa Cymru a/neu'r Ysgol.

Prif ffocws y prosiect oedd sicrhau bod darpariaeth anffurfiol megis gweithgareddau allgyrsiol, sesiynau ieithyddol ychwanegol a darparu achrediadau (yn uniongyrchol neu wedi ei chyd-drefnu ag eraill) cyfrwng

Cymraeg ar gael i bobl ifanc sydd wedi derbyn addysg drwy gyfrwng y Gymraeg. Treuliyd amser, yn hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg fel sgil economaidd ac fel mantais wrth geisio am waith, cynyddu'r nifer o leoliadau cyfrwng Cymraeg sydd ar gael i bobl ifanc dderbyn profiad gwaith. Disgrifiwyd y prosiect fel un arloesol a chreadigol a chafodd ei beilota mewn chwe ardal amrywiol yng Nghymru.

Er sawl ymgais at Lywodraeth Cymru a'i awgrym i ymgeisio ar gyfer arian WEFO a chreu prosiect cenedlaethol ar y cyd gyda Gyrfa Cymru, nid oedd ganddynt yr awydd i gyllido ymhellach.

Allbynnau'r Prosiect

- Cyflogwyd 6 aelod o staff i wireddu amcanion y prosiect.
- Denwyd 914 o bobl ifanc i fod yn rhan o'r prosiect a chofnodi gwelliant un lefel mewn allbwn
- meddal.
- Cofnodwyd 656 ar gyfer mesur cynnydd drwy ddull 'Dangos Llwyddiant' gan ystyried gwelliant yn y canlynol; sgiliau addas a pherthnasol ar gyfer cyflogaeth, gweithio gydag eraill, parch at eraill, ysgogiad ac annibyniaeth, a gallu a hyder i ddefnyddio'r Gymraeg.
- Cydweithiwyd gydag 11 o sefydliadau addysgol i weithredu'r prosiect – roedd y rhain yn ysgolion a nodwyd gan Gyrfa Cymru fel rhai oedd angen cymorth ychwanegol yn y Gymraeg a sgiliau cyflogadwyedd
- Cynhaliwyd sesiynau Ymwybyddiaeth Iaith dwys i 670 o bobl ifanc er mwyn codi gwerth y
- Gymraeg, drwy ystyried ei gwerth yn y byd gwaith ac yn gymdeithasol.
- Achredwyd 423 o bobl ifanc fel rhan o'r prosiect.

Yn yr adroddiad (wedi atodi) tudalennau 26–28 – gweler y 4 tabl canlynol

Tabl 2: Proffil Ieithyddol y Bobl Ifanc a Gyfranogodd yn y Prosiect yn ôl Ardal:

Tabl 3: Defnydd Ieithyddol Pobl Ifanc Gyda'u Ffrindiau

Tabl 4: Pwysigrwydd y Gymraeg i'r Dyfodol ym Marn y Bobl Ifanc cyn y Prosiect (%)

Tabl 5: Pwysigrwydd y Gymraeg i'r Dyfodol ym Marn y Bobl Ifanc ar ôl y Prosiect (%)

Roedd y Gweithio'n Gymraeg wedi llwyddo i newid ymddygiad ac agweddau er enghraifft

Hyder

“Roedd mwyafrif y bobl ifanc wedi mynegi eu bod yn “teimlo gymaint mwy hyderus,” wrth siarad Cymraeg ar ôl cymryd rhan yn y prosiect. Mynegodd un person ifanc mai “cwrteisi ac nid lifestyle,” oedd siarad Cymraeg cyn cymryd rhan, ond fod hyn bellach wedi newid a'u bod “yn ei defnyddio lot, lot mwy nawr.” Yn benodol, roedd nifer o'r bobl ifanc yn teimlo nad oedd llawer o bwrpas i ddefnyddio'r iaith heblaw am yn yr ysgol, ond erbyn hyn eu bod yn teimlo “bod llawer mwy o gyfleoedd ychwanegol oherwydd y prosiect a dysgu sut i siarad Cymraeg gwell.”

Cyfathrebu

Drwy ymgysylltu a'r bobl ifanc a'u hannog i gymryd rhan yn y gweithgareddau, roedd nifer o'r bobl ifanc yn “dysgu sut i siarad gyda phobol yn well” a sut i gyfathrebu ymysg ei gilydd yn ogystal. Gellir dadlau bod hyn o ganlyniad i fagu gwell hyder wrth ddefnyddio'r Gymraeg ac wrth gymryd rhan mewn gweithgareddau tu mewn a thu allan i'r ysgol oedd yn eu gorfodi i gyfathrebu gydag eraill megis cyrsiau awyr agored, cymhwyster gwaith ieuencid a'r achrediadau'n gyffredinol. Mae hyn hefyd yn ffactor mae cyflogwyr yn parchu ac yn chwilio amdano mewn pobl ifanc.

Mynegodd un person ifanc ei fod yn “teimlo fel esiamp! dda i ddisgyblion eraill yr ysgol, yn enwedig y rhai iau,” a bod y profiadau newydd wedi galluogi iddo gyfathrebu’n well gydag athrawon a’i gyfoedion.

Cyfleoedd ac Opsiynau Newydd

“Doedd dim pwrpas i fi siarad Cymraeg cynt, a ni just fel, beth yw’r pwynt rili, ond pan ti’n gweld petha fatha jobsys a gyrfaoedd a stwff sydd ar gael allan yna i bobl sy’n siarad Cymraeg, a bod cyflogwyr yn licio gweld Cymraeg ar CV ti, mae’n gwneud i ti sylweddoli.”

Datblygu Sgiliau

Mae prosiect Gweithio’n Gymraeg wedi darparu cyfres o sgiliau newydd iddynt allu eu datblygu, cyfle nad oedd ar gael o’r blaen iddynt. Fel yr amlygwyd gan un person ifanc:

“Doedd gan yr athrawon dim amser i fi, doeddwn i ddim yn neud y gwaith yn y dosbarth ac ro’n i just yn chwarae o gwmpas rili. Dwi di cal neud pethau newydd nawr sy’n golygu fydd gen i rhywbeth i roi ar CV fi.”

Newid Agwedd

Cafwyd newid agwedd yn ogystal tuag at y Gymraeg fel sgil gwaith neu sgil gwerthfawr a defnyddiol ar gyfer y dyfodol. Er enghraifft, ac fel yr amlygodd un person ifanc:

“Doeddwn i ddim yn siarad Cymraeg lot o’r blaen. Do ni’m yn gweld y pwynt rili, everyone understands English don’t they! Ond dwi siarad o lot mwy nawr ac yn meddwl ella fydd mwy o siawns i fi gal joban ar diwedd pob dim.”

Sylwadau Rhandeiliaid

- Amlygwyd yn bennaf bod pobl ifanc wedi cael y cyfle i “fod yn rhan o weithgareddau tu allan i’r bocs”.
- Y bobl ifanc wedi cael “hyder” wrth weithio gyda phobl ifanc eraill a chyda mudiadau oedd yn darparu gwasanaethau eraill.

- Awgrymwyd bod gwerth y prosiect gymaint yn fwy oherwydd bod mudiadau yn cydweithio er mwyn darparu gwasanaeth mwy cyflawn nad oedd yn cael ei ddyblygu mewn unrhyw faes arall.
- Roedd gallu cydweithio ar weithgareddau megis ysgrifennu CV, cyfweiliadau ffug ac achrediadau yn effeithiol iawn.
- Awgrymwyd bod y prosiect, unwaith yn rhagor, wedi llwyddo i gyfuno dulliau addysg ieuenctid anffurfiol a dulliau addysg mwy ffurfiol yr ysgol, drwy gydweithio a threfnu gweithgareddau effeithiol.

“Mae’r swyddogion wedi bod yn wych. Mae nhw wedi neud i ni feddwl am ffyrdd o gael pobl ifanc i gymryd rhan mewn pethau gwahanol a sut i engagio a nhw rili. Mae’n anodd oherwydd dim ond hyn a hyn o oriau sydd mewn diwrnod a ti methu rhoi amser i bawb.

Mae’r Urdd wedi dangos i ni fod o’n bosib rhoi’r cyfrifoldeb i aelodau eraill o’r chweched i edrych ar ôl a helpu disgyblion eraill.”

Daeth 2 argymhelliad o’r adroddiad, ac mae’r Urdd yn parhau i weithio ar y rhain.

- Bod y berthynas rhwng yr Urdd a mudiadau eraill sydd yn darparu gwasanaethau i bobl ifanc yn cael ei gynnal ac yn parhau i fod o fudd i bobl ifanc o safbwynt cyfleoedd a chefnogaeth yn gyffredinol.
- Awgrymwyd y byddai buddsoddiad hirdymor, ychwanegol yn gwireddu’r Strategaeth
- Ieuenctid ymhellach, drwy hybu pobl ifanc i ystyried eu sgiliau cyflogadwyedd a’r
- cyfleoedd posib ar eu cyfer. Yn ogystal, byddai’n brosiect effeithiol wrth geisio pontio rhwng sefydliadau gwaith ieuenctid statudol a gwirfoddol.

2. Data o aelodaeth yr Urdd fesul rhanbarth ar sail iaith

Rhanbarth	Iaith		
	Dysgwyr	Cymraeg	Cyfanswm
	Aelodau	Aelodau	Aelodau
Ynys Môn	445	2,432	2,877
Eryri	182	4,240	4,422
Meirionnydd	138	1,734	1,872
Conwy	1,118	1,627	2,745
Dinbych	1,054	1,397	2,451
Fflint a Wrecsam	2,091	1,494	3,585
Maldwyn	1,207	1,077	2,284
Brycheiniog a Maesyfed	187	351	538
Ceredigion	843	3,630	4,473
Gorllewin Myrddin	533	2,387	2,920
Dwyrain Myrddin	975	2,138	3,113
Penfro	1,499	1,541	3,040
Gorllewin Morgannwg	988	2,320	3,308
Morgannwg Ganol	1,638	2,001	3,639
Cymoedd Morgannwg	1,232	1,348	2,580
Caerdydd a'r Fro	964	3,614	4,578
Gwent	2,521	2,252	4,773
Tu allan i Gymru	31	89	120
	<i>17,646</i>	<i>35,672</i>	<i>53,318</i>

3. Gwerthusiad o gynllun Llwybrau i'r Brig Urdd Gobaith Cymru – Gan Wavehill Mawrth 2013 – Gweithredol 2009 hyd at 2013

Cyflwyniad

Nod cynllun Llwybrau i'r Brig yr Urdd oedd gwella sgiliau pobl ifanc yn y Gymraeg a chodi eu dyheadau. Roedd yn rhoi'r cyfle i'r bobl ifanc oedd yn cymryd rhan i feithrin sgiliau oedd yn gysylltiedig â byd gwaith, ynghyd â gwella hyder pobl ifanc er mwyn iddynt symud ymlaen yn hyderus trwy gyfrwng y Gymraeg i addysg uwch a chyflogaeth yn rhwyddach.

Allbynnau'r cynllun

Gwariant o £4.3 miliwn (gan gynnwys £2.1 m o arian Ewropeaidd)

5,676 o bobl ifanc wedi eu cynorthwyo

1,801 o gyfranogwyr 11–13 mlwydd oed

3,875 o gyfranogwyr 14–19 mlwydd oed

Ar gyfartaledd, gwariant o £744 fesul cyfranogwr

2,056 o bobl ifanc wedi ennill cymhwyster

Canfyddiadau'r gwerthusiad

Mae tystiolaeth fod canran uchel o'r cyfranogwyr y cynllun wedi elwa o'r profiad, gan gynnwys:

- Y data a gasglwyd o'r holiadur a ddosbarthwyd i gyfranogwyr wrth i'w hamser gyda'r cynllun ddod i ben (1,182 o ymatebion) sy'n dangos bod y mwyafrif helaeth (75%) yn credu bod cymryd rhan wedi bod o ryw fantais iddynt (er bod natur y fantais honno yn aneglur);
- Y data ar gyfer 1,443 o gyfranogwyr sydd yng nghronfa ddata Dangos Llwyddiant² y cynllun sy'n dangos bod newid positif wedi'i gofnodi ar gyfartaledd gyfer pob un o'r sgiliau a thueddiadau cymdeithasol ac emosiynol sydd yn y fframwaith.
- Astudiaethau achos ar gyfer unigolion sydd wedi cymryd rhan yn y cynllun³.

Mae barn staff a rhanddeiliaid yn cyd-fynd â'r uchod, ond yr effaith fwyaf amlwg iddynt hwy oedd datblygiad hyder y cyfranogwyr a oedd wedi cymryd rhan. Roeddent hefyd o'r farn fod y cynllun wedi cyflawni pob un o'r amcanion yng nghynllun busnes y cynllun.

Dangosodd y gwerthusiad bod 25% o gyfranogwyr y cynllun yn byw mewn ward sydd yn yr 20% mwyaf difreintiedig yng Nghymru, a 47% yn byw yn y 40% mwyaf difreintiedig (yn ôl Malc). Mae'r ffaith fod 25% o gyfranogwyr

cynllun Llwybrau i'r Brig yr Urdd yn dod o'r wardiau 20% mwyaf difreintiedig yn awgrymu bod y cynllun wedi llwyddo i ryw raddau i ymgysylltu â'r rheini sydd fwyaf mewn perygl.

Roedd staff a rhanddeiliaid allanol yn fwyaf cadarnhaol ynglŷn â'r amcan i gynyddu nifer y profiadau i bobl ifanc sy'n cael eu hachredu trwy gyfrwng y Gymraeg, amcan sydd yn amlwg yn bwysig o safbwynt yr Urdd.

Dengys y data fod canran uchel iawn o'r cyfranogwyr yn gallu deall (94%), siarad (90%), darllen (90%) ac ysgrifennu (90%) yn y Gymraeg ac yn amlwg nid yw hyn yn annisgwyl. Ond, mae'n ddiddorol bod 58% wedi dewis Saesneg fel yr iaith y byddent yn dymuno derbyn unrhyw ohebiaeth ynddi. Awgryma hyn fod y cynllun wedi gallu ymgysylltu â phobl ifanc sydd yn gallu'r Gymraeg ond sy'n dewis peidio â'i defnyddio iaith o ddydd i ddydd. Eto, mae hyn yn bwysig o bersbectif gallu'r cynllun i helpu i gyflawni amcanion yr Urdd. Roedd cyfweiliadau â rhanddeiliaid allanol yn awgrymu bod y cynllun wedi dechrau newid delwedd rhai pobl o'r Urdd a'r gweithgareddau y mae'r mudiad yn eu cynnig/hybu mewn ffordd bositif

4. Adroddiad ar Waith Cymraeg pob Dydd -2015 -2016

Gweler yr adroddiad – wedi atodi

Crynodeb

Nod gweithgareddau Cymraeg Bob Dydd yw cynnig cyfleoedd i ddisgyblion ysgolion uwchradd cyfrwng Saesneg i ymestyn eu defnydd o'r Gymraeg yn allgyrsiol.

Llwyddwyd i gyflawni'r holl ddeilliannau a nodwyd.

Deilliannau:

- 15+ o ddysgwyr TGAU, UG a SU Cymraeg yn fwy hyderus i siarad Cymraeg tu allan i'r gwersi.

- 15+ o ddysgwyr TGAU, UG a SU Cymraeg yn gwneud defnydd ehangach o'u sgiliau iaith Gymraeg.
- 15+ o ddysgwyr TGAU, UG a SU Cymraeg yn defnyddio'r Gymraeg gyda disgyblion eraill yr ysgol.
- Cynnydd yn nifer y disgyblion sy'n dewis TGAU Cymraeg ail iaith cwrs llawn (ble bo'n ddewisol) a'r nifer sy'n astudio UG a Safon Uwch Cymraeg ail iaith.

Diwedd

Contents

Contents	1
1. Summary of Wavehill’s evaluation of Urdd Gobaith Cymru’s Gweithio’n Gymraeg project, run in formal co-operation with Careers Wales – published in May 2014; Pilot implementation period – July 2013 until March 2014	1
2. Urdd membership data by region, based on language	6
3. Evaluation of Urdd Gobaith Cymru’s Routes to the Summit (Llwybrau i’r Brig) scheme – conducted by Wavehill in March 2013 – operational between 2009 and 2013.....	7
4. Report on work relating to the Welsh Everyday project – 2015–2016	9

1. Summary of Wavehill’s evaluation of Urdd Gobaith Cymru’s Gweithio’n Gymraeg project, run in formal co-operation with Careers Wales - published in May 2014; Pilot implementation period - July 2013 until March 2014

Gweithio’n Gymraeg was a project run by Urdd Gobaith Cymru. It was aimed at young people aged between 14 and 19, with the goal of ensuring that they could fulfil their potential and make the best use of the Welsh language in entering the world of work. The project targeted young people who were at risk of disengaging from education, who were not managing their careers well and/or who had been referred for additional support by Careers Wales and/or their school.

The main focus of the project was ensuring that informal Welsh-medium provision, such as extra-curricular activities, additional language sessions and the provision of accreditations (either directly or in conjunction with

others) was available to young people who had received their education through the medium of Welsh. Time was spent on promoting the use of the Welsh language as an economic skill and as a selling point when applying for work, and on increasing the number of Welsh-medium settings where young people could gain work experience. The project, which was described as innovative and creative, was piloted in six diverse areas of Wales.

In spite of several requests to the Welsh Government, and a suggestion that it should apply for WEFO funding to create a joint national project with Careers Wales, there was no desire to provide further funding.

Project outputs

- Six members of staff were employed to deliver the project's objectives.
- 914 young people were moved to take part in the project and to record a one-level improvement in soft outputs.
- 656 signed up to measure their progress through the 'Dangos Llwyddiant' (Demonstrating Success) approach, which considered improvements in the following areas: appropriate and relevant skills for employment, working with others, respecting others, motivation and independence, and the ability and confidence to use Welsh.
- There was collaboration with 11 educational institutions to implement the project. These were schools identified by Careers Wales as needing extra help with the Welsh language and skills relating to employability.
- Intensive language-awareness sessions were held for 670 young people in order to emphasise the value of the Welsh language, by discussing its value in the world of work and in society.
- 423 young people were accredited as part of the project.

Pages 26–28 of the report (attached) feature the following four tables:

Table 2: Linguistic Profile of Young People who Participated in the Project, by Area

Table 3: Young People's Language Usage with Friends

Table 4: Pre-project Views of Young People on the Importance of Welsh in the Future (%)

Table 5: Post-project Views of Young People on the Importance of Welsh in the Future (%)

Gweithio'n Gymraeg has managed to change behaviours and attitudes. For example:

Confidence

The majority of young people said that that they felt "so much more confident" when speaking Welsh after taking part in the project. One young person said that speaking Welsh before the project was a matter of "courtesy and not lifestyle", but that this situation had now changed and that they would "use it a lot, lot more now." In particular, a number of young people said that they felt there had been little point in using the language other than at school, but that they now felt there were "many additional opportunities because of the project and because of learning how to speak better Welsh."

Communication

By engaging with young people and encouraging them to participate in the activities, the project enabled a number of young people to "learn how to speak to people better" and also how to communicate with each other. It could be argued that this was due to improved confidence in using Welsh and the fact that they took part in activities inside and outside school where they were compelled to communicate with others, such as outdoor courses, youth work qualifications and general types of accreditation. This is also something that employers respect and look for in young people.

One young person said that he felt as though he was “a good example to other school pupils, especially younger students,” and that the new experiences had allowed him to communicate better with his teachers and peers.

New Opportunities and Options

"There was no point in me speaking Welsh before, and I was just thinking, what's the point, really? But, when you see things like jobs and careers and stuff that's available out there for people who speak Welsh, and that employers like to see Welsh on your CV, you come to a realisation."

Skills development

The Gweithio'n Gymraeg project has provided participants with a range of new skills that they can develop—an opportunity that was not previously available to them. As one young person noted:

"The teachers didn't have time for me. I didn't do the work in the classroom, and I was just messing around really. I've been allowed to do new things now, which means I have something to put on my CV."

Changing attitudes

There were also changing attitudes towards the Welsh language as a workplace skill, or as a skill that would be valuable and useful for the future. As one young person noted, for example:

"I did not speak much Welsh before. I didn't see the point, really. Everyone understands English, don't they?! But, I speak of a lot more Welsh now, and I think that maybe I have a better chance of getting a job at the end of it all."

Comments from stakeholders

- Attention was mainly drawn to the fact that young people had had the opportunity to "be a part of activities outside the box".
- The young people had gained "confidence" in working with other young people and with organisations that provide other services.

- It was suggested that the value of the project was so much greater because organisations were collaborating to provide a more complete service that was not being duplicated in any other area.
- Collaborating on activities such as CV writing, mock interviews and accreditation is very effective.
- It was suggested that the project had, once again, managed to combine informal approaches to youth education with the more formal approaches to education pursued at school, through collaboration and organising effective activities.

"The officials have been great. They've made us think about ways of getting young people to take part in different things and how to engage them, really. It's difficult because there are only so many hours in a day, and you can't give everyone time.

The Urdd has shown us that it's possible to give other members of the sixth form the responsibility of looking after and helping other pupils."

Two recommendations emanated from the report, and the Urdd is still working on these.

- The relationship between the Urdd and other organisations that provide services for young people is being maintained. It will continue to benefit young people in terms of opportunities and general support.
- It was suggested that additional long-term investment would deliver further elements of the Youth Strategy by encouraging young people to consider their employment skills and their potential opportunities. In addition, it would be an effective project in seeking to bridge the gap between statutory and voluntary youth work organisations.

2. Urdd membership data by region, based on language

Region	Language		
	Learners	Welsh	Total
	Members	Members	Members
Anglesey	445	2,432	2,877
Snowdonia	182	4,240	4,422
Meirionnydd	138	1,734	1,872
Conwy	1,118	1,627	2,745
Denbigh	1,054	1,397	2,451
Flintshire and Wrexham	2,091	1,494	3,585
Montgomery	1,207	1,077	2,284
Brecon and Radnor	187	351	538
Ceredigion	843	3,630	4,473
West Myrddin	533	2,387	2,920
East Myrddin	975	2,138	3,113
Pembroke	1,499	1,541	3,040
West Glamorgan	988	2,320	3,308
Mid Glamorgan	1,638	2,001	3,639
Glamorgan Valleys	1,232	1,348	2,580
Cardiff and the Vale	964	3,614	4,578
Gwent	2,521	2,252	4,773
Outside Wales	31	89	120
	<i>17,646</i>	<i>35,672</i>	<i>53,318</i>

3. Evaluation of Urdd Gobaith Cymru's Routes to the Summit (Llwybrau i'r Brig) scheme - conducted by Wavehill in March 2013 - operational between 2009 and 2013

Introduction

The aim of the Urdd's Routes to the Summit scheme was to improve young people's Welsh-language skills and raise their aspirations. It gave the young people who participated an opportunity to nurture skills related to the world of work. It also boosted the young people's confidence, so as to allow them

to move forward with confidence to higher education and employment more readily through the medium of Welsh.

Scheme outputs

Expenditure of £4.3 million (including £2.1 million in European funding)

5,676 young people received assistance

1,801 participants aged 11–13

3,875 participants aged 14–19

Average expenditure of £744 per participant

2,056 young people gained a qualification

Evaluation findings

There is evidence that a high percentage of scheme participants benefited from the experience, including:

- Data gathered from the questionnaire distributed among participants as their participation in the scheme drew to a close (1,182 responses), which show that the vast majority (75%) believed that participation had been of some benefit to them (although the nature of that benefit was unclear);
- Data relating to 1,443 participants that can be found in the database for the Dangos Llwyddiant scheme, which show that, on average, positive change was recorded in relation to each of the social and emotional skills and trends in the framework.
- Case studies relating to individuals who participated in the scheme.

The views of staff and stakeholders correlated with the above, but for them, the most obvious impact was the way in which the participants' confidence developed. They also expressed the view that all of the objectives in the scheme's business plan had been achieved.

The evaluation showed that 25% of the scheme participants were living in a ward categorised as being among the most deprived 20% of wards in Wales, while 47% of participants were living in a ward that was categorised among the most deprived 40% (according to the Welsh Index of Multiple Deprivation). The fact that 25% of participants in the Urdd's Routes to the Summit scheme were living in a ward categorised as being among the most deprived 20% suggests that the scheme achieved a degree of success in engaging with those most at risk.

Staff and external stakeholders **expressed the most positive views about the objective to increase the number of experiences for young people who are accredited through the medium of Welsh—an objective that is of obvious importance to the Urdd.**

The data show that a very high percentage of the participants were able to understand Welsh (94%), speak in Welsh (90%), read Welsh (90%) and write in Welsh (90%). Clearly, this is not unexpected. However, it is interesting that **58% chose English as the language in which they wished to receive correspondence.** This suggests that the scheme was able to engage with young people who can speak Welsh but who choose not to use the language on a daily basis. Again, this is important in terms of the scheme's ability to help achieve the Urdd's objectives. Interviews with external stakeholders suggest that, for some people, the scheme had started to change the image of the Urdd and the activities it offers/promotes in a positive way.

4. Report on work relating to the Welsh Everyday project - 2015-2016

See the attached report

Summary

The aim of activities in the Welsh Everyday project is to provide opportunities for pupils at English-medium secondary schools to broaden their extracurricular use of Welsh.

All of the outcomes identified were achieved.

Outcomes:

- 15+ GCSE, AS and A-level Welsh learners were more confident in terms of speaking Welsh outside the classroom.
- 15+ GCSE, AS and A-level Welsh learners were making more broad-ranging use of their Welsh-language skills.
- 15+ GCSE, AS and A-level Welsh learners were using Welsh with other pupils at their school.
- There was an increase in the number of pupils choosing the full-course GCSE in Welsh as a second language (wherever it was an option) and in the number studying Welsh as a second language at AS level and A-level.

Ends

1.1 Mae Comisiynydd y Gymraeg yn croesawu'r cyfle i gynnig sylwadau ar y strategaeth uchod er mwyn cynorthwyo i lywio trywydd ymchwiliad y pwyllgor. Deallaf y byddaf yn derbyn gwahoddiad maes o law i gynnig tystiolaeth lafar i'r pwyllgor ar y strategaeth hon. Edrychaf ymlaen at y cyfle i wneud hynny.

2 Cyd-destun

2.1 Prif nod y Comisiynydd yw hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Mae dwy egwyddor yn sail i waith y Comisiynydd

- Ni ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru;
- Dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

2.1 Un o amcanion strategol y Comisiynydd yw dylanwadu ar yr ystyriaeth a roddir i'r Gymraeg mewn datblygiadau polisi. Darperir y sylwadau isod i'r perwyl hwnnw, ac yn unol â rôl y Comisiynydd fel eiriolwr annibynnol ar ran siaradwyr Cymraeg yng Nghymru y gallai'r ymgynghoriad hwn effeithio arnynt.

2.2 Gofynna'r pwyllgor am sylwadau mewn ymateb i ddwy her benodol y bydd angen eu hwynebu wrth weithredu strategaeth ar gyfer y Gymraeg dros y blynyddoedd nesaf. Dyma gyflwyno sylwadau ar yr heriau penodol hynny. Rwyf wedi darparu sylwadau i Lywodraeth Cymru ar y strategaeth yn ei chyfanrwydd. Mae'r sylwadau hynny ar gael ar ein gwefan. Hyderaf y bydd yr holl sylwadau hyn o ddiddordeb ac o ddefnydd.

3. Gwella'r modd yr ydym yn cynllunio'r gweithlu ac yn cefnogi ymarferwyr ym mhob cyfnod yn y maes addysg

3.1 Ym mis Mawrth 2016, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru adroddiad cynhwysfawr ar werthusiad a gynhaliwyd o'i Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg. Nodir o fewn adran 'datblygu'r gweithlu' yr adroddiad hwnnw rai casgliadau ynghylch llwyddiant I fynd i'r afael â'r her o gynllunio'r gweithlu addysg cyfrwng Cymraeg. Nodir:

- Na wnaeth y Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg gyfrannu'n arwyddocaol at gynyddu màs critigol y gweithlu cyfrwng Cymraeg.
- Nad yw'r Model Cynllunio a Chyflenwi Athrawon a ddefnyddir yng Nghymru er mwyn pennu nifer o lefydd ar raglenni Hyfforddiant ac Addysg Gychwynol Athrawon yng Nghymru yn llwyddo i flaengynllunio'r gweithlu fydd ei angen ar y sector addysg cyfrwng Cymraeg.
- Nad yw Cyngor y Gweithlu Addysg yn casglu gwybodaeth am sgiliau Cymraeg athrawon mewn ffordd systematig, a bod hynny'n rhwystr i gynllunio'r gweithlu addysg cyfrwng Cymraeg yn effeithiol.

3.2 Adlewyrchir rhai o ganfyddiadau'r adroddiad hwnnw yn adran 6.9.6 yr Adroddiad 5- mlynedd a gyhoeddais yn ddiweddar ar sefyllfa'r iaith Gymraeg, sy'n trafod heriau I ddatblygu'r gweithlu addysg cyfrwng Cymraeg. Cyflwynwyd copi o'r adroddiad hwnnw i'r pwyllgor. Hyderaf y bydd cynnwys yr adroddiadau hyn o gymorth i'r pwyllgor wrth gynnal yr ymchwiliad hwn.

3.3 Amlygaf yn fy adroddiad yr heriau sylweddol iawn sy'n wynebu'r sector cyn-statudol cyfrwng Cymraeg, yn enwedig o ran datblygu a chadw'r gweithlu. Mae cynllun Cam wrth Gam y Mudiad Meithrin yn hyfforddi unigolion i weithio trwy gyfrwng y Gymraeg o fewn y sector gofal. Er hynny, mae'n hysbys bod prinder sylweddol mewn gofalwyr sy'n medru gwasanaethu trwy gyfrwng y Gymraeg ac mae darparwyr yn parhau i'w chael yn anodd i recriwtio a chadw siaradwyr Cymraeg. Wrth symud at

gynnig 30 awr o ofal plant am ddim i rieni sy'n gweithio, bydd angen buddsoddiad helaeth er mwyn sicrhau gweithlu gofal plant sy'n medru darparu'r holl oriau hynny yn Gymraeg ymhob rhan o Gymru.

- 3.4 Gwyddys bod diffyg athrawon ar gyfer addysgu rhai pynciau trwy gyfrwng y Gymraeg, er enghraifft mathemateg a gwyddoniaeth, yn enwedig yn y sector uwchradd. Er mwyn mynd i'r afael â hynny, bydd angen cryfhau'r cyswllt rhwng anghenion y gweithlu addysg, gweithgareddau'r prifysgolion a'r cyngor gyrfaol a roddir i ddisgyblion ysgol a myfyrwyr. Lle bo prinder siaradwyr Cymraeg o fewn y gweithlu, mae'n hanfodol i ysgolion a phrifysgolion geisio denu siaradwyr Cymraeg I ddilyn cyrsiau perthnasol er mwyn llenwi'r bylchau hynny. Amlyga'r adroddiad ar y gwerthusiad o Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg Llywodraeth Cymru nad oes cyswllt digon cadarn ar hyn o bryd rhwng anghenion y gweithlu addysg cyfrwng Cymraeg a blaenoriaethau darparwyr addysg a hyfforddiant yng Nghymru.
- 3.5 Bu rhai ymdrechion i fynd i'r afael â'r diffyg athrawon Cymraeg i addysgu pynciau penodol. Er enghraifft, mae Llywodraeth Cymru wedi cynnig cymhelliant ariannol I fyfyrwyr ddilyn y cwrs Tystysgrif Addysg i Raddedigion o fewn pynciau lle mae prinder. Mae cynllun y 'Cyfnod Sabothol' yn enghraifft arall o weithredu cadarnhaol er mwyn llenwi'r bylchau yn y sector addysg cyfrwng Cymraeg. Er yr ymdrechion clodwiw hyn, ymddengys o dystiolaeth a gyhoeddwyd gan sefydliadau megis CYDAG bod bylchau o hyd a bod angen datblygu cynlluniau ac ymyrraeth o'r newydd er mwyn cau'r bylchau hyn.
- 3.6 Noda fy Adroddiad 5-mlynedd ar sefyllfa'r iaith Gymraeg brinder sgiliau Cymraeg o fewn y gweithlu addysg ôl-16. Mae'r dystiolaeth ar hynny yn amlygu diffyg defnydd sylweddol o sgiliau Cymraeg y gweithlu o fewn y sector hwn. Er enghraifft, dengys data'r Llywodraeth ar gyfer 2015 bod 9.4% o staff academaidd ein prifysgolion yn gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg, ond mai 61% yn unig ohonynt sy'n gwneud hynny. Amlyga

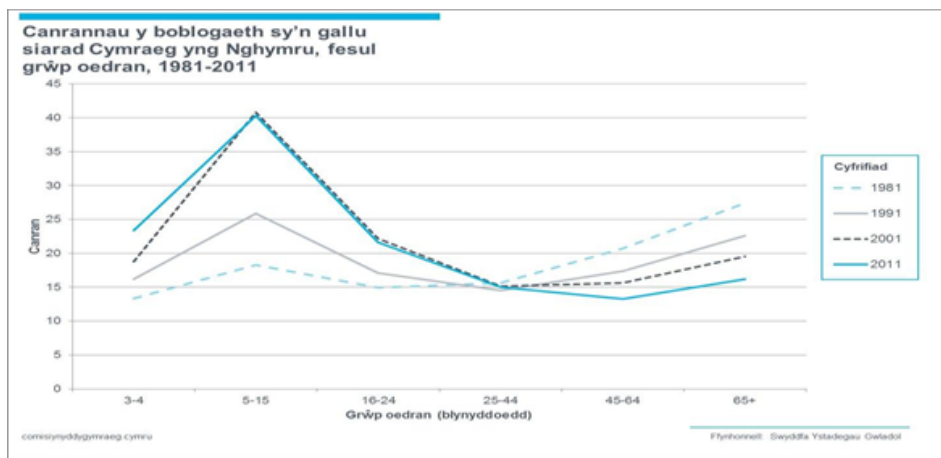
hynny gyfle i fanteisio'n well ar y sgiliau Cymraeg sydd eisoes ar gael o fewn gweithlu'r sector hwn.

- 3.7 Fel yr awgryma gylch gorchwyl yr ymchwiliad hwn, mae cynnig cefnogaeth I athrawon addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg neu'r Saesneg fel ei gilydd yn elfen hollbwysig o ddarpariaeth addysgol effeithiol. Bydd aelodau'r pwyllgor yn ymwybodol o'r sylw cyhoeddus diweddar i ddiffyg gwrslyfrau Cymraeg i gefnogi addysgu cyfrwng Cymraeg, i effeithiau andwyol hynny ar ddysgu yn yr ystafell ddosbarth a'r pwysau ychwanegol ar athrawon o orfod cyfieithu gwrslyfrau Saesneg i'r Gymraeg eu hunain. Mae CYDAG wedi ymchwilio i'r broblem hon ac wedi adnabod diffyg gwrslyfrau ac adnoddau dysgu Cymraeg ar gyfer nifer sylweddol o gymwysterau TGAU, Uwch Gyfrannol a Safon Uwch. Cyflwynwyd y canfyddiadau hynny i Lywodraeth Cymru a Chymwysterau Cymru ac anogaf y pwyllgor i roi sylw i'r dystiolaeth hon wrth ystyried y gefnogaeth sydd ar gael i'r gweithlu addysg cyfrwng Cymraeg.

4. Sicrhau gweithlu digonol ar gyfer addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg ac addysgu Cymraeg fel pwnc

- 4.1 Er mwyn sicrhau gweithlu dwyieithog i'r dyfodol, ar gyfer y sector addysg a phob sector cyflogaeth arall, byddai cynyddu'n sylweddol nifer y plant ifanc sy'n derbyn eu gofal trwy gyfrwng y Gymraeg yn gam rhesymegol. Mae tystiolaeth yr arolwg Y Defnydd o'r Gymraeg yng Nghymru 2013-15 yn dangos cydberthynas rhwng rhuglder a pha mor gynnar mewn bywyd mae rhywun yn dysgu'r Gymraeg. Os am greu mwy o siaradwyr Cymraeg rhugl sy'n medru hyfforddi a chymhwyso yn y dyfodol i weithio trwy gyfrwng y Gymraeg o fewn y sector addysg a sectorau cyflogaeth eraill, bydd rhaid yn gyntaf gynyddu'r ddarpariaeth gofal cyfrwng Cymraeg.
- 4.2 Yn ôl Cyfrifiad 2011, roedd llai na chwarter o bobl ifanc 15-24 oed yng Nghymru yn gallu siarad Cymraeg ac wrth edrych ar y siart isod gwelir nad yw'r cyfran hwnnw wedi cynyddu dros y blynyddoedd diwethaf.

Amlyga'r siart ein bod yn colli siaradwyr Cymraeg wrth iddynt adael yr ysgol.

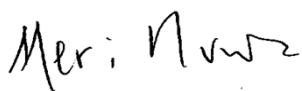

- 4.3 Dengys yr arolwg Y Defnydd o'r Gymraeg yng Nghymru 2013-15 mai tua hanner y siaradwyr Cymraeg 16-29 oed yng Nghymru sy'n ystyried eu hunain yn siaradwyr Cymraeg rhugl. Mae'n debyg bod hynny'n rhannol oherwydd mai dysgu'r Gymraeg yn yr ysgol wnaeth llawer o'r rheini, yn hytrach nag yn y cartref fel iaith gyntaf, a bod hynny'n effeithiol ar ruglder. Efallai bod diffyg amllder defnydd y Gymraeg ymysg y grŵp oedran yma hefyd yn rhwystr i ruglder. Ar gyfartaledd mae dros hanner siaradwyr Cymraeg yn defnyddio'r Gymraeg bob dydd, tra mai ond 39% o siaradwyr Cymraeg 16-29 oed sy'n gwneud hynny.
- 4.4 Wrth ystyried y rhesymau dros golli sgiliau Cymraeg a llai o ddefnydd o'r Gymraeg yn sgil troi'n 16 oed, mae'n debyg iawn mai un o'r rhesymau pennaf yw'r lefel isel o addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg o fewn y cyfnod addysg ôl-16. Yn 2014/15, derbyniodd 5.1% o fyfyrwyr sefydliadau addysg uwch Cymru rywfaint o'u haddysg drwy gyfrwng y Gymraeg. Yn yr un flwyddyn, cyflawnwyd llai nag 0.1% o weithgareddau dysgu mewn colegau addysg bellach trwy gyfrwng y Gymraeg a llai na 8% ohonynt yn rhannol trwy gyfrwng y Gymraeg. Isel iawn hefyd yw nifer y prentisiaid sy'n dysgu trwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog. Gellir ond casglu o hynny bod y sector addysg ôl-16 yng Nghymru yn addysgu a hyfforddi mwyafrif llethol ein pobl ifanc i weithio trwy

gyfrwng y Saesneg. Credaf y bydd sicrhau cyflenwad digonol o athrawon i addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg yn ddibynnol ar wydroi'r cyfrwng addysgu o fewn y sector ôl-16.

- 4.5 Wrth gwrs, ni chrëir gweithlu'r dyfodol gan y sector addysg ôl-16 yn unig. Bu cryn feirniadaeth dros y blynyddoedd diwethaf o'r addysgu mewn ysgolion o ran ei lwyddiant i greu siaradwyr Cymraeg rhugl a hyderus, yn enwedig ymysg y rheini nad ydynt yn derbyn eu haddysgu trwy gyfrwng y Gymraeg. Bydd i hynny oblygiadau amlwg o ran gallu'r rheini aiff ymlaen i fod yn athrawon i addysgu'n effeithiol trwy gyfrwng y Gymraeg. Cyflwynwyd argymhellion gan yr Athro Sioned Davies ar gyfer mynd i'r afael â'r broblem honno o fewn ysgolion ond nid yw'n amlwg sut mae'r argymhellion hynny wedi eu gweithredu hyd yma.
- 4.6 I grynhoi felly, credaf mai man cychwyn unrhyw ymdrech ddifrifol i sicrhau gweithlu digonol ar gyfer addysg cyfrwng Cymraeg yw creu mwy o siaradwyr Cymraeg ifanc, rhugl yn gyffredinol. Mae cyfrwng iaith gofal cyn-ysgol plentyn yn allweddol o ran hynny ac mae polisi Llywodraeth Cymru o gynnig 30 awr o ofal plant am ddim i rieni sy'n gweithio yn cynnig cyfle i gynyddu'n sylweddol nifer y plant ifanc sy'n derbyn eu gofal trwy gyfrwng y Gymraeg ac sy'n mynd ymlaen i ddysgu yn yr ysgol trwy gyfrwng y Gymraeg. Bydd hyn yn cynyddu'r pwll recriwtio o weithwyr sy'n gallu siarad Cymraeg i'r dyfodol. Yn ogystal mae angen gwyrddroi cyfrwng iaith addysg a hyfforddiant yng Nghymru, gan roi'r gorau i baratoi mwyafrif llethol ein pobl ifanc ar gyfer y byd gwaith trwy gyfrwng y Saesneg yn unig.

Yn gywir

Meri Huws

Comisiynydd y Gymraeg

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

CYFLWYNIAD

1. Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (WLGA) yn cynrychioli 22 awdurdod lleol y wlad. Mae awdurdodau'r tri gwasanaeth tân ac achub a'r tri pharc cenedlaethol yn aelodau cyswllt.
2. Mae'n ceisio cynrychioli'r awdurdodau lleol yn ôl fframwaith polisïau sy'n cyd-fynd â phrif flaenoriaethau ei haelodau. Ar ben hynny, mae'n cynnig amrywiaeth helaeth o wasanaethau sy'n ychwanegu gwerth at faes llywodraeth leol a'r cymunedau mae'n eu gwasanaethu.
3. Dyma dystiolaeth WLGA i Ymchwiliad Pwyllgor Materion Diwylliannol, y Gymraeg a Chyfathrebu'r Cynulliad ynglŷn â strategaeth newydd Llywodraeth Cymru i'r Gymraeg.
4. Mae WLGA wedi cyflwyno ei hymateb ysgrifenedig i ddogfen ymgynghori Llywodraeth Cymru am ei strategaeth newydd, 'Miliwn o Gymry Cymraeg erbyn 2050'. Er y bydd y strategaeth yn ymwneud ag amrywiaeth helaeth o feysydd, byddwn ni'n canolbwyntio yn y dystiolaeth hon ar y materion mae'r pwyllgor wedi'u nodi, sef:

gwella cynllunio ar gyfer y gweithlu a rhoi cymorth i weithwyr ym mhob rhan o addysg;

gofalu bod y gweithlu'n ddigonol ar gyfer addysg Gymraeg ac i ddysgu'r Gymraeg yn ail iaith.

SYLWADAU WLGA

5. I gyrraedd targed y strategaeth, sef miliwn o Gymry Cymraeg erbyn 2050, rhaid i addysg gyflawni rôl allweddol. Lle nad y Gymraeg yw iaith

yr aelwyd, dim ond trwy addysg y daw cyfle i blant ddysgu'r iaith. I'r perwyl hwnnw, bydd yn bwysig gofalu bod digon o allu ac adnoddau yn yr ysgolion Cymraeg i ateb y galw hwnnw. Rhaid ystyried a fydd digon o athrawon yn yr ysgolion Saesneg i gyflwyno'r Gymraeg yn ail iaith, hefyd.

6. Mae gofyn i bob awdurdod lleol sefydlu cynllun strategol ar gyfer addysg Gymraeg a'i adolygu bob tair blynedd. Dylai cynllun o'r fath esbonio'r canlynol:
 - suit mae'r awdurdod lleol yn bwriadu gwella'r ffordd o gynllunio ar gyfer addysg Gymraeg, safonau'r addysg honno a dulliau dysgu'r iaith yn ei fro;
 - pa dargedau sydd i'w defnyddio i gynllunio'n well ar gyfer addysg Gymraeg yn ei fro yn ogystal â gwella safonau'r addysg honno a dulliau dysgu'r iaith;
 - faint sydd wedi'i gyflawni yn ôl targedau'r cynllun blaenorol neu'r un blaenorol diwygiedig – yn arbennig sut mae'r awdurdod wedi asesu'r galw am addysg Gymraeg yn ei fro a pha gamau y bydd yn eu cymryd i ateb y galw hwnnw.
7. Mae'r awdurdodau lleol yn paratoi cyfres nesaf y cynlluniau strategol ar gyfer addysg Gymraeg, ac mae'r gwaith hwnnw wedi'i drafod yn ystod cyfarfodydd cynrychiolwyr WLGA â'r Gweinidog dros Ddysgu Gydol Oes a'r Gymraeg.
8. Yn ogystal ag ateb y galw am addysg Gymraeg ac athrawon Cymraeg yn yr ysgolion Saesneg, mae angen creu galw fel y bydd miliwn o Gymry Cymraeg erbyn 2050. I'r perwyl hwnnw, efallai y dylid astudio patrymau dysgu'r Gymraeg yn y boblogaeth er mwyn gweld pwy sy'n llai tebygol o ddysgu'r iaith a pham. Fe fyddai modd mynd ati wedyn i ddatrys unrhyw broblemau a chwalu meini tramgwydd.

9. Os bydd rhagor o alw am addysg Gymraeg, rhaid gofalu y bydd digon o leoedd yn yr athrofeydd i hyfforddi myfyrwyr trwy gyfrwng y Gymraeg yn ogystal â gofalu y bydd digon o athrawon Cymraeg yn yr ysgolion Saesneg.
10. Gallai fod rôl i golegau a phrifysgolion ynglŷn â defnyddio rhagor o Gymraeg ymhlith galwedigaethau eraill megis gweithwyr cymdeithasol, nyrsys a meddygon hefyd.
11. I ofalu bod digon o bobl yn defnyddio'r Gymraeg y tu allan i'r ystafell ddosbarth, fodd bynnag, bydd angen mwy na threfn addysg sy'n helpu llawer o ddisgyblion i feithrin medrau iaith da. Mae gobaith y bydd rhagor o blant a phobl ifanc yn dysgu'r Gymraeg ac, os felly, rhaid gofalu y bydd modd defnyddio'r iaith yn y gymdeithas a'r gweithle.
12. I'r perwyl hwn, mae'n hanfodol nodi sefydliadau sy'n gallu helpu'r strategaeth i lwyddo a gofalu y bydd deilliannau ac atebolrwydd eglur. Dylai ffrydiau ariannu gyd-fynd â'i gilydd a bod yn gynladwy dros y tymor canolig a hir.
13. Rhaid ystyried ffyrdd o gynnig rhagor o gyfleoedd i oedolion ddysgu neu wella, hefyd.
14. Gallai fod rôl bwysig i'r awdurdodau lleol ynglŷn â helpu pobl i ddysgu'r Gymraeg neu wella eu medrau trwy gynnig cynlluniau dysgu yn y gwaith. Bydd hynny, yn ei dro, yn helpu'r awdurdodau i gynnig rhagor o wasanaethau dwyieithog.

CASGLIAD

15. Mae WLGA yn cefnogi'r bwriad i lunio strategaeth hyrwyddo'r Gymraeg dros y tymor hir. Mae'r targed – miliwn o Gymry Cymraeg erbyn 2050 – yn un uchelgeisiol iawn ac fe fydd angen newid agweddau, dewisiadau/trefniadau addysgol a gwasanaethau yn fawr ar draws y sectorau cyhoeddus, gwirfoddol a phreifat er mwyn ei gyflawni. Bydd

angen neilltuo digon o adnoddau ar gyfer y strategaeth, hefyd. Fe fydd yn hanfodol i'r strategaeth adnabod a chydabod yr amrywio ledled y wlad ynglŷn â nifer y siaradwyr a gallu pob ardal i gynyddu nifer neu ganran y Cymry Cymraeg yn ei phoblogaeth.

16. Mae WLGA yn croesawu'r cyfle i roi tystiolaeth gerbron y pwyllgor. Mae'n gobeithio y bydd ei sylwadau o gymorth iddo.

Mae rhagor o wybodaeth gan:

Rachel Morgan, Swyddog Polisiâu WLGA

1. The Council fully supports the Welsh Government's new Welsh Language Strategy and its aspiration of one million Welsh speakers by 2050 and welcomes the opportunity to give its views on the Welsh Government's key objectives of:
 - Improving workforce planning and support for practitioners for all phases of education; and
 - Ensuring a sufficient workforce for Welsh-medium education and teaching as a subject.
2. In order to progress this aspiration at a local level the Council has updated its Welsh in Education Strategic Plan (WESP) for 2017 – 20 in line with guidance provided by the Welsh Government. It outlines the Council's "endeavours to enable all children and young people to be confident, bilingual speakers through its education provision and be able to live, work and socialise comfortably through the medium of Welsh".
3. Amongst its other objectives are making parents, children and young people fully aware of the advantages of being bilingual, how they can live their lives through the medium of Welsh if they so wish, developing confidence in the normalisation of being bilingual and create a continuum to improve progression and raise standards.
4. The Council welcomes the introduction of the Well-being of Future Generations (Wales) Act, particularly the long term planning and partnerships in safeguarding education provision within the County Borough to support the goals of a more equal society that enables

people to fulfil their potential and protects the Welsh language, heritage and culture within the County Borough's boundaries and communities.

5. The Council is also preparing to ensure that by 2020 all Welsh learners in the education system are prepared for the workplace, have access to the advantages of Welsh in the workplace and possess the necessary bilingual skills needed for local and regional economic developments. It also aims to increase the number of learners gaining higher level Welsh language skills over the next three years, and beyond.
6. Furthermore the Council is working on a community-wide basis to seek to increase the number of Welsh speakers across the County Borough as a whole. In line with its Welsh Language Standards the Council has produced a five-year promotion strategy, which aims to raise the profile of the Welsh language in the County Borough, increase its use and encourage more people to choose to use the Welsh language in their everyday lives.
7. The Councils in North Wales follow the national model for regional working and practice cross-boundary cooperation and planning with regard to the education workforce. There is a regional network of HR professionals, attended by GwE (regional school effectiveness), that has prioritised workforce planning as a key activity. They are reviewing a regional workforce planning approach for schools that includes:
 - identification of potential recruitment and retention issues within key roles across the region
 - exploring if there is potential for succession planning/joined up recruitment approaches (whilst recognising there is competition to fill vacancies)

- sharing of information about potential hard to fill posts, areas of growth and decline in order to inform potential regional approaches via Human Resources and GwE.
8. However, the Council considers that the Welsh Government's aspiration is ambitious and challenging. Even though plans are underway to address an increase in Welsh speakers at primary and secondary school level it will take many years for these children and young people to be ready to contribute to, and work in, a bilingual workforce. Currently the Council faces challenges with its efforts to recruit suitably qualified Welsh language staff, and would hope that the Welsh Government's Strategy also takes into account the situation as it is now with regard to growing a bilingual workforce.
 9. As noted above, the Council's WESP (2017–20) seeks to enable all children and young people to be confident bilingual speakers. It is the Council's opinion that much work and planning is needed across all public and private sectors in Wales to ensure that bilingual jobs are created for young people in the future. The Council is prepared and willing to work towards increasing the number of bilingual children and young people but would welcome a commitment from the Welsh Government that its efforts will be rewarded and that the planning for future bilingual jobs is done on a national level across the whole range of sectors.
 10. The Council is aware of successful initiatives in other parts of the world where that Government's ambition to normalise and increase the use of lesser-used, indigenous languages have been successful. It would appear that there are two key success factors. One is a true belief in, and a commitment to, the agenda at the very highest level of Government and the availability of public funds in order to ensure its success.

11. In order for the Welsh Government to achieve its aim, the Council considers that this will not be possible without proper investment over the lifetime of the project. This Council, along with all other Councils in Wales, is facing huge cuts to its budget and this will have a direct impact on its ability to invest in new initiatives. Additional money is already being put aside in order to implement the Welsh Language Standards and Welsh medium education. The Council is aware that an additional £2 million has been made available for Welsh medium education across Wales but is realistic in acknowledging that this is not sufficient.
12. In closing, the Council reiterates its commitment to the aim of one million Welsh speakers by 2050 and to seek to increase the number of children and young people who will be educated and trained to work in a bilingual workplace in the future. However, the Council is realistic in that this is a hugely ambitious aim and is concerned that without proper, sustained and thorough planning at a national level that it may not be achieved. Lastly buy-in at the most senior level must be given and additional funding made available to all of the organisations who have a role to play.

Flintshire County Council welcomes the opportunity to respond to the National Assembly Committee inquiry into the Welsh Government's (WG) Welsh Language Strategy.

We aspire to be an organisation that increases its bi-lingual capability, can meet the needs of its bi-lingual communities more readily, and can contribute positively to a generational growth in the numbers of local people with an ability to communicate and work in Welsh. We are committed to developing positive language and cultural strategies over time to achieve the incremental change in the number and percentage of Welsh speakers in the county. This is a long term goal; the Census 2011 identified that 13.2% of the county's population spoke Welsh, approximately 4% of the Council's workforce has stated that they speak Welsh fluently and just 5.2% of all secondary school pupils attend the Welsh medium secondary school.

A. Improving workforce planning and support for practitioners for all phases of education

1. It can be difficult to recruit Welsh speaking employees and on occasions we have been unable to recruit Welsh speakers at all. The Council has had to work with organisations such as Menter Iaith and the Urdd to attract Welsh speaking job applicants and have been innovative in finding alternative solutions. For example, Leisure Services has recruited Year 12 pupils from the local Welsh medium secondary school to teach swimming through the medium of Welsh. Leisure Services pay for the pupils' coaching awards whilst the pupils will gain valuable experience helping them with University and job applications.
2. The Welsh Government needs to invest in Welsh speakers to enable them to develop confidence to use their skills in delivering services across the public sector, particularly specialised skills e.g. Educational

Psychologists. Adequate provision of both further and higher education courses which support Welsh speaking students work bilingually in health, education and social care should be available. In addition, the curriculum on these types of English medium vocational courses should include Welsh language awareness and basic Welsh language skills training which will equip those students who want to work in Wales with the right attitudes and basic skill set.

Education provision

3. Without planning, there will not be a sufficient workforce within the next decade. There is a lack of Teacher Training courses offering training to teach all aspects of the Design and Technology curriculum, for example, Food Technology.
4. There is a significant shortage of teachers able to work through the medium of Welsh, for example, physics and chemistry. The local Welsh medium secondary school has found a lack of suitably qualified teachers in core subjects over the last three years:

Mathematics:

during the academic year 2012/13 they were unable to fill a Mathematics post during a two term absence. A qualified primary school teacher was appointed who had studied the subject to "A" level.

Welsh first language:

a) during the academic year 2013/14 they were unable to fill a post to cover maternity leave. A qualified primary school teacher was appointed. This teacher spoke Welsh but was not trained to teach the subject. b) In October of this year, the Head of Welsh was appointed a similar post in a larger school in another county. No applications were received in response to the advert.

Science:

during the last three years there has been an extremely low response for science teacher vacancies, with only one applicant each for the Head of Physics and teacher of Physics. There were three applicants for a chemistry teacher and Head of Chemistry, one of whom was not a Chemist.

English:

a) during 2012/13 only one application was received to fill a maternity leave post. The applicant was suitably qualified but did not speak Welsh. English teachers that speak Welsh are a rare in Welsh medium schools.

b) during 2015/16 one application was received to cover a maternity leave position. The applicant was a graduate in English and Drama but did not hold a Post Graduate Certificate in Education (PGCE). The applicant was appointed as a non-qualified teacher and has now enrolled on a PGCE course for 2016/17.

5. As it is a small school the Teaching and Learning Responsibility (TLR) payment are less than those of larger schools – this has been a factor that has affected the school. With the pressure to perform well against targets and the categorization of schools in Wales the lack of suitably qualified teachers is a major concern. Welsh medium schools situated in the North East Wales have a small pool of teachers from which to draw compared to schools in Conwy and Denbighshire that attract staff from both North West and North East Wales.
6. Welsh medium schools also depend on administrative and kitchen employees as well as external agency staff– finding suitably qualified Welsh speaking applicants is difficult.
7. A critical issue for English medium secondary schools is the phasing out of the short GCSE course and the requirement to deliver a full course from September 2017. Head Teachers are already experiencing difficulty recruiting quality Welsh Teachers resulting in reliance upon

non-specialists. With the demands of the long course, highly skilled Welsh speakers/teachers will be a necessity but they are not available. There are concerns about the use of non-specialist teachers who are native Welsh speakers but are not trained or experienced in teaching the language.

8. The lead-in time for new initiatives such as introducing the long course Welsh as a second language, needs to take into account the planning and preparation time for teachers to become familiar with the qualification.
9. Flintshire County Council was the first North Wales Authority to pilot a sabbatical programme for classroom assistants in Welsh Medium schools developed by Canolfan Bedwyr. Sabbatical schemes have proven to be successful and have had a significant impact; classroom assistants, teachers and Head Teachers have benefitted from these schemes.
10. The introduction of the Siarter Iaith in Welsh medium schools is having a major positive impact and the Siarter for Welsh Second Language will improve the quality of Welsh in the English medium sector which could have a positive impact on encouraging pupils to access a Welsh medium secondary education and become fully bilingual.
11. The regional education improvement service, GwE, has developed an innovative continuum of professional development for leadership at all levels, from newly qualified teachers, through middle leadership and ultimately to senior leadership and headship. Higher numbers of Welsh speaking potential leaders will need to access this programme and progress to headship in the Welsh medium sector. Leadership positions can be more static in this authority because of the smaller number of Welsh medium schools and limited opportunities for promotion.

B. Ensuring a sufficient workforce for Welsh-medium education and teaching as a subject.

12. Promoting positive attitudes to Welsh language will be a critical component of the Welsh Government Welsh Language Strategy, to encourage people to:
 - Use their Welsh skills (whatever their level of Welsh), particularly when they leave school;
 - Learn Welsh;
 - Educate their children through the medium of Welsh
13. We have already referred to the recruitment difficulties in in paragraph 4. As a border county, many trainee Teachers/newly qualified Teachers train in English institutions and come to work in the county with no Welsh skills. This means that we have to continue investing in the workforce to ensure that they are ahead of the pupils. The proximity of the county to England seems to deter Welsh speaking job applicants from North West Wales applying for jobs in North East Wales.
14. The local Welsh medium secondary school delivered a CACHE course (childcare) through the medium of Welsh until the summer of 2015. This course was very successful in providing post 16 students with a course that allowed them to spend a significant amount of time in a primary school or nursery setting gaining first- hand experience as well as the academic study. Each student gained a place in a local primary school as a Teaching Assistant in the foundation phase or progressed to study Child care at University. The reduction in their 14–19 grant has meant they have stopped delivering this successful course and are therefore unable to provide young people with opportunities for employment in this field. So many English speaking parents send their children to Welsh primary schools because they acknowledge the

benefits of bilingualism but if the foundation phase has a lack of suitably trained staff then this will cause significant difficulties.

15. Using Welsh socially as well as at work and in education is important to enable people to develop and maintain their language skills. Opportunities to use Welsh socially need to be included within any discussions about work force planning and Welsh medium education. Pre-school education is also an important vehicle in introducing families to the Welsh language and Welsh medium education, workforce planning needs to take into consideration the needs of the workforce in this sector.

Potential actions

- The Welsh Government need to have a robust action plan to support the development of the future Welsh medium teaching workforce. Continuing in the same way will not produce the changes needed. There will need to be a radical re-think about how this can be achieved. This may mean working with Teacher Training institutes in England as well as Wales.
- Targeted campaigns are needed to encourage Welsh speakers to take pride in their language skills and continue to develop their skills through choosing further and higher Welsh medium courses and increase confidence to work through the medium of Welsh.
- The Welsh Government need to work with Teacher Training institutions to ensure that a full range of Welsh medium courses are available regionally to train future teachers and meet the needs of the local student population. These courses will need to be supported by a targeted recruitment campaign to encourage potential students to fill these places and to see the value of teaching Welsh and through the medium of Welsh.
- Increased opportunities (i.e. sabbatical/secondments/intensive free courses/ bursaries) for Welsh speakers to develop confidence and enhance their skills which will enable them to teach Welsh or teach through the

medium of Welsh need to be available. Mature students who have not used Welsh since leaving school would benefit from these opportunities.

- The Welsh Government needs to invest in practitioners for all phases of education ensuring that the quality of Welsh medium education at every level is as good as or better than English medium courses. Good practice for teaching Welsh should be developed and shared at a regional and national level. Resources, including Apps, need to be made available that are easy for practitioners to access and use.
- To achieve its ambition target the Welsh Government need to invest in the Welsh language and resource initiatives, such as Siarter Iaith. Specific investment and a separate approach will need to be taken in areas where there are lower numbers and percentages of Welsh speakers and there are limited opportunities to use Welsh outside of education. The Welsh Government needs to consider regional and sub-regional approaches within its Strategy.
- Welsh in Education Strategic Plans are important vehicles to increase Welsh medium education and raise the standards of teaching Welsh as a subject – these need to be adequately resourced to have an impact. Welsh
- Government should consider providing additional financial support to Local Authorities, particularly in those areas where there are low numbers/ percentages of Welsh speakers to ensure their successful implementation.
- Increasing the number of Welsh speakers will require a stepped, generational change which will involve inculcating positive attitude towards Welsh language. Teachers employed in English medium schools should undergo Welsh language awareness training and be encouraged to look for opportunities to celebrate Welsh culture through the curriculum. Teachers should also be able to use basic Welsh in English medium schools, being able to meet and greet pupils in Welsh and use Welsh

phrases throughout the school day will raise the visibility and audibility of the Welsh language, encourage its use in daily life and normalise Welsh language.

- School Governors need to be aware of their responsibilities and contribution to the Welsh Government Strategy, Governors Wales has a key role to play in contributing to Governors awareness and understanding

Fiona Mocko

Policy Adviser Equality and Cohesion November 2016

Cyflwyniad

1. Mae Swyddle'n croesawu'r cyfle i ymateb i ymwchwiliad Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu i Strategaeth Iaith Gymraeg newydd Llywodraeth Cymru.
2. Sefydlwyd Swyddle er mwyn darparu gwasanaethau recriwtio a busnes dwyieithog arbenigol. Mae Swyddle yn cael ei arwain gan Gymry Cymraeg, gyda dros 30 mlynedd o brofiad o weithio'n ddwyieithog o fewn meysydd recriwtio a chyfathrebu strategol. Ein prif nod yw eich galluogi i ennill mantais fasnachol, cyfalaf cymdeithasol a manteisio ar y farchnad ddwyieithog, drwy ddod o hyd i'r staff dwyieithog gorau a darparu ystod eang o adnoddau iaith. Mae'n gwasanaethau yn cynnwys:
 - Recriwtio Parhaol a Chontractau
 - Atebion i staffio dros dro ar draws Cymru ac ar gyfer pob sector
 - Gwasanaeth hysbysebu swyddi pwrpasol, gan gynyddu eich cyrhaeddiad
 - Rhwydwaith Cymru-gyfan o siaradwyr Cymraeg proffesiynol

Gweithlu'r Dyfodol

3. Mae pwyslais ar ddarpariaeth gweithlu addysgu yn y strategaeth ond mae angen hefyd i greu galw yn y gweithlu ehangach, gan gymell y defnydd o'r Gymraeg y tu hwnt i'r ystafell ddosbarth. Bydd cenedlaethau'r dyfodol yn galw'n gynyddol am wasanaethau dwyieithog llawn. Yn ôl Arolwg Cenedlaethol Cymru (2013–14) mae canran y sawl sy'n siarad Cymraeg fwyaf ymysg rheiny sydd rhwng 3–15 mlwydd oed (mor uchel a 50%). Er mwyn cynnal momentwm, mae angen iddynt gael swyddi lle maent yn defnyddio'r iaith neu lle mae eu gallu ieithyddol yn

rhoi mantais iddynt (Cymraeg hanfodol neu lle mae'r Gymraeg yn fanteisiol). Dylai unrhyw strategaeth laith fod ar sail diwyllianol/cymdeithasol (cyfleoedd tu allan i'r ystafell ddosbarth) ond hefyd ar sail economaidd (gwaith, gyda chymhelliad, hyrwyddwyr busnes a modelau rôl). Yng nghyd destun y sector addysg, dylid cyfathrebu llwybrau gyrfa newydd yn glir ac yn gynnar gyda gwasanaethau cefnogol pwrpasol er mwyn cwblhau'r llwybrau hyn.

4. Mae'r Gymraeg wedi bod yn laith y sector cyhoeddus ers oes, mae angen iddo hefyd fod yn laith y sector breifat. Byddai o fydd i adeiladu ar ymchwil [Anghenion o ran Sgiliau Cymraeg mewn Wyth Sector](#) (2014) a ddangosodd lle roedd y buddion a'r dyheadau am sgiliau laith Gymraeg wedi'u canfod, gyda dull o fynd ati sydd o leiaf yn strategol a chydlynys ar gyfer dwyieithrwydd yn y sectorau hynny, yn enwedig rheiny a all ychwanegu gwerth yn gyflym, er enghraifft, gofal plant/gofal cymdeithasol. Ymellach, bydda'n rhesymegol i flaenoriaethu y sgiliau ar gyfer y swyddi hynny a fyddai'n cynorthwyo i gyflawni't Safonau laith Gymraeg, yn enwedig darpariaeth gwasanaethau i'r cyhoedd (gwasaneth cwsmeriaid) ac y nhermau gweithredu (Adnoddau Dynol). Mae hyn hefyd yn wir o wasanaethau proffesiynol gyda sefydliadau megis Cyreithwyr.com a gwasanethau cyffredinol a Defnyddwyr Cyngor ar Bopeth yn ateb galw gynyddol mewn cyngor cyfreithiol a gwasanethau eiriolaeth i siaradwyr Cymraeg.

Caffael

5. Yn ein profiad ni, gall fframwaith caffael yn Nghymru mewn perthynas â darpariaeth staff parhaol ac yn enwedig staff dros dro gael ei lywio'n well er mwyn cynorthwyo sefydliadau sy'n destun Safonau'r Gymraeg i allu cydymffurfio o leiaf. Yn hyn o beth, dylai caffael alluogi ac nid rhwystro cwmnïau lleol, yn enwedig rheiny a all ateb gofyn y farchnad yn ogystal â cylfawni blaenoriaethau Llywodraeth yn gyflym ac effeithiol. Mae hyn wir yn enwedig os na all y cyflenwyr mwy, nad sydd o

angenrheidrwydd â'r gallu i gydgysylltu'n llawn â'r rhwydwatih o weithwyr Iaith Gymraeg, yn gallu ateb y galw. Gall hwn yn ei dro, greu diffyg cymhelliad i sefydliadau sy'n destun cydymffurfiaeth i ddatblygu a chynnal y capasiti angenrheidiol.

6. Gellir cymryd mantais o fframwaith gyfreithiol Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 fel dull o annog dwyieithrwyd o fewn y gadwyn gyflenwi, lle mae gofyn/cymhelliad ar gyfer arddangos capasiti dwyieithog gweladwy o fewn tendrau sector cyhoeddus.

Iaith Fasnachol

7. Mae gan yr Iaith Gymraeg gyfle lawer yn well i esblygu a goroesi mewn byd sy'n globaleiddio drwy ddod yn iaith busnes a masnach. Mae gwaith [Grŵp Gorchwyl a Gorffen ar y Gymraeg a Datblygu Economaidd \(2014\)](#) wedi rhoi rywfaint o sail ar gyfer cynllun strategol. Fe soniodd ymateb Llwyodraeth Cymru am iaith fel "mantais ychwanegol a fydd yn eu helpu i achub y blaen ar eu cystadleuwyr" ond byddai o fudd i strategaethau marchnata hefyd bwysleisio gwerth ychwanegol yr iaith.
8. Byddai cefnogaeth marchnata gweithredolar gyfer cwmnïau lle mae eu brandiau yn cael eu huniaethu â'r iaith yn gymorth i rhoi'r gwerth ychwanegol hwn ac mae ganddo gyswllt clir â'r agenda normaleiddio, ond yn taro dant, er enghraifft, mewn oes ôl Brexit i ddenu cynulleidfaoedd domestig a bydol i Gymru, drwy diaspora Gogledd America a marchnadoedd datblygol. Mae yna hefyd gysylltiad rhwng y diwyllianol a'r economaidd, er enghraifft, y Wladfa ym Mhatagonia, Beirdd Cymru yng nghwricwlwm Hwngari ag [ymchwil gan Gomisiynydd y Gymraeg](#) a ddangosodd for "Llaeth y Llan" wedi dod a gwell mantais gystadleuol na "Village Dairy" i'r cwmni hwnnw. Mae'r enw Dawnus Construction yn dod â hunaniaeth benodol mewn maes nad sy'n cael ei gysylltu â galw uchel am y Gymraeg yn draddodiadol.

9. Byddai defnydd y Gymraeg yn y sector breifat yn derbyn budd mawr o “hyrwyddwr” busnes neu gorfforiaethol – busnes blaengar (nid o angenrheidrwydd yn ddomestig) sydd yn cychwyn neu eisioes yn gweithredu’n ddwyieithog, megis brand technolegol, cyfryngau, ffasiwn neu eiconig. Er enghraifft, gwelodd Cadeirydd Legal and General werth mewn cyflwyno elfen ddwyieithog i’w gynnig busnes; a chofleidiodd Budweiser hunaniaeth Gymraeg Cymru yn ei frandio wedi llwyddiant tîm peldroed cenedlaethol Cymru ym mhencampwriaethau Ewrop yn ddiweddar. Mae Cymdeithas Pel Droed Cymru wedi bod yn arloeswyr ers amser wrth rhoi’r Gymraeg yn ganolog i’w cyfathrebu a chenhadaeth, o’r staff i’r chwaraewyr. Gall hwn hefyd weithio ar gyfer cwmnïau Cymreig neu gwmnïau sydd wedi’u seilio yng Nghymru.
10. Dywedodd Llywodraeth Cymru yn eu hymateb i [Adroddiad ar yr Iaith Gymraeg a Datblygu Economaidd](#), y byddai’n “gofyn i’r byrddau sy’n goruchwylio’r ddwy Ddinas–ranbarth i nodi’r dulliau ymyrryd penodol a fyddai’n cael effaith gadarnhaol ar y Gymraeg a’r economi yn eu rhanbarthau”. Gallai hwn gynnwys adnabod “hyrwyddwr” busnes neu fusnes disglair fel catalydd i eraill ddilyn. Gellir cymryd yr ymrwymiad hwn gam ymhellach gan gynnwys sail statudol i gynllunio dwyieithog o fewn byrddau Dinas–ranbarth, yn enwedig er mwyn gwasanaethu poblogaeth uwch siaradwyr Cymraeg yn yr ardaloedd hyn.
11. Mae galw am lawer mwy o ymchwil a thystiolaeth empiraidd er mwyn galluogi cynllunio a datblygu cywir ar gyfer busnesau a gwasanaethau. Un o’r gwaith ymchwil mwyaf cynhwysfawr yn y maes hwn wedi bod y tu allan i Lywodraeth Cymru, a gomisiynwyd gan Cyngor ar Bopeth yn [Hefyd ar gael yn Gymraeg:deall y defnydd a’r diffyg defnydd o wasanaethau Cymraeg](#) (2015) Ymysg y prif ganfyddiadau:
 - Mae 82% o siaradwyr Cymraeg yn fwy tebygol o ddefnyddio gwasanaethau neu ddeunydd gan gwmni dwyieithog

- Dywed 83% o siaradwyr Cymraeg y byddant yn aros yn ffyddlon os ydych yn darparu gwasanaeth dwyieithog

Mae'r mathau yma o ymchwil yn rhoi adnoddau gwerthfawr wrth gynllunio ar gyfer, a chynladwyedd gwasanaethau dwyieithog. Mae angen prawf cynhwysfawr ar y fantais o weithredu'n ddwyieithog ar bob sector a hynny wedi ei gyfathrebu'n glir er mwyn gallu ymateb yn gadarnhaol a chynladwy.

Mentrau Iaith

12. Mae Llywodraeth Cymru eisioes wedi ymrwmo i archwilio swyddogaeth posib Mentrau Iaith wrth hwyluso sefydlu a meithrin rhwydweithiau busnes lleol sy'n gweithredu drwy'r Cymraeg. Gwelwn swyddogaeth Mentrau Iaith fel mudiadau sy'n galluogi yn hytrach na chystadleuaeth. Heblaw hynny, byddai cynladwyedd y busnesau hynny, ac yn y pen draw, dyfodol yr Iaith Gymraeg fel Iaith Fasnachol, yn cael ei herio.

Prifysgol De Cymru

1. Ar 11 Ebrill 2013 'unodd' Prifysgol Morgannwg â Phrifysgol Cymru, Casnewydd, i greu Prifysgol De Cymru. Gyda champysau yng Nghaerdydd, Pontypridd a Chasnewydd, mae'r Brifysgol yn enwog am ei phartneriaethau â chyflogwyr mawr ac mae'n cael effaith yn y gymuned drwy ddarparu addysg uwch sy'n canolbwyntio ar gyflogaeth. Wedi ei gwreiddio yng nghymunedau de Cymru, mae'r brifysgol yn cael effaith nid yn unig ar y myfyrwyr unigol sy'n cael eu haddysgu ym mhob rhan o'r rhanbarth, ond hefyd ar y busnesau a'r sefydliadau lle mae ein graddedigion yn cael eu cyflogi.
2. Mae gan yr Ysgol Addysg, Blynyddoedd Cynnar a Gwaith Cymdeithasol enw rhagorol yn Ne Cymru a thu hwnt. Mae'r cyrsiau hyfforddi athrawon yn paratoi athrawon medrus a hyderus ar gyfer y sector cynradd, uwchradd ac ôl-orfodol tra bod yr amrywiaeth eang o gyrsiau Meistr ym maes addysg yn darparu cyfle ar gyfer datblygiad proffesiynol parhaus.

Ymateb i'r ymchwiliad i Strategaeth Iaith Gymraeg newydd Llywodraeth Cymru

3. Mae'r Brifysgol yn croesawu'r egwyddor o greu strategaeth hirdymor ar gyfer yr iaith Gymraeg ac yn cytuno bod creu gweithlu sydd â'r sgiliau priodol i addysgu a darparu gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg yn amcan allweddol.
 - gwella cynllunio'r gweithlu a chefnogaeth i ymarferwyr ar gyfer pob cyfnod addysg; a
 - sicrhau gweithlu digonol ar gyfer addysg cyfrwng Gymraeg ac addysgu fel pwnc.

4. Byddem yn awgrymu bod angen cysondeb ledled Cymru wrth adolygu sgiliau a galluoedd iaith Gymraeg. Er bod hunanasesu ac adolygiadau cyfoedion yn cael eu cynnal yn rheolaidd, mae angen cynnal y sgiliau a nodi anghenion hyfforddiant fel bo'n briodol. Mae alinio Tystysgrif Iaith a Thystysgrif Cymhwysedd Iaith ar gyfer Athrawon y Coleg Gymraeg Cenedlaethol, ochr yn ochr â gwaith y Ganolfan Iaith Gymraeg ar gyfer Dysgu Gymraeg o fewn y gweithle yn bwysig er mwyn sicrhau cysondeb a dilyniant ar draws pob cyfnod o addysg.
5. Mae angen cydweithio cryfach rhwng y sectorau preifat a chyhoeddus yn ogystal. Mae cyflogwyr yn chwilio am amrywiaeth ehangach o sgiliau na'r rhai y gellir eu haddysgu o fewn y dosbarth. Mae'r Brifysgol yn hanesyddol wedi nodi'r angen am brofiad yn y gweithle i gael y sgiliau a'r rhinweddau ychwanegol hyn, ac mae ganddi berthynas gref â nifer o ysgolion lleol yn ne-ddwyrain Cymru, sy'n elfen hanfodol o brofiad a datblygiad myfyrwyr yn y brifysgol. Fodd bynnag, os oes twf sylweddol am fod yn nifer yr athrawon sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg, mae sicrhau lleoliadau a phrofiad gwaith digonol ar gyfer pob myfyriwr yn hanfodol er mwyn datblygu gweithlu profiadol ac effeithlon. Gallai cynyddu nifer yr ysgolion sy'n gweithio mewn partneriaeth gyda'r prifysgolion fod yn ffordd effeithiol o ddatblygu gweithlu dwyieithog, a fyddai yn ei dro yn sicrhau bod digon o staff cyfrwng Gymraeg yn cael hyfforddiant a phrofiad go iawn yn y maes.
6. Er mwyn gwneud cynnydd sylweddol, fodd bynnag, mae angen buddsoddi'n sylweddol mewn ysgolion cyfrwng Gymraeg ar draws Cymru, yn enwedig mewn ardaloedd lle mae galw a'r potensial i gynyddu nifer y siaradwyr Gymraeg yn sylweddol.
7. Gallai gweledigaeth sy'n cwmpasu pob cyfnod o addysg sicrhau parhad, cysondeb a sicrhau continwwm iaith a allai fynd i'r afael â'r gostyngiad sylweddol yn nifer y siaradwyr Gymraeg rhwng pob cyfnod addysg. Mae deall y cyd-destun a'r rhesymau y tu ôl i'r dirywiad hwn hefyd yn bwysig

i fynd i'r afael yn llawn â'r materion. Byddai tynnu ar arfer da ar draws y sector a defnyddio sgiliau ac arbenigedd yn hanfodol er mwyn sicrhau'r canlyniadau gorau a strategaeth effeithiol ar gyfer y dyfodol.

8. Mae Prifysgol De Cymru yn barod i gyfrannu at y drafodaeth barhaus ac ar hyn o bryd yn adolygu sut gallwn ymgorffori newidiadau yn ein darpariaeth cyfrwng Cymraeg i sicrhau bod ein myfyrwyr cyfrwng Cymraeg – y rhai rhugl a'r rhai nad ydynt yn rhugl – yn cael pob cyfle i gynnal a datblygu eu sgiliau. Mae nifer uchel y siaradwyr Cymraeg yn y Brifysgol, ochr yn ochr â'r angen i ymateb i'r galw cynyddol am addysg cyfrwng Cymraeg yn ne ddwyrain Cymru, yn yrrwr cryf ar gyfer datblygiadau strategol y brifysgol, a byddwn yn parhau i ymateb yn gadarnhaol i ddatblygiadau yn y maes yn y dyfodol er mwyn cyfrannu at weledigaeth a tharged Llywodraeth Cymru o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050.

Rwy'n anfon atoch ar ran Cylch yr Iaith ynglŷn â'r strategaeth iaith genedlaethol newydd. Oherwydd inni dreulio llawer o amser gyda materion cysylltiedig, megis llunio papurau'n ymateb i ymgynghoriadau eraill, megis y rhai ,ar asesiad effaith ieithyddol Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd Gwynedd a Môn, asesiad effaith ieithyddol Cynllun Wylfa Newydd, ac ymateb i ddatganiadau ieithyddol a chymunedol ceisiadau cynllunio unigol – ofnwn na chawsom amser i lunio ymateb i'r ymgynghoriad ar y strategaeth iaith genedlaethol mewn pryd.

Mewn perthynas â'r strategaeth iaith genedlaethol newydd, mater canolog yn ein tyb ni yw perthynas yr economi a'r Gymraeg, ac ydym yn ystyried Tai, Cynllunio Gwlad a Thref, a Datblygu Economaidd yn ffactorau allweddol o ran cynnal ac atgyfnerthu'r Gymraeg fel iaith gymunedol. Fel y gwyddoch, bu'r daearyddwyr ieithyddol, Harold Carter a John Aitchison, ac eraill, yn tynnu sylw at yr agwedd hon ac yn pwysleisio pa mor hanfodol ydyw'r ffactorau hyn i sicrhau dyfodol cynaliadwy i'r Gymraeg fel iaith gymunedol. Hefyd, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru adroddiad a chynllun gwaith a gynhyrchwyd gan y Grŵp Gorchwyl a Gorffen Cymunedau Cymraeg (dan gadeiryddiaeth Dr Rhodri Llwyd Morgan) yn Rhagfyr 2013, sef 'Cynyddu nifer y Cymunedau lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith'.

Fel datblygiad i'r gwaith a wnaed eisoes, rydym o'r farn y dylid ystyried yn ddifrifol gynnwys yn y strategaeth iaith genedlaethol newydd ofyniad i Lywodraeth Cymru sefydlu Awdurdod Datblygu Cymunedau Cymraeg a fyddai'n gyfrifol am gyflawni'r amcan o gryfhau'r cymunedau Cymraeg presennol a chynyddu nifer y cymunedau lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith.

Gyda Chomisiynydd y Gymraeg yn gyfrifol am arolygu'r safonau iaith, sef cyfrifoldebau cyfreithiol cyrff cyhoeddus, cyfleustodau a chyrrff penodol eraill

i ddarparu gwasanaeth yn y Gymraeg, a chyda'r Asiantaeth y Gymraeg arfaethedig yn gyfrifol am hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg gan unigolion, teuluoedd, a chymdeithasau a grwpiau gwirfoddol lleol, y mae'n gwbl angenrheidiol cael corff cenedlaethol a fyddai'n ymwneud nid ag unigolion a grwpiau o fewn y gymuned ond yn ymwneud â'r cymunedau fel y cyfryw a'r ffactorau sy'n dylanwadau arnynt. Byddai'r corff hwn â chyfrifoldeb dros y Gymraeg ym meysydd tai, cynllunio gwlad a thref, a datblygu economaidd. Awdurdod Datblygu Cymunedau Cymraeg fyddai'n llenwi'r bwlch amlwg hwn. Byddai yn y lle cyntaf yn dwyn ynghyd arbenigeddau yn y meysydd hyn ynghyd â Chynllunio Iaith er mwyn llunio strategaeth gymdeithasol-economaidd gyda lles y Gymraeg fel iaith gymunedol yn integreiddiedig. Byddai awdurdodau lleol, byrddau a fforymau economaidd cenedlaethol a rhanbarthol, a chyrff eraill sy'n ymwneud â thai, cynllunio gwlad a thref, a datblygu economiadd, yn gweithredu'n gydlyniadol o fewn y strategaeth gymdeithasol-economaidd. Nid yw'n bosib cyflawni'r amcan heb cael corff penodol o'r fath i sicrhau'r gyriant, y cydlynu a'r atebolrwydd i weithredu strategaeth gymdeithasol-economaidd. Rydym o'r farn fod hyn yn hanfodol.

Byddem yn hynod falch pe baech yn ystyried yr ychydig sylwadau uchod ac yn caniatáu inni ymhelaethu arnynt a chyfranogi er bod dyddiad cau'r ymgynghoriad wedi mynd heibio.

Edrychaf ymlaen at glywed gennych.

Cofion,

Ieuan Wyn

Ysgrifennydd Cylch yr Iaith

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Cynulliad Cenedlaethol Cymru

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

Tudalen y pecyn 231